

ЩО СТАЛО СЯ З РУДОЛЬФОМ

або

Трагедія на замку Маєрлінг.

АРХИКНЯЗЬ РУДОЛЬФ

COPYRIGHT 1913 BY F. DOJASEK

ЦІНА 60 ЦЕНТІВ

ВІННІПЕГ

Коштом і заходом „Руської Книгарні“ 850 Мейн стріт.

— 3 „Народної Друкарні“ 901 Мейн стр. Вінніпег —

Великим скарбом для чоловіка є добра книжка!

Такі користні книжки дістанете за попереднім падістєнем гроший в РУСКІЙ КНИГАРНІ у ВІННІПЕГУ 850 MAIN ST. Власні виданя книгарні є слїдуючі:

ДОМАШНІ ПИСАР, або наука писаня листів, взори руських і англійських листів у всяких случаях житя потрібних, а іменно: листи з потїшенєм, подякою, порадою; з желанями, як також взори листів бізнесових, упімнень, просьб і т. п. Книжка та потрібна в кождий час кождому чоловікови, тому кождий повинен собі єї замовити за ціну тепер дуже дешеvu. Друге побільшене виданє на 200 сторін друку лише.....	60ц.
Слово правди, написене сьвященником Петровом.....	15 „
Про чудеса сьвятих Дамазія і Панкрація, або памятка з старокраєвих відпустів.....	10 „
Правовірний Католик.....	5 „
Христос охотно прийме грїшдика.....	5 „
Без Бога на сьвітї.....	20 „
Важнійші права Канади, або нашї канадійські параграфи за гомстети.....	35 „
Підстава Христїянскої віри.....	25 „
Вірність пастирська Ієуса Христа.....	5 „
Оборона Віри, або поясненє чому і як вірити в Бога.....	25 „
Фармазони, або як 30 господарів записали ся чортоти і як они дуже розбогатїли.....	25 „
Оповіданя для дїтий. Гарна книжочка з образками, видана в Канадї.....	30 „
Казки за Жидів.....	10 „
Рицар і смерть.....	5 „
Нові пісні з старим кінцем, друге доповнене виданє.....	25 „
Робітничі пісні, про долю канадійських робітників.....	25 „
Лист шинкара до чорта.....	15 „
Розмова Поляка з Русином.....	10 „
Воскресенє Лазаря.....	25 „
Сїм мудрцїв.....	25 „
О терпеливій Єленї.....	20 „
Найновїше чудо в Ченстоховї: о мордерствї.....	15 „
Канадійські оповіданя.....	15 „
Історія о гарній Мательонї.....	25 „
Коротка Історія церкви.....	25 „
Гостинець з Канади.....	5 „
Батько.....	5 „
Чому поци не женять ся.....	10 „

ЩО СТАЛО СЯ З РУДОЛЬФОМ

або

Трагедія на замку Маєрлінг.

Житє і таємнича смерть австрійського архикнязя Рудольфа і його
любки баронівни Вечери.

Тайні події з життя австрійського цїсаря франца Йосифа I., цїсаревї
Елисавети і жінки Рудольфа архикнягинї Стефанїї.

З 26 образками і портретами

~ ПЕРЕДРУК ЗАБОРОНЕНИЙ ~

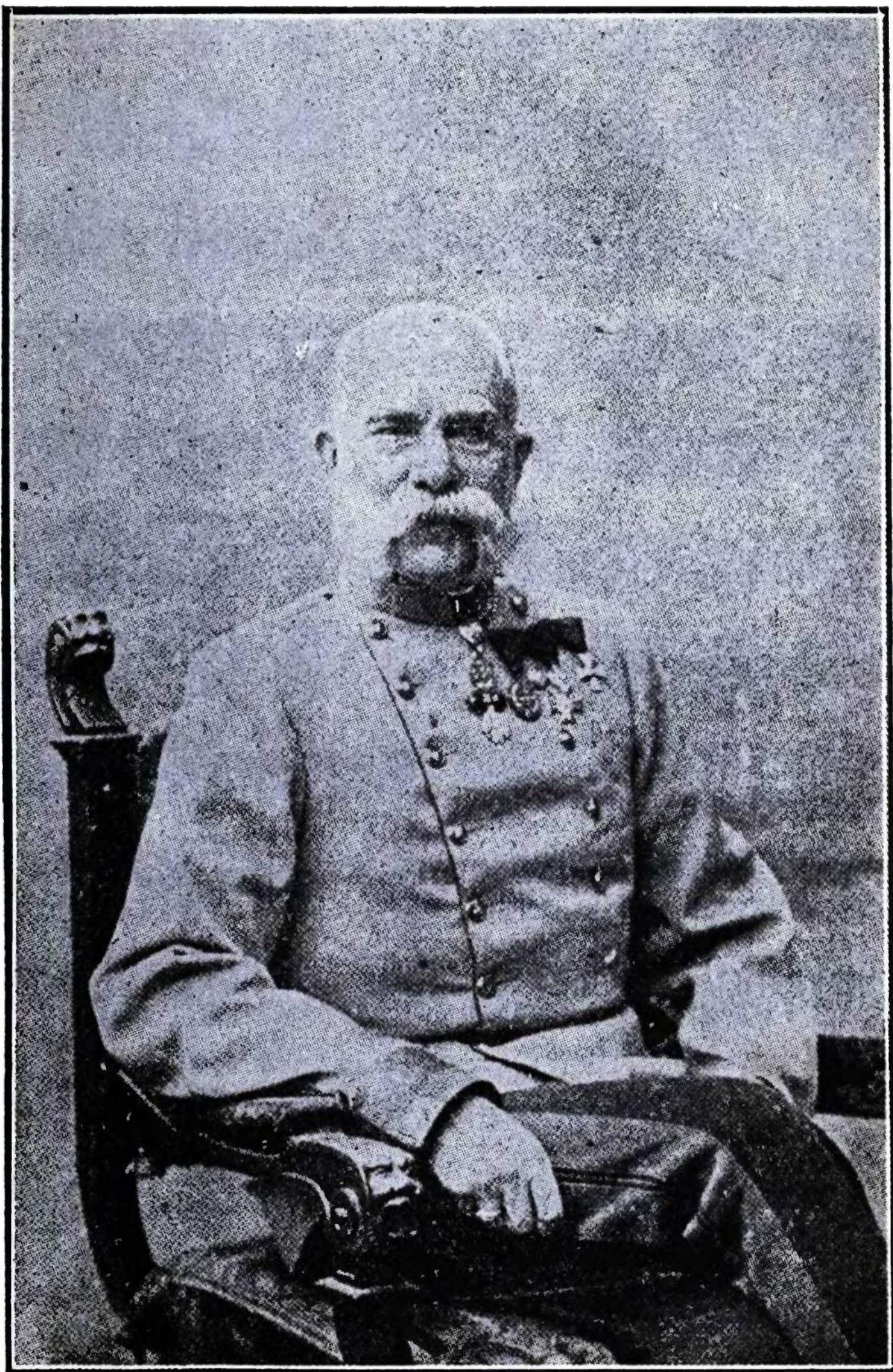
Цїна 60 центів.

ВІННІПЕГ

Коштом і заходом „Руської Книгарні“ 850 Мейн стріт.

— З „Народної Друкарні“ 901 Мейн стр. Вінніпег —

Цісар і Король ФЬАНЦ ЙОСИФ І. найновійша фотографія.

Лист до Стефанії

писаний нашим простим людом.

Для зрозуміння народнього сентіменту подамо на сім місци нашим читачам зразок такого листу вбраний в поетичну форму др.Іваном Франком.

Вельможна мамо, найяснійша пані!
Поклін тобі шлемо, твої піддані
Олекса Хмиз, Яць Хрущ і Чапля й Ружа,
Шлемо тобі привіт від твого мужа.
Коли тобі плетуть, що він умер, —
Не вір, матусю! Він здоров тепер.
Живий, здоров, як рибка у водиці, —
Се посьвідчать і наші молодиці.
Най Бог його за се благословить,
Що не цуравсь до бідних загоститить.
У Хмиза в хаті днів прожив зо дваїцять
„Шандарів — мовив — мушу пильнувать ся.
„Ще рік мені блукати по землі,
Бо завзялись на мене сили злі.
„Як рік мине, тоді підійму бучу,
Всій кривді і неправді шию скручу.
„Потішу всіх, хто гнув ся і тернів,
А особливо вірних Русинів.
„Із сего краю, що є край дідівський,
Небрацький і шляхецький і жидівський.

II

„Я виведу свій вірний люд у край
Заморський, де є справді хлопський рай.

„В Бразилії царем я хлопським стану,
Там жиду доступу не дам, ні пану.

„Сей край багатий, оком не зуймеш,
Жіхто ще там ланцом не міряв меж.

„Плідних земель безмірні там простори,
Буйні пасовиска, лісисті гори.

„У горах повно звірів, диких кіз;
Одия там буйвол тягне з сіном віз.

„В лісах малпи — от звір несамопитий!
Що бачить, сам хапаєть ся робити.

„Освоюєсь, привчаєть ся сей звір
Врубати дров, позамітати двір.

„Там слуг нема з хрещеного народа, —
Освоїш пять шість малп і є вигода“.

От так він нам балакав дни цілі,
Аж всі ми плакали старі й малі.

А далі мовив: „Час мені в дорогу,
Іду і віддаю вас Пану Богу.

„Я по Галичині вже ходжу рік,
Тепер піду ще на угорський бік.

„Передягніть, брати, мене по свому;
Що я тут був, не говоріть нікому!

„Жандармам осибливо і попам
Не зраджуйте, бо буде лихо вам.

„І ждїть! Як буде поле знов зелене,
З весною вам листи прийдуть від мене.

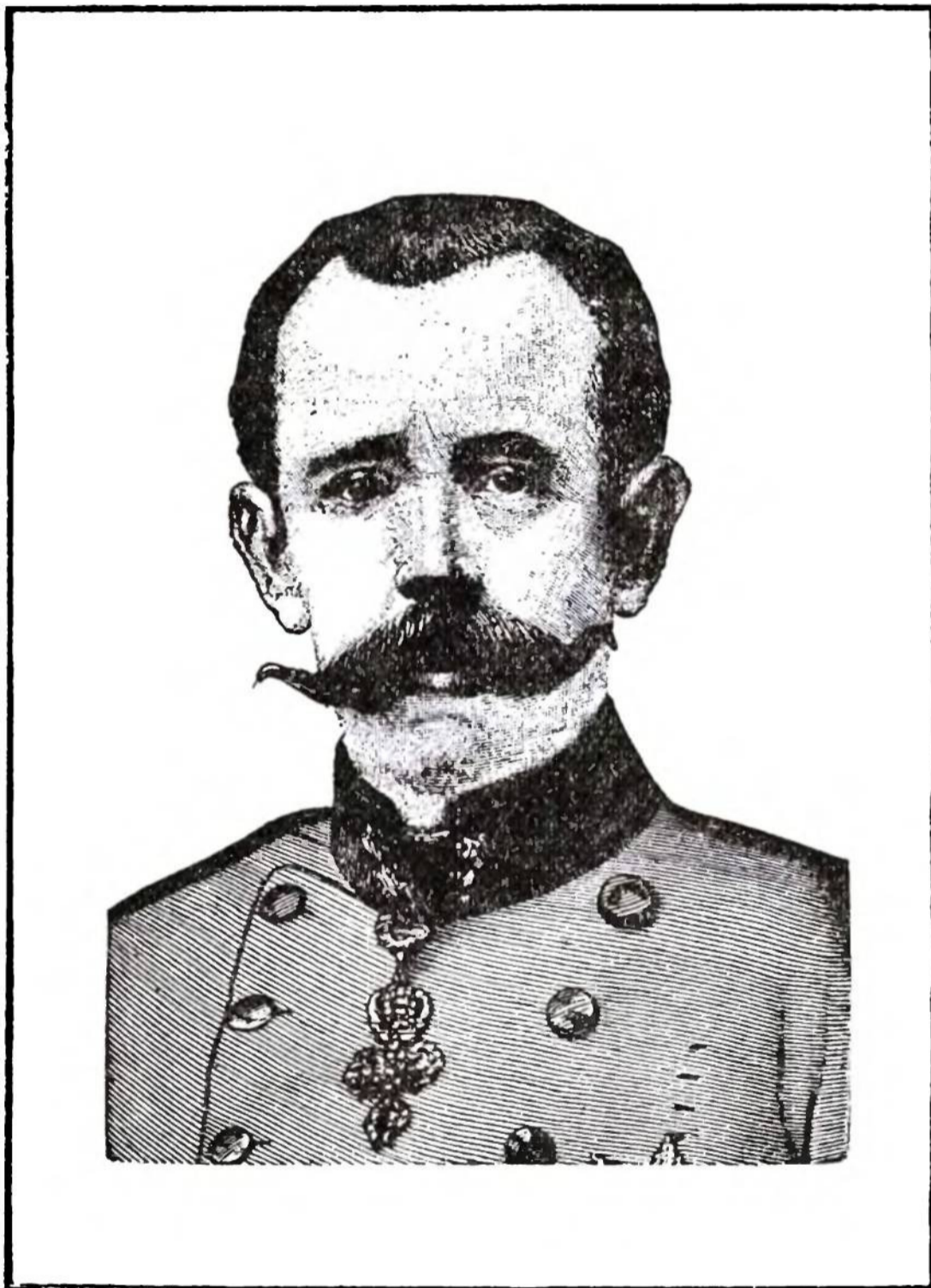
„Тоді ґрунти, хати і весь свій крам
Збувайте! Я вам не такі там дам.

„А щоб мій лист відразу ви пізнали
І опшуканьцям в руки не попали,

III

„Так ось вам знак — та тільки се секрет:
На листі буде підпис: Джерголет!“
По відході його ми всю громаду
Спросили на таємну нараду:
Прирадили по довгій боротьбі
Сей лист, о пані, написати тобі,
Про нього звістку радісну подати,
Щоб з нами й ти втішила ся як мати.
Сим кінчимо. Дай Бог тобі прожити,
А нам тобі в Бразилії служити!

Архикнязь Рудольф

КІЛЬКА УВАГ ДЛЯ ЧИТАЧІВ СЕЇ КНИЖКИ.

В пам'яті наших людей живе ще й доси казка про архикнязя Рудольфа, про його загадочну вандрівку, чи там втечу до чужих країв, про його майбутній поворот на австрійський престол і відплату його тим всім, що в який небудь спосіб допомогли йому дожити свого права на престолі. Такі легендарні точки мають найперше своє жерело в сій австрійській власті, яка не дозволила і не дозволяє ще й доси говорити ні писати, ні друкувати причини і самого способу смерті архикнязя Рудольфа, та в додатку сама подала вістку про смерть зевсім фалшиву, та в такий спосіб, що багатьох людей не повірило в смерть Рудольфа або дуже підозріло гляділи на сю цілу справу. Дальше сю підозрілість і непевність вихіснували сі різні спекулянти, які з сього збили для себе добрий капітал. Ми знаємо, як манили різні агенти еміграційні наших людей до Бразилії або Аргентини. Вони то розповідали нашим темнюхам,

що там царствує тепер Рудольф і що він найбільше прихильний для Русинів.

Або в самій Галичині кілька то ошуканців закрадалися ночами по наших „глухих кутах“, та вдаючи Рудольфів надували наших добродушних сватків на кілька десятків а навіть соток. І де тільки в Австрії панувала або й панує і доси тьма кромішна, там ще й тепер не вивелись сі Рудольфи. І для таких ся книжочка малаб лічничі наслідки. Та в дійсности мало хто знає і так, що діялось і що стало ся з Рудольфом. Тому вже для самої цікавості вартувалоб їм прочитати сю книжочку.

Та ще одна річ. Загал нашого народу має дивді поняття про сі високі цісарські сфери. Тай не тільки наш, а всі народи до недавна однаково думали про сих Богом призначених „володарів“. Думали про них як про якихсь надзвичайних людей, та хто перечитає сю книжку, зрозуміє, що се цісарське жите нічим не ріжнить ся від життя всіх прочих людей. І сі цісарі чи королі, та їх сини і доньки мають такі самі людські добрі і лихі сторони, так само думають, так само шукають світових втіх і в тім шуканю поповнюють багато промахів і злочинів, яких звичайні сватонькове не бачать, ба і не довідають ся, бо над сим сторожить державна власть. Вона то дбає, щоб люди думали про своїх володарів як найкраще, вона строго заборонює написати хоч би і правду та гірку про короновану голову чи єї родину. Та се все, що заборонене в Австрії, не забсронене деінде поза Австриєю. Тому в Канаді можна людям довідатись правду про се все, що діялось на австрійським

дворі в часах, коли жив Рудольф, тай про нього самого, про його жите і смерть.

Правда ся про австрійський двір прояснить неодному богато з його невіжности і заставить його думати про неодно таке, що доси видавалось для нього якимсь високим, недосяжним для його простого розума, або й навчить його цінити і самого себе, коли він побачить, що жие може і чеснііше і більше по людськи, чим ся коронована голова.

Тільки і скажемо наперед, а решту хай вже читачі самі досьпівають собі по прочитаню сеї цікавої і небувалої доси книжки.

Родичі Рудольфа.

Рік 1848 приніс для Австрії декілька переважних змін. В сім році в цілій Європі повіяло якимсь особливим духом, і під його подувом розкулись панщизняні кайдани, які від віків гнетли наш народ в Галичині. В сім році віденські патріоти піднесли революцію і під її прапором старий Фердинанд І. рішив ся зречи ся своєї деспотичної власти, однак не чув себе досить сильним, щоб перепровадити нову державну реформу, — надати державну конституцію австрійським народам. Про се говорить він в своїм посліднім резигнаційнім маніфесті до австрійських народів ось так:

„Сам навал випадків, безперечна і невідклична потреба великої переміни наших державних форм, для яких Ми в місяці марті прихилились і відчинили їм дорогу, збудили в Нас переконане, що на се діло потреба молодших сил, щоб його перепровадити і перевести до щасливого укінчення“.

На се вибрав цісар Фердинанд в порозуміню з своїм братом арх. Францом Карольом, його **моло-**

дого сина, теперішнього цїсаря — Франца Йосифа I — батька архикнязя Рудольфа.

В сей спосіб дістав ся на австрійський престол найстарший син Франца Кароля і принцезни Софії вісімнадцятилітній Франц Йосиф I.

Тяжку сю задачу, яку передав на нього Фердинанд, з'умів молодий цїсар вивести як слід. При тім згадати треба, що мати його Софія мабуть провадила сама діло за недосвідченого сина і вона дуже хотїла грати найпершу ролю на австрійським дворі, що їй вкїнци і удалось. Впрочім се було і на руку молодому ще цїсареві і він як добрий син не противив ся в нічому своїй мамі.

Софія отже з гори рішила, що син еї мусить оженити ся з еї своячкою, і призначила старшу доньку своєї сестри баварської княгині Людвіки, Гелену, на жінку для свого сина.

Щоби молоді могли пізнати ся, ввбрала ся Софія з сином Францом Йосифом, австрійським цїсарем в р. 1853 до замку в Ішлю (Тиролю), де перебував власне баварський князь з жінкою Людвікою і з обома доньками.

Цїсар їхав з своїм адютантом в окремім повозі і вже були близько своєї ціли, коли нараз адютант закречав:

„Дивіть ся там Величество!“

Цїсар Франц Йосиф приложив до очий далековид і звернув ся в сказану сторону. На горбі побачив молоденьку чудову дівчину, яка бавилась з чередою овець.

Скоро після того цїсарська карета заїхала пе-

Цісар і король Франц Йосиф I.
Фотографія з року 1848, при вступленю на престол.

ред палату, де вже на молодого цїсаря ожидала його мама Софія і баварська родина.

В годину пізнійше влетїло до гостинного сальону не питавшись нікого за дозвіл молоде дівчатко з китицею диких рож в руці. Була се власне ся красавичка, яку цїсар бачив недавно з карети.

Дівчатко бачило його перший раз, однак пізнало цїсаря сейчас з образа, який був в них. Тому звернула ся прямо до нього з поздоровленєм:

„Боже здоров, Дядьку!“

„Хто Ви є?“ спитав цїсар побоюючись, що дівчатко скоро знова зникне.

„Я є Єлисавета“.

Теплий погляд єї виразистих. голубих очий здобув його серце в одпу мить.

В кілька годин пізнійше представлено йому принцезну Гелену, Гарною вона не була, та за те була розумною і поважною. І колиб Франц Йосиф не бачив був Єлисавети, то Гелена певно булаб австрійською цїсаревою.

На другий день мав цїсар бути на обїді в свого вуйка і тети. Коли він ввійшов до готелю, де князь перебував з родиною, почув через двері таку розмову двох жінок:

„Прошу вас принцезно, сказала одна, не виходїть звідси. Ви знаєте, що се вам заборонено!“

„Саме тому я маю охоту се зробити“, сказала друга ніжненьким, на пів діточим голосочком.

І скоро потім стояла Єлисавета перед цїсарем, цїла почервонїла і з усьмішкою на устах.

„Чому Ви не можете виходити?“ спитав цісар.

„Бо мене називають ще дитиною в родині, поки моя сестра не вийде за муж“, відповіла вона.
„Вам маю завдячити, що сьогодні мушу тут сидіти замкнена і сама обідати“.

Домашня бона, яка слухала своєї розмови, ввійшла до цього покою і просила конче принцезну піти в її комнату, при чім дуже перепрошувала цісаря.

Цісар рад був з нею більше поговорити, та хотів з нею понід рамя перейти, та сама принцезна побоювалась се зробити і відмовилась від проходу з цісарем.

При обіді цісар звернув ся до князя Макса:

„Чи не міг би я випросити собі від свого дорогого господаря одної ласки, а іменно щоб діти Ваші засіли разом з нами до обіда. Я дуже рад запізнати ся з Вашою другою донькою, яку я вчора коротенько бачив при матері“.

Всі глянули на цісаря і через якийсь час нанувала мовчанка.

„Вашого Величества бажане повинно бути сповнене“, сказав князь.

Княгиня Людвіка скоро зрозуміла, що єї надія для Гелени пропала.

Скоро після того ввійшла до сальону Елісавета, ціла почервоніла і на хвильку перестрашена.

Цісар Франц Йосиф не мав великого поважання для жінок бо хоч молодий ще мав вже великий досвід з ними. Та Елісавета зворушила його до

глибини, і в його серце наче блискавкою пурхнула любовна дрож.

Того самого вечера влаштувала Софія двірський баль, на якому були присутні обі її сестріниці. Софія відзначала при всьому Гелену, та цісар займав ся весь час Елисаветою, та підчас котиліону подав їй навіть чудову китицю рож. Се тільки збільшило пересвѣдчене. що ріжниця щ' до вибору жінки для Франца Йосифа запанувала між ним самим, а його мамою Софією.

Після балю цісар осьвѣдчив, що ніхто инший, тільки Елисавета буде його жінкою.

Се дуже збентежило Софію, та вона не думала більше робити ніяких перешкід сьому виборови сина і тїшилась, що всеж таки вибір впав на одну з її сестріниць, яку так само буде могла держати в своїх руках. як доси держала свого сина. Елисавета мала тоді щойно 16 літ і Софія надїялась тим легше впливати на молоденьку і недосвѣдчену Елисавету.

Слїдуючого ранка цісарський сквіпаж держав ся перед помешконем князя, і цісар Франц Йосиф поспішив по сходах, де стрїнула його найперше двірська дама.

„Чи є Зісі дома?“

„Так, Величество! Вбираеть ся“.

„Добре, я хочу бачити її родичів“.

Легко нам догадати ся, що цісар говорив з баварською родиною. Хоч князі дуже раді були, щоб Гелена стала його жінкою, то на непохитне бажане цісаря мусїли пристати і сейчас княгиня покликала Елисавету до себе.

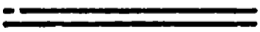
Елисавета була ще по правді душою і тілом на пів дитиною і коли довідалась про намір цїсаря з великого здивованя скликнула:

„Сеж неможливе! яж ще дитина!“

Серденько єї ще не збудилось, та мрії єї вже любувались несподіваними вражіннями. Особа молодого цїсаря вражала ю приємно і вона на хвилю задумавшись склонила потакуючо головку і шептом висказала згоду свою на цїсарську просьбу.

Скоро про се попеслась вістка по всіх закутках австрійської держави, ві всіх часописях появились сяжневї пеани на честь молодї Елисавети, а як тільки довершено заручини товпи народу збирались і приходили до Ішлю, щоб побачити сужену цїсаря, побачити єї красу, яку всі подивлялись і навіть осьпівували.

Самаж Елисавета була ще дитиною і не могла навіть поняти сих почестий. Нєраз єї аж змушували показувати ся сим цїкавим пришелцям, які раді були побачити свою будучу цїсарєву.

Перші роки подружого життя цісарської пари.

Як вже в попереднім уступі сказано, Елісавета була ще дитиною і на становище цісареві зовсім не приготована. Батько її, баварський князь жив не дуже в сприяючих відносинах, не міг дати донці та ще наймолодшій в родині гідного виховання, тому з тої причини Елісавета не вносила в цісарське пожиття великої гармонії. Дальше дівчатко всьо своє дотеперішнє життя проживало в баварських горах і дуже любило природу. Се було одиноким до тепер щастем добросердної красавички блукати по горах, заходити між пастухів гірських, заглядати до селянських хат, помагати чим можна було селянським бідолахам. Що днини бачили баварські селяни князівну, яка на своїм маленькім конику спиналась по горах не раз в подертій від гірських хабузів суконці, часами в товаристві свого брата, який теж любив пристрасно природу і робив услуги бідакам і з сього обоє відчували найбільшу розкіш. Природу цінила Елісавета над всьо і кілька разів пізнійше вже як цісарева вертала в сі свої родинні гори і любивалась гірською свободою.

Та се, що давало їй до тепер найбільше щас-

тя, ставалось опісля їй як цісаревій причиною великих тортур моральних.

Всякий зрозуміє, що иншого вимагали від неї як від молоденької князівни, а иншого як від цісареві. Тим то хвиля, коли вона приїхала в Відень як австрійська цісарева, сталась початком її душевної трагедії. Довгі весільні торжества, незвичайні окази любови віденських міщан були новостію для недосвідченої дівчини і вона не могла на них по цісарському звичаю відповідати. Се використовувала мама цісарева Софія і давала такі науки своїй синовій, що від них загоріла по раз перший знеохота в ній до її оточення а передовсім до цісарського двора. Софія тільки того і хотіла, щоб Єлисавета відчужилась від двірського руху, щоб самій і на дальше вести рей на дворі. Со скоро зрозуміла Єлисавета і в ній почав ся процес, який з часом зродив в ній погорду до Відня, до Німців, до самого двору, а вкінці до свого мужа Франца Йосифа.

З початку Єлисавета показувалась часто на улицах Відня, раз навіть вибралась пішки з одною двірською дамою на прохід по місті. Сей прохід осуджено на дворі, і дали їй цісаревій пізнати, що вона знаходить ся тепер не в баварських горах.

Від того часу не показувала ся вона більше на вулицях міста і загалом відтягнулась від всякої стичности з людьми.

Се також викликало несмак на дворі і знова посипались на ню докори, що вона занедбує свої обовязки як цісарева.

Непорозуміння її допровадили до сього, що цїсарева зовсім відтягнулась від публичного життя, охолодла для свого окруження і любила тільки—самотність. Закидали її, що не уміла з'єднувати собі людей. Була гордою, що їй як донці бідного князя тим менше прощано. Ся гордість не позваляла їй навіть звірятись зі своїх прикrostий своєму мужеві, який все ще любив єї і був би певно старався усунути всі причини єї мук. Та вона мовчала і через се не помагала собі в сих клопотах.

Цїсар Франц Йосиф був тоді саме в цвїті свого віку, пристойний, здоровий і пристрасний; про подібну пристрась в Елисавети не було ні слїду. І хоч вона не відказувалась від супружого обовязку, та однак побила се з відразою, з почутем ображеної ніжности.

Молодий цїсар відчув сю непривітність молоді сурруги і певно не тратив нагоди, щоб заспокоїти своїх молодечих поривів поза домашнім огнищем, що в таких містах як Відень, та ще для такої особи як цїсар без ніяких трудностей проводить ся.

Росказують, що на віденськїм дворі саме тоді виринула графиня Л., яка своєю красою і темпераментом звернула на себе увагу цїсаря. Після того як на однім двірськїм балю запізнав ся з нею цїсар, говорено про близькі зносини з нею, хоч вони могли бути зовсім собі невинні. Кажуть також, що і сама Софія не мала проти сих анімозий цїсаря нічого і навіть їх потурала, щоб тим певнїйше піддержати незгоду між сурругами і самїй грати ролю цїсаревої.

Що про се мусіла довідатись і Єлисавета, ніхто не сумнівається ся, та що се ще більше відсунуло від підозрілого мужа, про се всякий ще менше сумнівається ся.

Знана впрочім річ, що від того часу настав між цісарською парою роз'єм і відчужене, яке тревало вже через ціле жите. Цісарева жила тепер на дворі, неначе непотрібна причівка при цісарю.

Ще оден обовязок спочивав на цісаревій, а се наслідник престола, якого доси ще не було на світі. Пригноблена сим цісарева піддалась і сим вимогам двора і ожидала того дня, коли сей обовязок їй скінчить ся.

А жите тимчасом непоборимою силою творило нові події, родило нові гадки і забаганки і цісарева піддавалась сій житевій силі і не дбала на се, чи сього вимагати муть від ньої двір і найблизше єї окружене.

В ньої виражалась тепер вдача, яка казала їй ненавидіти всьо що любили на віденськім дворі, а противно любити всьо, чого пенavidіли на дворі. тому, хоч сама Німкиня, не любила страх всього, що німецьке і погорджувала своїм німецьким окруженем, а за те пристрастно обожала Мадярів, яких мову вивчила так, що творила досить добрі під взглядом поетичної форми мадярські вірші.

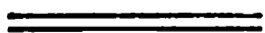
Найрадше перебувала також на Угорщані і там в товаристві одної двірської дами їздила цілими днями верхом на кони по угорській пушті (степу). З циганами та кінськими пастухами вриставала більше, як з цілим двірським товариством.

Елисавета була також звісна, як найсьмільвійша їздчиня Європи. І колиб так не була цісарвою, то певно булаб сьвітовим їзцем і знаменитою учителькою штуки їзди на кони. Вміла упокорювати найдикші бранки і піддала їх з подиву гідною певністю своєї волі.

Та попри сю пристрасть до їзди верхом крилось в тім ще инше бажане. Сі поїздки на кони степами гоїли єї душевні болі, які так часто нападали на неї. В додатку в неї проявились сі признаки недуги, яка в єї родині вже від давна грозила неодному. І сама вона відчувала тепер що раз виразнійше, що єї нервона вдача виявляє чим раз то більше признак сеї нервової хвороби.

Другою чертою єї характера була охота сьвідчить людям добродійство. Прикмета ся була також наслідком сього єї положеня і нервової недуги. Видко се з того, що в сих єї добродійствах не слідно було ніякого пляну і ціли і часто з сих добродіств користали люди, яким їх і не треба було. Та нераз кіставалось від ньої поміч і дійсно потребу ючим. Не любила сама гроший і кілько їх при собі мала скоро їх і позбувалась так, що нераз і попадала в клопоти грошеві.

Єї ненависть до всього, що німецьке спричиняла дуже часті подорожі за границю. Раз навіть така подорож тревала чотири роки і всюди між чужими чула ся цісарева щасливійшою. Через се і цісар жив більшу часть як самотний вдовець.

Цісарева Елисавета
як австрійська цісарева, жінка Франц Йосифа I.

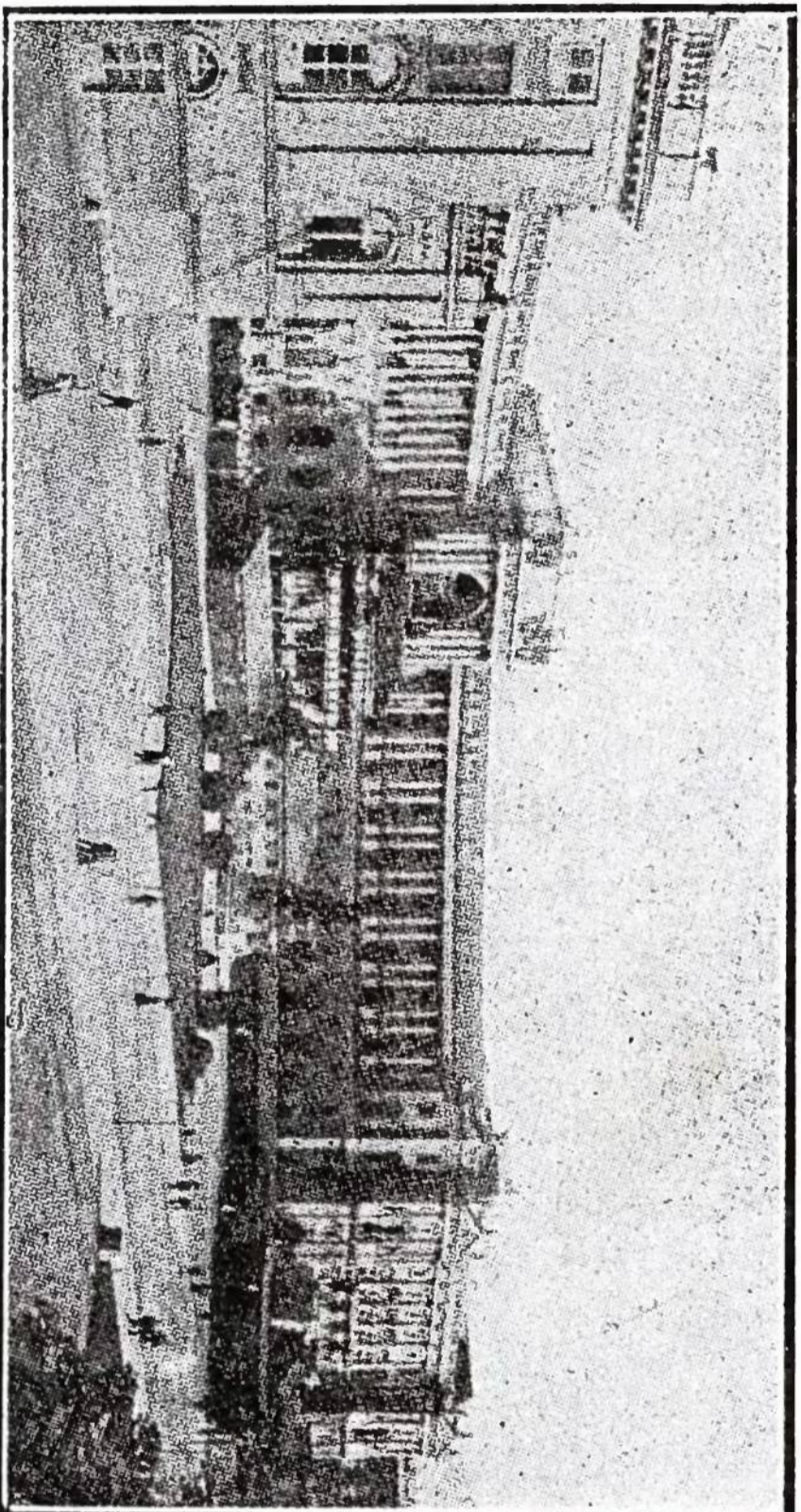
Цісарева Елисавета як мати.

Елисавета була доброю мамою для своїх дітей, та пробувала з ними дуже коротко, а навіть тоді, коли жила на дворі в Відни, не бачила довго своїх дітей. Свекруха Софія не зносила сього, що-би Елисавета виховувала своїх дітей сама і зараз після уродин переношено дитину на противну сторону цісарського бургу, а цісаревій давано до зрозуміння, що вона і повинна після двірської етикетки виховувати своїх дітей або навіть не потрафить сього робити, і колиб не се, то певно вже Елисавета для своїх дітей булаб довше або і стало перебувала на дворі у Відни, хоч з другої сторони цісарева моглаб виєднати для себе і те, щоб могла частійше перебувати з своїми дітьми.

Цісарева була чотири рази матерю. Троє з дітей самі дівчата, четвертий, хоч з ряду трета дитина, був хлопцем і одиноким наслідником престола. Звав ся він Рудольф, і про нього головно піде дальша історія.

Уродини Рудольфа повітали всі народи Австрії з великою радістю і день його уродин с. є 21 серпня 1858 року сповнив одиноке бажане самої Елисавети.

Цісар назначив молоденького наслідника за-

**Новий, ще недокінчений цісарський палац, який був будований
для престолонаслідника Рудольфа.**

раз після його уродин на жовніра і зробив його власителем 19 полку інфантерії. На пам'ятку його уродин заложив цісар в Відни величезний шпиталь і назвав його „фондацією Рудольфа“. Се саме роблено скрізь по цілій державі, на сю пам'ятку всі різні народи святкували уродини Рудольфа в різних формах.

І Рудольфа також забрано сейчас після уродин від матери і хоч Елисавета противилась сьому, се нічо їй не помогло, бо всесильна Софія так рішила, що Елисавета сама не одержала потрібного вихованя і не з'умілаб виховати наслідника великої держави.

Підчас італійської війни цісарева віддалась ціла опіці над раненими жовнірами і офіцирами, які вертали з війни. Цісар сам вибрав ся був на війну, а Софія полагоджувала цісарські обовязки. Тим свобідна тепер цісарева являлась наче ангел милоседія в шпиталях, скрізь сіяла потіху, доглядала над роботою, роздавала гроші, та не журилась зовсім своїми дітьми, яких їй відобрано.

На віденськїм дворі не могла себе почувати як в дома, а супруже жите з цісарем сталось для неї скоро незносимим. Тому то втікала завсїгди на довгий час від цісаря, який з початку спішив за нею для поеднаня з нею, та опісля занехав сеї погоні, бо цісарева ніколи не далась приловити йому.

Тому і діти єї, а головно Рудольф не знав майже своєї матери в перших своїх дитинячих роках, і цісарева не мала найменшого впливу на його виховане.

Хлопачі літа Рудольфа.

Вже в перших літах свого дитинства Рудольф проявляв незвичайно цікавий і живий рух, який його вмiла що раз то більше зацікавлювати його виховачиня Ая то розказуючи йому преріжні анекдоти з своїх дитинячих років, то дальше познакомлюючи його з інтересним окруженем великої столиці.

Одного разу проходжував ся Рудольф зі своєю Аєю в Пратері (людовий парк Відня) і случайно зайшли обоє на місце, де громадка робітників наладовувала землею вози. Хлопчина вперто глядів на сю працю робітників і не вступив ся звідтам, доки Ая не прирікла йому, що він дістане в дома такий самий візок і лопату до ладованя землі. І неоден опісля бачив, як маленький наслідник престола в тiм самiм парку працював завзято коло землі. Іншим разом хлопець втік від Аї і заблудив в парку. Прохожі випитували його хто він є, а він без боязни і добродушно відказував: „Мама називає мене Рудоль, папакаж є— Руді до мене, а люди називають мене — цісарське величєство! —“. Тепер вже знали хто він був.

Архикнязь розпочав вчитися (1 мая 1862 р.) коли ще не скінчив ся йому четвертий рік. Пер-

Памятник цесареве Елисавети з білого мрамору.

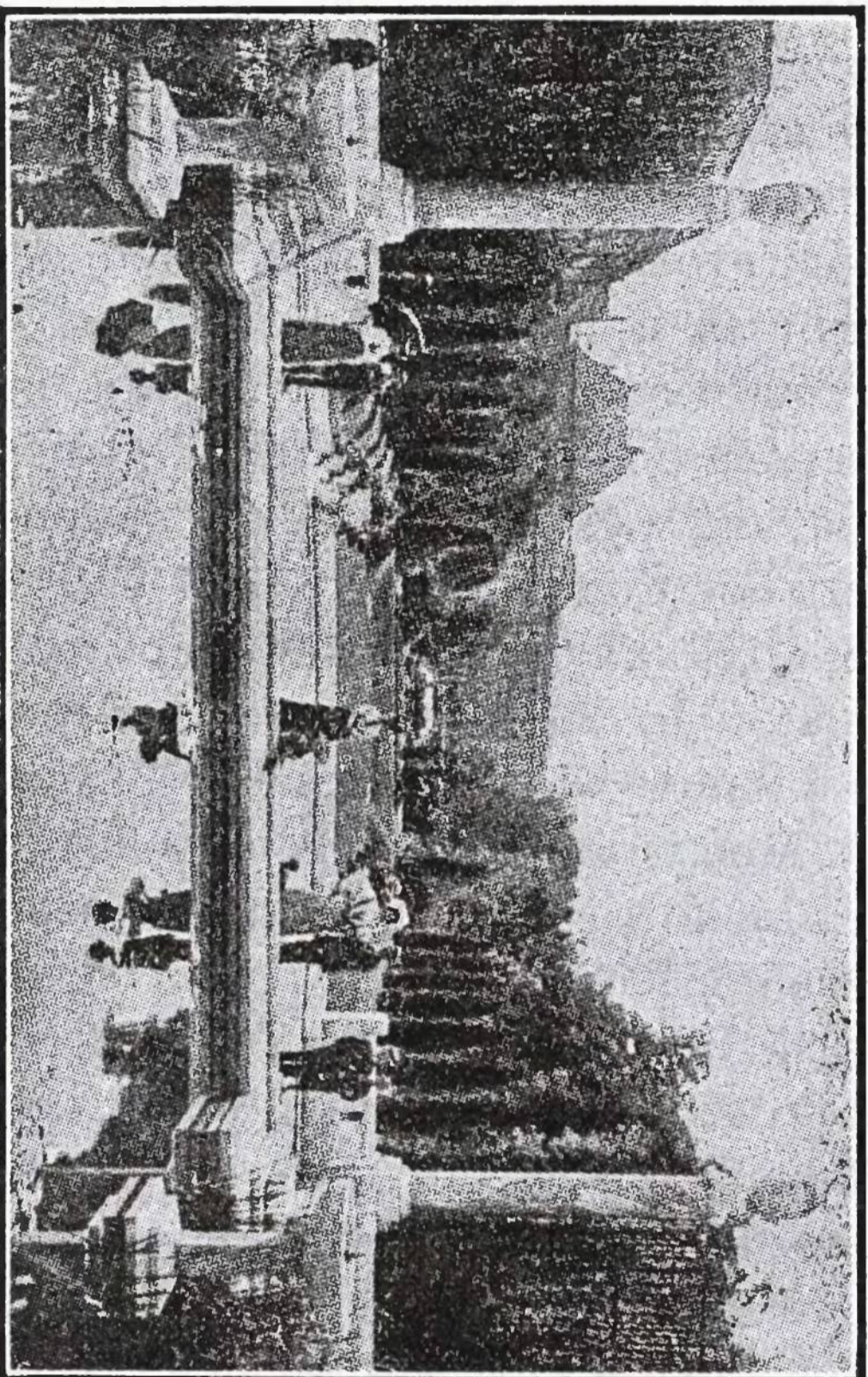
шим його учителем, що навчив його писати і читати, був двірський капелян Маєр. Попри сю науку яка обіймала все, що вчать ся діти в народній публичній школі, подавали йому окремі учителі науку німецької, малярської і чешської мови. І до мов мав архикнязь великий талант.

Середню школу, себто гімназію, вчив ся Рудольф на пряме бажанє свого батька і то після тодішнього пляну публичної гімназії, при чому кождий предмет науки подавано йому як найґрунтовнійше і вимагано від нього сих відомостей дуже докладно. Найкращі сили учительські покликувано на його педагогів а деяких взивано прямо з міністерства просвіти. Рівночасно побирав архикнязь ґрунтовну науку німецької і малярської літератури, і Мадяри дуже раділи з того, бо вірили, що з такої науки виросте в Рудольфі правдива симпатія до Мадярів загалом.

Перший публичний іспит відбув ся дня 23 грудня 1872 р. на замку Геделе (Угорщина), при чому був присутний сам цісар. Сей іспит дав доказ, що доперва 14 літний архикнязь мав вже широкі і тривкі понятя про сьвіт, і що він залюбки піддає ся передовсім історичним студіям. Кождий з присутних при іспиті мав вражіне, що перед собою бачить знаменитого молодця, який вже завчасу думає про свої обовязки будучого володаря. Урядсвий звіт про сей іспит звучав: „Дводневний іспит, який Його Величество архикнязь з велекою живучостию свого духа зложив, подав ясный і потішний образ научних поступів Його Величества і коли сей сам іспит з одної сторони до-

казав, що Його Величство архикнязь так під взглядом научаня як і передаваня виученого зовсім оправдав всякі ожданя, так з другої сторони доказ сей висвітив зовсім певно про талант і духовий розвій архикнязя, і ще про одну немаловажну прикмету, іменно архикнязь брав ся зовсім самостійно до науки сих подаваних йому річий.

Помимо того всього на дворі думає, що молодому умові втовкмачуєть ся за мало своєї науки і звідси вийшла причина, що молодого архикнязя прямо мучили сею наукою і нищили його нерви. Сама цісарева коли повернула зі своєї подорожі, завважала, що вісімнадцятьлітний хлопець за мало ще навчив ся. Колиж приятель єї замітив, що молодий ум архикнязя не можна переладувати надмірною наукою, то вона звичайно говорила, що архикнязі мають більше сили, чим звичайні людські діти. Можливо, що цісарева досвідчила на самій собі, кільки то клопоту для пануючого з недостаточного образованя, і тому така безвглядна була тепер навіть для свого молоденького ще сина. Вона певно хотіла заощадити йому тільки встиду, який сама зносила через потребу чужої помочи при ріжного рода виступах двірських. Тому то Рудольф виучував ся всіх мов, якими говорять ріжні народи Австрії, а крім того греки і латини. Та насім ще не кінець, попри сю умову гімнастику Елисавета дбала також, щоб архикнязь гартував також і своє тіло. До того служили їзда на кони, плаванє, танці і вправи тіла. В найстуденійшу зиму мусів архикнязь вставати рано о 5 годиві і вправлятись на двірськїм подвірю, часто в снігу по ко-

Сад --VOXSGARTEN-- перед памятником Елисавети.

ліна, коли тимчасом його учитель вбраний в теплий плащ через вікно своєї комнати видавав команду. Одного разу ся вчасна команда збудила самого цїсаря і чимале було його здивованє, коли він побачив свого сина, як сей утомлений при сьвітлі ліхтарні бродив в снігу по двірським подвірю. Цїсар приказав сейчас занехати сеї екзецирки.

Щоби архикнязя навчити привикнути до воєнного гаміру, стріляно перед дверми його спальні саме тоді, коли він спав твердо так, що хлопець переляканий зривав ся з ліжка. Що така метода вихованя і гартованя не спричинилась до зміцненя, але радше до ослабленя се більше як певно.

Варто розказати ще про кілька сцен з дитинства Рудольфа, які хоч не надто незвичайні для дитячого віку, то в кождім разі цікаві для молодого архикнязя.

Цїсарева перебувала на замку в Ішлю в своїм улюбленім покою, прикрашенім ріжнородними цьвітами і пробувала відмалювати еден ідилічний грецький образ пастуха зі своїм псом. Умучена спустила свою руку на великого пса, який служив їй за модель, а сама положилась на софі, яка була близько відчиненого вікна.

Нараз вічинились двері і архикнязь Рудольф разом з сестричкою Гезелею ввійшли до середини несучи великий кий повний галузок мірту і незабудьок.

„Ось ми їх назбирали для тебе, мама!“ кликнули.

З вдячним усьміхом притягнула вона овоїх ді

тив до своєї груди і ніжненько їх поцілувала. Гізелю поклала лагідно своєю головку на грудь матери а Рудольф відскочив і побігав по покої від одного інтересного предмета до другого.

„Мама, розпочав він нагло, чому люблять мене всі люди більше, чим Гізелю?“

„Як ти се завважав, любчику? Сеж неможливе!“

„А пренінь воно так і є. Певно їм краще зі мною поводить ся як з Гізелею“.

Цісарева ледво могла притлумити в собі велику втіху. „Ти здаєть ся хочеш бути зарозумілим малим мужчиною, Руді“, сказала вона. „Ти почуваш себе занадто певним своєї розсудности і досконалости! Любий Бог однак не любить дітей, які суть такі зарозумілі“.

Руді поглянув на матір і всьміхнувся. „Ох, сказав він опісля спокійно, любий Бог любить мене напевно. Я люблю Бога також, хоч ніколи його не бачу, а чому ж він би не мав любити мене, коли він може бачити мене?“

„Коли однак Бог бачить, який ти часом не чемний, тоді він тебе не любить“.

„Алеж дюбий Бог мене сотворив, не леврава, мама? Тепер він мусить бути вдоволений мною таким, яким я є“, сказав маленький хлопець не даючись збити себе з панталіку. „Алеж скажи мені раз, мама, чому Бог творить такі погані лиця, як в графині Н., а не такі самі гарні як в тебе?“

Цісарева знова ледве повздержалась від радісного сьміху.

„Ти ще за молодий, сказала, ти ще сього не

розумієш. Скажи мені дороженький, що будемо робити до часу, аж папа прийде на сніданок?“

„О, засьпівай нам що, мама!“ просив Рудольф.

Цісарева піднялась і поступила до фортепяна. Після пригравки засьпівала мягко своїм гарним голосом „Серенаду“ Шуберта.

Коли цісарева скінчила пісню і поглянула назад себе на Рудольфа; хлопчина стояв при їй боці а слези так і дрожали на його повіях.

„Се справляє мені біль“, сказав він.

„Що тобі моя дитино?“

Вона притягнула його до себе ніжненько і поцілувала.

„Коли ти сьпіваш, мама, я завсїгди буду добрий“.

„Чи маю тобі ще що засьпівати?“ спитала цісарева.

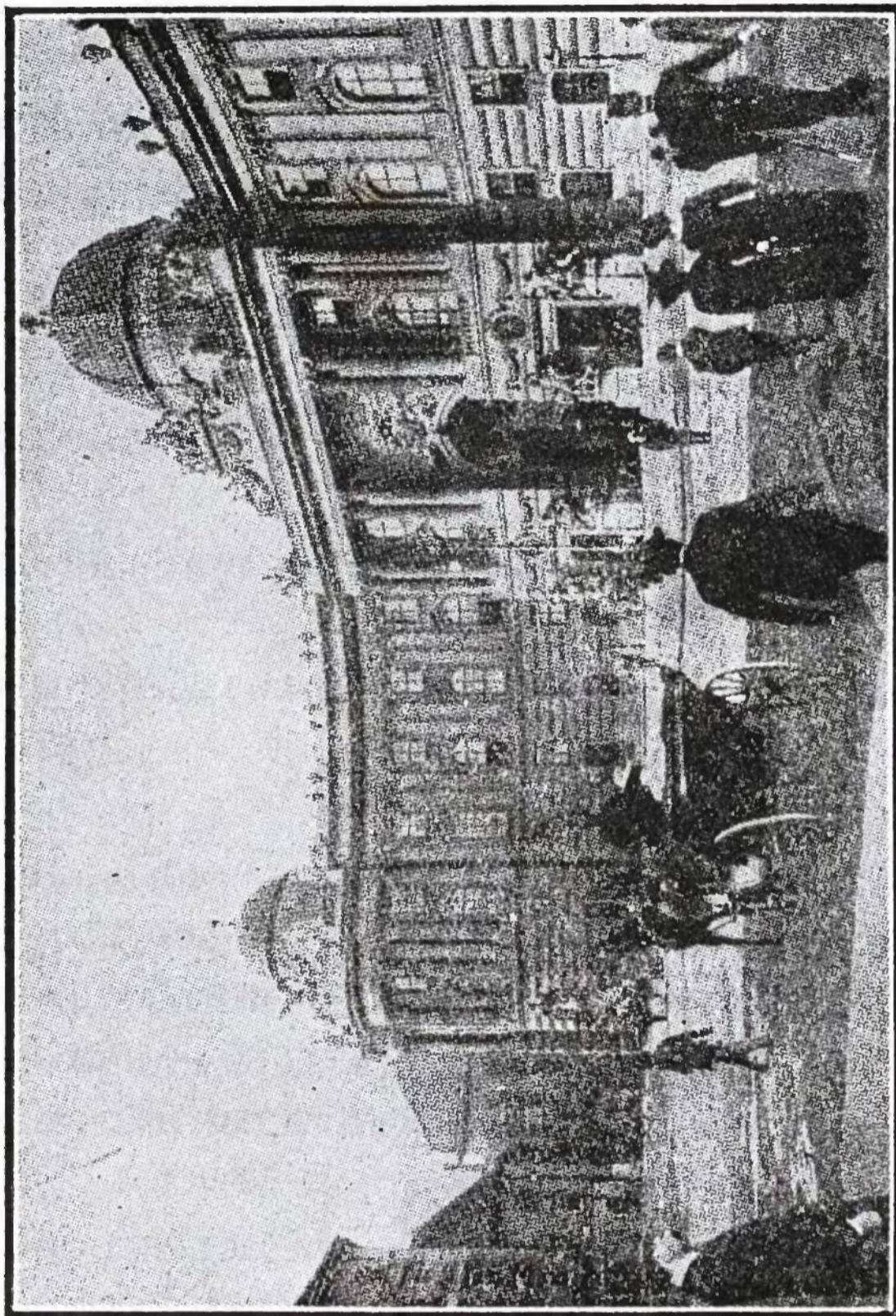
„Прошу, засьпівай ще!“

Цісарева з великою охотою засьпівала одну з сих народних пісень, яку чула ще як блукала в полонинах альпейських. Спокійно і любо бренїли меланхолїйні звуки по комнатї, збуджуючи і в нїй болїсно-солодкі спогади і з тяжким вздохом закінчила цісарева сю пісню.

Коли обернулась, побачила перед собою цісаря. Він ввійшов до покою тихенько, і глядїв тепер в вічи своєї сопруги, коли нараз Рудольф перервав мовчанку сими словами: „Папа, так як мама, так мусять сьпівати і ангели“.

Цісарсклонив потакуючи головою.

В сих своїх молоденьких літах Рудольф дуже часто любив вести розмову про любого Бога.

MICHAELPLATZ · Старий палац.

Одного вечера лежачи вже в ліжку перед сном розговорював про се і те своїй боні.

„Ти не повинен сього робити, бо любий Бог є недобрий, коли він така бачить“.

„Любий Бог? Йогож тут нема!“

„Так, він тут є, тільки ти його не бачиш, Бог є всюди“.

„Всюди? І його не можна бачити?“

„Ні“.

Руді мовчав якусь хвильку. потім випрямив ся і спитав свою бону:

„Чи має любий Бог також костя?“

„Кости? Як ти се розумієш, Руді?“ спитала вона здивована.

„Як, от бачиш, я маю тут на своїм коліні синяк і не знаю звідки він взяв ся. Коли любий Бог є всюди, а його не можна видіти, то може я коли вдарив ся до його костий“.

Вже, як хлопець, збуджав Рудольф подив своїх ровесниць. „Я би дуже хотіла мати архикнязя за мужа, вздихала раз шістьлітна графьянка А., але він мене не візьме“.

„Чому би ні, Міці?“

„Він візьме тільки богату, таку хоч зі сто гульденами“.

Се вже була після дитинячих понять дуже велика сума.

Ті різні епізоди з дидинячих літ Рудольфа стали скоро загально звістними і приспорили йому багато популярности і любови, якою так тішив ся в пізнійшій віці архикнязь.

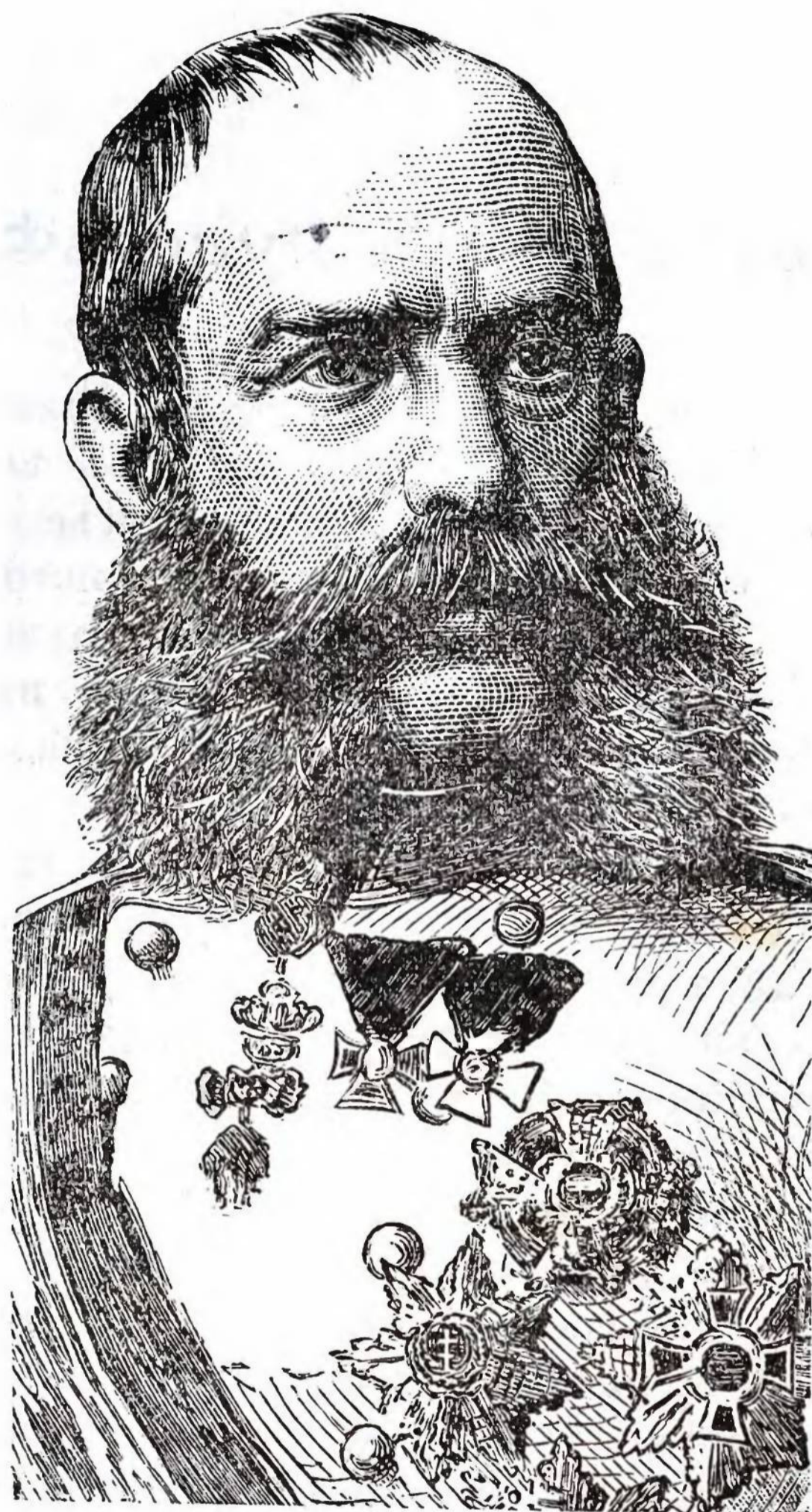
Парубочий вік Рудольфа.

Дотеперішнє вихованє Рудольфа виявилось в його гарній поставі, особливо коли їхав верхом, в його образованості, яка дуже вражала всіх, хто з ним хоч раз мав нагоду говорити і в його знаню богатъох мов. Знанє малярської мови дуже ворушило Малярів і його частє перебузанє на замку Геделе з'єднало йому богатий кружок малярських кавалерів.

Та образованє не вгавало ані на хвильку. Що року складав він два іспити, які тревали через два дні кожний, і при тому не ограничувались на саму формальність іспитів, а добре випитували молодого архикнязя. В послідних роках гімназіяльної науки велику уваву звертали його учителі на красні штуки — музику, рисунки і малярство.

В році 1875 скінчив Рудольф гімназію і перейшов на філѡзофію і правознавство. В обох сих науках мав Рудольф найкращих профєсрив віденського університету, а оден з них, що викладав архикнязєви національну економію профєсор Менгер був звісний зі своїх ліберальних поглядів. Говорєно про сього профєсора як про соціяліста.

Попри сию духову пищу не занедбувано також і його тілесних вправ і роблено всьо можливе, щоб

Цісар і король Франц Йосиф І.
в чаю ерїбного весїля в 1879 р.

Цісарева Елисавета
в часі срібного весілля в 1879 р.

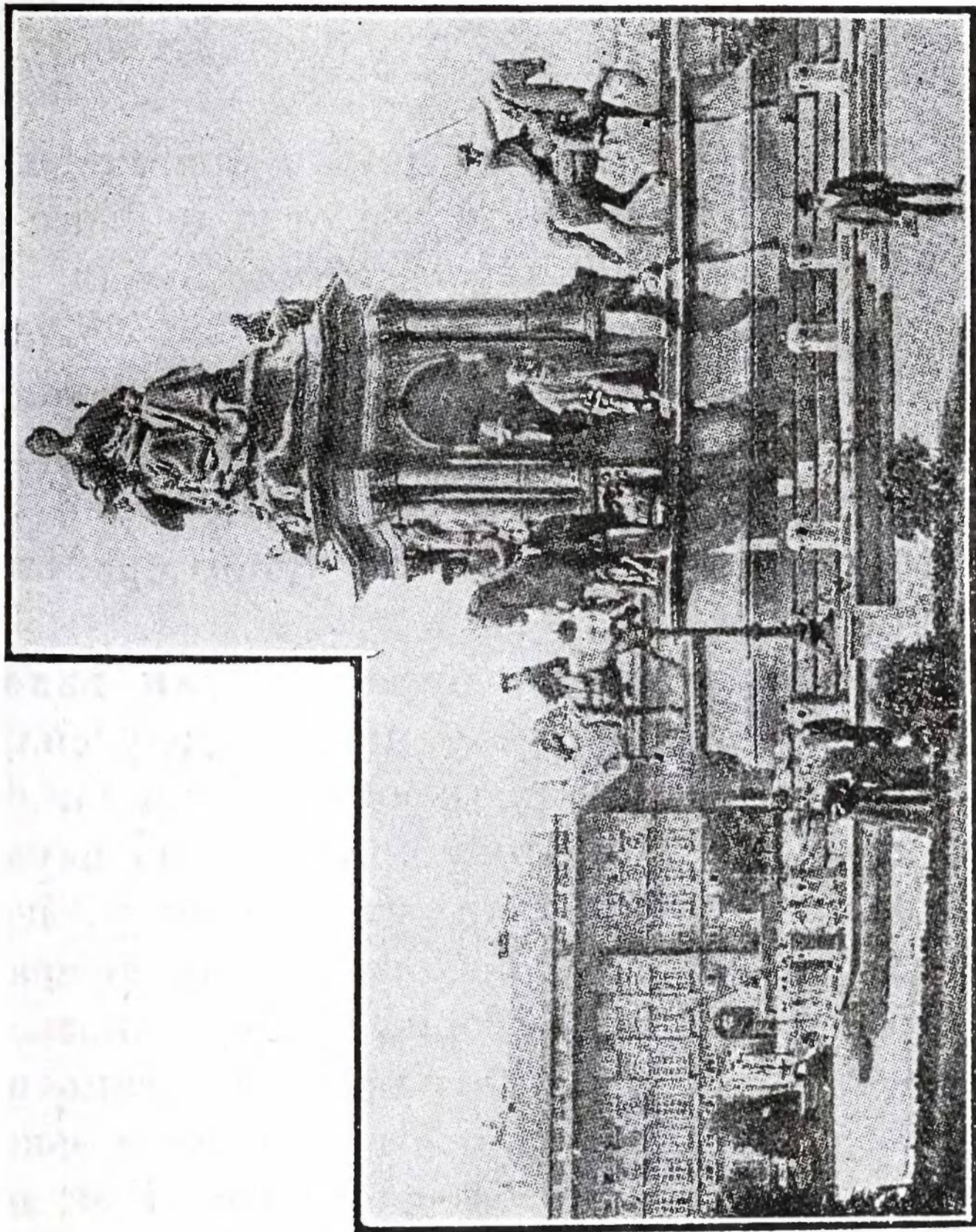
молодече елястичне тіло загартувати. На се покликувано також різних спеціялістів, а спеціяліст від танців так навчив архикнязя гуляти окобливо вальца, що скрізь на двірських балях всі з подивом гляділи на сього елегантного і живого гуляку. Вже в 10 році Рудольф знаменито пливав, а пізніше добре вимахував шаблюкою. Звісний він був також, як і його мама Елисавета, з їзди верхом.

Дня 24. червня 1877 покінчено образоване архикнязя і сього самого дня признано йому повнолітність.

Тоді одержав він свій власний двір, і заки ще перебрав на себе обовязки війсковости, забажав на власні очі побачити цілий сьвіт.

В грудни 1877 вибрав ся Рудольф в першу свою сьвітову подорож. Він товаришив своїй матері, яка вибралась тоді до Ірляндії, найперше до Лондону. Тут обоє попращались, Рудольф хотів добре пізнави англійську столицю і єї культуру, і вдійсности Лондон подав йому багато новин, і тут він вперве побачив англійські товаришські звичаї, які стали йому опісля при ювилею королеві Вікторії в пригоді. Рудольф власне виступав на йому як заступник віденського двора, і з'єднав собі своїм поведенем симпатії Англійців. Прусський двір заступав тодішний принц а теперішний цісар німецький Вільгельм.

Найперше забажав Рудольф побачити в Лондоні Вестмінстер, в якого льоху поховані великі мужі Англії. Довго глядів зворушений архикнязь на сі місця вічного супочинку і дуже захоплював ся некрольогами сих великих покійників. Не мен-

Памятник цесареви Марії Тереси.

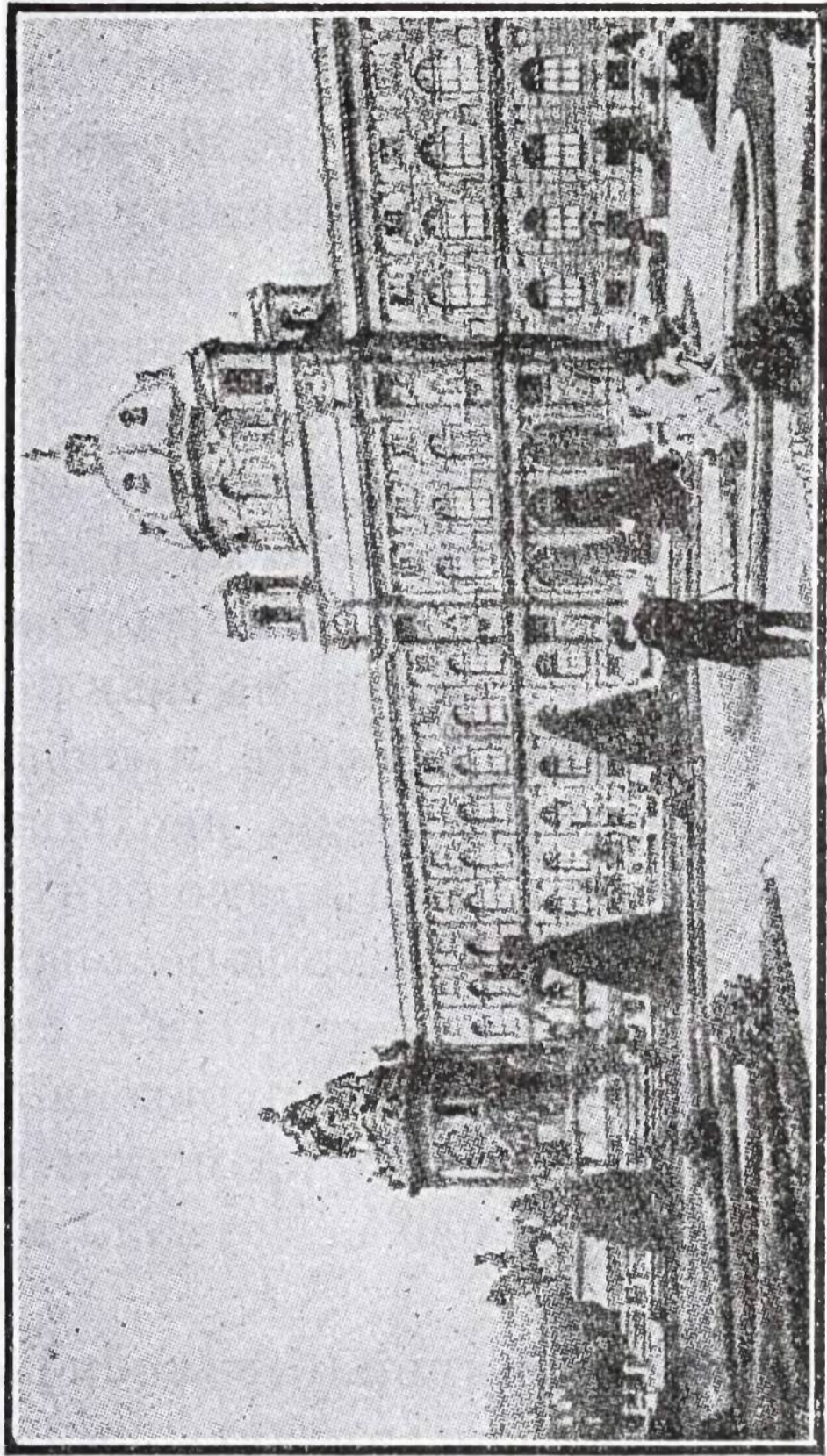
ше інтересував ся ріжними научними музеями і без втоми рад був все переглянути. Величезні доскп і порти привчили його пізнати в дійсности сю велику вагу иромислу і торговлі морської, які зробили Англію такою могучою. Опісля обіздив і прочі міста, щоб цілу Англію з власного досьвіду пізнати.

Після повороту з Англії виїхав архикнязь до Німеччини. Тут одначе дійшла вістка до нього про смерть свого діда архикнязя Франца Кароля, і Рудольф посьпішив сейчас до Відня.

Найблизні місяці присьвятив Рудольф військовим обовязкам і служив найперше при 36 полку піхоти в Празі, а опіслл, скоро вийшов на команданта сього иолку і команданта цілої бригади в Празі.

Цілий сей незвичайно широкий плян виховануя і науки підорвав дуже його духову силу і нерви, а в додатку не лишив богато місця для глибокої моралі і обичаїв. Втомлений тяжкою наукою архикнязь використовував всяку нагоду, щоби „розірватись“. Богатьох роблять закиди ліберальним поглядам його професорів, що архикнязь ніколи не набрав ся сих понять про свое становище і обовязок, та мабуть з сього годі робити закиди ліберальним поглядам професорів, бож і сі ліберальні професори знані були як люди високих характерів і моральности.

Можливо, що для володаря таке вихованє було за односторонне, бо архикнязь здобув собі знанє історії а головно природничих наук так глибоке. що завсїгда гіден був подавати сих наук хоч

Природо-історичний музей
будований 1872 - 1881 з пам'янком Марії Терези.

би в самім університеті. А далше стало звісним і се, що архикнязь любив людей з ліберальнішими поглядами і скрізь їх виріжнював перед иншими. Звідси причина закидів і ненависти прямо його ворогів. Та признати треба, що архикнязь, як будущий володар, повинен бути для всіх однаковим, безсторонним. Сі отже ліберальні переконання стались одною з причин, які спричиняли тільки клопотів і непорозумінь хоч би на самім цісарському дворі. Сам цісар робив з сього синови острі закиди, та добра з сього не було ніякого.

Звісна далше також його змислова пристрасть до жінок. Говорять, що як довго архикнязь стояв під опікою свого морального сторожа графа Кондеркурта, так довго архикнязь не знав нічого про таку пристрасть. Скоро лишень признано йому повнолітність, так все окружене наслідника престола полбало про се, що він прямо кинув ся з божевільною пристрастю в вир змислових роскошій. Прислужники Рудольфа хотіли в сей спосіб здобути собі ласку в нього, і перегонювались в здобуваню для його що раз то кращих жінок, і треба сказати, що архикнязеви не збувало ніколи на них.

Росказує оден анонімний (без імени) автор архикнязевої жителиси, що архикнязь підчас свого побуту в Празі зовеім не крив ся з сим своїм роспустним житем. Празська публіка вже привикла була байдужно глядіти на се, що двірська карета архикнязя в білий день годинами стояла перед помешканем звіної театральної акторки. Та се було ображаючим для не одного, і приміром кардинал

Шварценберг мав аж в тій справі звертатись до самого цісаря і цісар в скорім часі вікликав Рудольфа до Відня іменуючи його генерал-майором. Рудольф не дуже дбав в релігійні практики і двірська служба божа відправлялась звичайно перед порожними лавками, підчас коли архикнязь вже раненько вибирав ся на польоване.

Вороги лібералізму звалюють всю вину сього Рудольфового поведеня і житя на сю нещасну науку, хоч розважнійші увзгляднюють в тім ріжні прочини. Одною з них малаб бути унасліджена по матери слабка відпорність волі, хоч багато анекдот розказують і про цісаря самого, які говорять, що архикнязь одідичив дещо з того і по батькови.

Зпрочім воно дивним виглядає, що виховане і науку архикнязя віддано було людям, які вже звісні були з своїх ліберальних переконань, отже безглуздим є тепер і закид проти лібералізму, бож кілька то людей і не ліберальних (а хто знає, чи таких є не більше), а навіть служників церкви, які мимо своїх релігійних, моральних засад тільки згрішили і грішать проти сеї шестої заповіді божої.

І коли архикнязь Рудольф не зносив жадних границь і не робив собі жадних скрупулів що до сього полового житя, то се значить, що в ньому запанувала якась непереможна пристрасть, над якою не могла панувати ніяка моральна засада. Тут міг помогчи добрий приятель його, та на нещасте його і сі його приятелі (певно виховані піс-

ля релігійних засад) ще і сами прикладали своїх рук до цього неморального життя архикнязя.

Часи перед женитьбою.

Хоч як відчужені були між собою Рудольф і Елисавета, коли вона вернула до Відня після своєї 4 літної подорожі, то скоро сі відносини між матерію і сином стали дуже сердечні. І відносини сі були більше чим родинні, і радше одні і ті самі склонности обох характерів вязали їх разом. Більше довіре мав Рудольф до своєї матери а більше поважане для свого батька. Батько міг розказувати а мати могла прссити і в сей спосіб могли обоє впливати навіть вже на повнолітнього сина, колиб тільки були хотіли.

Вони навіть не хотіли наложити на впертість сина ніяких перешкод. Неправдою є, що Рудольф т'шив ся сильним здоровлем. Організм Рудольфа був вже від уродження дуже слабкий, а потім ся насильна служба при гулящім житю причинилась до сього, що архикнязь вже з початком дваццятого року міг зачислятись кожним опитним лікарем як кандидат на тамтой сьвіт.

В своїй змисловости він не знав границь, і йому байдуже було, за якою спідничкою він гнав ся, аби тільки досягти чого шукав. Раз навіть набавив ся венеричної хвороби, і хоч йоговилічено, то наслідки такої хвороби виявляють ся ще довго в жи-

тю. Іншим разом після оповідання набавив ся він подібної хвороби від циганки. Важне в тім се, що архикнязь мав такі страшні хвороби і про них певно знали його родичі.

Подібно, як його мама, також і Рудольф любив приставати з людьми, які не належали до двірських кругів. Дуже часто знижував ся він нижче своєї міри, яку приписують вже хочби і для легкодушних наслідників престола. Впрочім він був великим приятелем науки і штуки, а його писання підносять з похвалами, хоч би він і не був кронпринцом. Він був артистом в описах природи і численні його листи до матери і до приятелів дають багато доказів його артизму. Звісним є його приятельоване з славним дослідником природи Бремом, завідателем берлінського акварія і автором книжки про „жите звірят“.

Сей Брем покинув опісля свою роботу в Берліні і вибрав ся в наукову подорож в уральські гори. Вертаючи з своєї подорожі, вступив до Відня і тут дістав запрошене від Рудольфа перечитати йому дещо з своєї подорожі.

Брем пішов просто до цісарського бургу і тут приняв його архикнязь дуже приязно. Після сих відвідин Брем товаришив Рудольфови в його науковій екскурзії в долину Дунаєм і його побічних рік. Рудольф привіз з собою велику добич з водних птахів а Брем помагав йому їх розрізняти і давав йому при тім цікаві научні поясненя. Архикнязь тоді щойно двацятьлітний, написав після своєї подорожі малу книжку „Пятнайцять днів на Дунаю“, в якій описав дуже гарно образи природи

вздовж берегів тої ріки.

Цісарева Елисавета так втішилась сим твором свого сина, що книжку сю завсіди крала з собою в своїх подорожах і так часто читала, що вивчила майже всьо на память.

Також в подорожі до Гішпанії товаришив Рудольфови Брем, скоро потім однак розлучено їх обох через вплив пражського кардинала Шварценберга, який побоював ся що довгий побут Рудольфа з дослідником природи може збудити в Рудольфі нахил до вільнодумних ідей. Князь Шварценберг тішив ся великим особистим впливом на самого цїсаря Франца Йосифа і Рудольф мусїв повинувати ся його волі.

Сї любовні авантури архикнязя спонукали двір вже завчасу думати про його женячку. Сама Елисавета нерадо про се слухала, бо не хотїла ділитись впливами на кронпринца з якоюсь другою дамою. Однак в інтересі цілого краю треба було конче пошукати за судженою, хоч вибір був дуже невеликий. Суджена мусїла бути католицькою принцезною з котрогось пануючого дому.

Найперше говорено про Матильду, Доньку принца Гриця, який опісля засїв на королївськїм дворі в Саксонїї. Та на саксонськїм дворі панувала така строга релїгійність, що свобідний дух Рудольфа вже через се відстрашив ся від Матильди, Надто Матильда своїм тілом зовсім не підходила під ідеал жіночий Рудольфа.

Тому кронпринц попрощав саксонськїй двір і виїхав до Монахїум, баварськїої столиці, де з баварським королем, великим любителем штуки, пе-

режив дуже гарні часи, які завсїгди опісля згадував. Але до якихсь заручин тут не міг рішити ся. Впрочім оба двори були за близько посвоячені і Рудольф не хотїв брати собі жінки з роду, до якого належала його матір. Він зовсїм слушно уважав подруже між близькими свояками. як перешкоду будучого щастя. Як добре воно булоб, колиб і цісар Франц Йосиф був таких поглядів тоді, коли виїздив до Баварії з наміром женячки.

Потім прийшла черга на Мадрит (Гішпанія). Там було дві королівни, та обі вони не грішили ніякими зверхніми прикметами, тому і тут не зроблено нічого.

Вкінці прибув Рудольф до Брукселі, бельгійської столоці і тут зупинив його попит за жінкою на Стефанії, доньці бельгійського короля Леопольда. Кажуть, що кронпринц зовсїм не залюбив ся в шіснайцятьлітну бельгійську врипцезну. Він сказав собі остаточно, що коли мусить оженити ся, то повинен тепер зі всього злого вибрати найменше. Проти Стефанії мав він ще найменше до закидів, а проче, думав він, додасть ся.

Коли вибір Рудольфа зістав вже загально звісний, настала в цілій австрійській пресі велика втіха і вся вона не знаходила слів похвали для будучої цісаревої Австрії. Видумувано прямо всякі мислимі прикмети жіночі, і підношено, що лишень найсвятїйша любов звела до купи молодят. Про се хай послужить такий опис стрічі Рудольфа з Стефанією, який виписала малярська часопись „Пестер Льойд“ ось так:

„Він (Рудольф) вибрав ся до Брукселі, де пі-

знав свою будучу подругу і при першій полярді на чарівно гарну молоду дівчину почув глибоку симпатію до ньої. Марта 6 вибрала ся молода пара на прохід до зимового огорода королівського і там сталось що кронпринц витягаючи руку молоденькій королівській доньці таке питанє поклав до принцезни Стефанії: „Чи хочете бути моею товаришкою життя?“ Принцезна почервоніла та відповіла рішучим голосом: Дуже радо і Ваше Величество можуть бути переконані що я завсїгда буду сповняти свої обовязки. В сей спосіб довершилась ся злука на ціле жите. Другого дня телеграфував Рудольф до свого батка: „Я зістав запрошений до королівського двора на обід. Принцезна подобається мені дуже. Цілую Ваші руки“.

В дійсности річ мала ся зовсїм противно. Ми вже знаємо, що кронпринц вибрав собі Стефанію в почутю, яке висказане в сїм реченю: „Послушний конечности а не свому власному наклонюви“. Цісар згодив ся на сей вибір Рудольфа, та цісарева була зовсїм ним невдоволена. Вона певними шляхами довідала ся про принцезну дещо некористне. Вона не посїдала ніяких особливих духових прикмет і була при тїм дуже вперта. І се було власне, задля чого побоювалась Елисавета, бо знала, що Рудольф якраз з такою вдачею не згодить ся і знівечить своє і єї щастє. Закидували їй також надмір сьвятости, хоч признавали знова другі, що пильностию вона виповнить свої браки і що вона взагалі як на свій вік посїдає досить відомостий потрібних для єї стану. Промовляла за нею ще і ся обставина, що король Леопольд поми-

мо свого богатства удержував свій двір дуже ошадно, до чого і сама принцезна мусіла вже навикнути,

Що до її поверхності, не можна було заперечити, що внішний, її вигляд був зовсім вдоволяючий. В останніх роках вона вигнала і постава її потребувала тілесного виповнення. Звідси вийшло також, що твар Стефанії хоч не обридлива, то не мала нічого тим більше, що була троха бліда, а її ясне волосе не підносило безбарвних і так рисів лица. Надто була зовсім непорадна в своїх рухах і в тім взгляді була контрастом до цїсареві.

Кронпринц не був зовсім сліпий на сі браки своєї будучої подруги, однак він не зважав на се. Про се не думав він поважно, а противно висказував ся про жінок в тім часі з призирством. Свою будучу супругу він ще найменше недоцінював. Сим журилась Елисавета і тому противилась сій злучі, хоч не хотіла ніколи зробити йому за се викидів. Її гнів звертав ся просто проти Стефанії, якій вона не могла простити її недоціненої краси, і сього, що Стефанія не мала здібности чарувати Рудольфа, який геть вже збайдужнів на жіночу красу.

В розмові з Елисаветою про свою будучу жінку оправдував ся Рудольф перед закидами матери молодістю. Він думав, що вона ще розвине в собі спсїбности для образования, а тоді він вже сам поведе її образованєм, куди сам захоче. Елисавета знова не бачила щастя в супружю там, де муж грає ролю ще педагога, і вона певна була, що Рудольф скоро навприкрить собі сю виховавчу пра-

цю. Такі розмови не причинялись до того, щоб Рудольф тим більше пожадав сього подружнього щастя і сама Елисавета чим раз, то більше вірила, що Стефанія унещасливить її сина. І дійсно Елисавета добре бачила будучність. Обое не відповідали собі. Та тут і питане заходить, чи взагалі можна було знайти жінку для кронпринца на яким небудь дворі цісарським чи королівським. Рудольф був загалом знищений для супружа. Недобре робила й цісарева Елисавета яд свого сина, яка безпорестанно змальовувала синові ріжними красками будуче супруже щасте і так рівнодушність Рудольфа до Стефанії ще більше розвивала.

Тимчасом понеслась вістка, що відносини обох дворів, віденського і бельгійського стали не дуже приятні. І скоро викрилась і причина сього напруження. Іменно архикнязь вже як наречений Стефанії не міг позбути ся своїх пристрасних забаганок і залюбив ся в одній дамі незвичайно гарній, і дуже викінченої будови тіла. В її великих, чорних очах горів огонь змислової пристрасти. Вона була Жлдіркою з уродження і вийшла замуж за одного багатого фабриканта, якого однак вже по кільвох роках покинула, щоб жити з своїх власних вабливостей. Архикнязь побачив її раз на вулиці і зачарований її красою познакомив ся з нею. Було се в час перед наміреною женячкою. Тимчасом Рудольф не спішив ся ані навіть через якийсь час ненавідував ся до Брукседі. Вкінци, коли вже архикнязь конче після приписів мусів відвілати бельгійський двір, то не хотів полипити своєї гар-

ної дами і забрав її до свого двірського, салюнового вагона і приїхав з нею до Бельгії. З початку все йшло добре, ніхто і не прочував в Брукселі в яким товаристві Рудольф приїхав, і вже надійшла була година відїзду. Нещасте захотіло, що Стефанія хотіла разом з матір'ю попрацати Рудольфа на самім дворці. Яке однак здивоване обох дам мусіло бути, коли вони побачили через великі вікна вагона архикнязя на розмові з гарною дамою. Королева сейчас віддалила ся з плачучою Стефанією. Король як тільки довідав ся про се, хотів сейчас заручини уневажнити. Він бажав бачити свою доньку щасливою, а сама ранга цісареві не могла дати щастя жінці при невірності любленого мужа. Се знав Леопольд дуже добре.

Про се особливше поведене архикнязя австрійська цензура не дозволила і словечком зганути, тільки меншої вартости дрібнички дістались до відома публіки. Після одного такого оловідання гарна Жидівка мусіла завсїгди товаришити Рудольфови до Бельгії. Звичайно вона висїдала на границі і вертала назад до Відня. Одного однак разу пересліпили однак граничну стацію і потяг мусів задержатись на слідуючій стації на бельгійській землі, де висіла Рудольфова товаришка в товаристві архикнязевого адютанта. Звідси місто вертати просто до Відня, задержалась пара через кілька днів в двох більших містах Німеччини і поводити ся обоє так шкандально, що скоро про се дізнала ся ціла Європа. Довідав ся про се і бельгійський король.

Ся афера з гарною Дамою допровадила вкінці

до зірвання добрих відносин між австрійським і бельгійським двором, однак австрійська дипломатія вжила всіх засобів, щоби вже заключені умови подружжя допровадити до укінчення. Їй старанем вдало ся всі непорозуміння усунути і дня 16 мая 1881 року відбув ся шлюб.

В передодень відбув ся візд принцезни до Відня. Армати ревіли дзвони гуділи безперестанку, цілий Відень прибрав ся в сьвяточні шати і поспішив на повитане своєї будучої цісаревої. Цілий похід робив вражіннє: якогось середновічного коронаційного сьвята, бо всі вбраня і вози походили з давніх ще часів. Похід зупинив ся в цісарськїм замку, де цісар і наречений прийняли принцезну і привитали в церемонійнім сальоні.

Того самого вечера цілий Відень купав ся в сьвітлі і не тільки головні улиці і будинки, але найдальші і найменші хатки були осььвітлені.

Богато веселости наробив бідний крамар, який казав собі виписати на своїм вікні таку поезийку:

Хоч який бідний і в довгах
І самі пустки в кишенях,
То радий кличу я до вас
Хай живе пара в щастю в нас!“

Або ще оден торговщик сьвічками виписав знов таке на своїй великій ліхтарни:

„І я собі простий чоловічок
Та прийми від мене сі бажання
Хай щастє криє твої кохання
Як темноту гонить сяєво моїх сьвічок“.

Вже 16 мая відбула ся шлюбна церемонія в двірськїй церкві в саме полудне. Кого там не бу-

Архикнязь Рудольф
жених 1881 р.

**Бельгійська королівна Стефанія
як жінка Рудольфа 1881**

ло на тім шлюбі. Князів і князят наз'їздилось з цілої Європи, а шлюбну присягу перечитав кардинал пражський Шварценберг при асисті багатьох біскупів і пралатів. В хвилю, коли слідувало цорковне благословенство вистрілено на втіху з армат, і сим повідомлено публику, що акт шлюбний вже довершений.

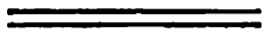
Цісарева сповняла обовязки матери молодого, одначе єї холод і повздержливість перед своєю невісткою і бельгійською королівською парою впадали надто в очи.

Підчас одной поїздки цісаревой з бельгійською королевою по Віднь, цісарева поздоровляла безперестанно товпу, та вираз єї облича був зовсім бездушний, та підчас сеї поїздки цісарева не звернулась ні одним словечком до бельгійської королевої. Підчас шлюбної церемонії стратила Елисавета зовсім силу панованя над собою і вибухнула спазматичним плачем.

Після того Рудольфового подружа Елисавета була послідній раз на офіціяльнім виступі в Відни. В цісарськім бургу почувала себе ще менше вигідною, як перед тим. і тільки часами зимою, або зовсім цілими роками не показувала ся там.

В тиждень пізнійше вибрала ся молода пара в відвідини на Угорщину і тут в Будапешті витали Мадяри наслідників австрійського престола дуже гучно. Мадяри вже від давнійше були настроєні дуже прихильно для Рудольфа, тим то і принятє їх було дуже сердечне. Чи однак ся втіха маніфестована австрійськими горожанами знаходила який

відгомін в серцях молодої пари можна сумнівати
ся, бо вже різні випадки перед, а ще більше по
сих церемоніях говорили що иншого.

Супруже жите Рудольфа.

Думають людонкове, от там на сих царських дворах, там лєсь щастє, як щасливо мусять жити собі й цїсарі і цїсарєви. Подивіть ся тільки на образи їх, а вичитаєте з них про всьо. Які вони гарні, добрі! І знова говорить власть, так повинні думати наші „вільні“ піддані про наших володарів, бо тоді вони не сумнівають ся про таку волю божу, тай сами шукають щастя в родинних огнищах.

І треба сказати се, що австрійські часописи зараз після весїля Рудольфового зачали писати преріжні історії а ві всіх них малювали родинне щастє молодої пари з всякими пересадками. А тимчасом Рудольф не закоштував сього родинного щастя зі Стефанією ніколи. Він вже прямо нажив ся і скоро не було вже се жадною тайною в двірських кругах, що супружі пута зовсім не вяжуть кронпринца і що він поводить ся тепер так само свобідно, як і перед тим. Скоро вже всі знали, що в супружїм житю Рудольфа щось недобре, однак не здавали собі справи, хто тут був виною. Богатьох твердили, що Стефанія не вмїла добре обходити ся з Рудольфом і не хотїла йому в дечому потурати. Вона кажеть ся не вмїла заховати своєї

гідности і звідси єї треба робити відвічальною за родинну незгоду.

Та так говорять хиба Рудольфові приятелі, або приятельки, але ніколи добрі психольоґи. Скількиж можна було вимагати від 16 літної, недосьвідченої дівчини, яка з тим супружем житєм перший раз вступила в ширший сьвіт і то з чоловіком, який вже через пять літ жив самостійно і надто розпустно. Замість, щоб Рудольф, який добре знав, яку він бере собі жінку, єї добре збагнув і досьвідчено своєю рукою попровадив єї, куда сам хотів, вимагаєсь противно, щоб вона мала тільки розуму, і його ще перетворила. Се було впрост немислимим.

Одинокий закид, який можна зробити Стефанії, який чи і може бути закидом для неї, є сей, що вона виходила за муж в 16 році свого віку.

Однак сей закид відносить ся і до Рудольфа, бож він знав добре вік і досьвід своєї сопруги. Рудольф поповнив тут такий самий блуд, як його батько, коли женив ся з баварською князівною Елисаветою. Степанія була так само за молода до супружого житя як колись була до нього і Елисавета. Молодість Елисавети була першою причиною непорозумінь в цісарськїм супружю, а так само молодість Стефанії впливала некористно на супруже кронпринца. Однак робити з сего закид жіночій стороні є несправедливо.

Стефанія любила двірські забави і инші шумні розривки. Дотепер жила вона в батька дуже скромно, і надіялась аж тепер як будуча наслідниця великої держави зажити повним житєм. Рудольф зно-

ва, який збайдужнів цілком для сих забав, поглиблював ся цілий в природничих дослідах наукових і хотів в них заінтересувати і свою небогу. Та до учительства не мав він ніякого змислу, а Стефанія ще не була підготовлена до такої науки, в якій Рудольф був опитний дперва по кількох роках науки і то під проводом визначних учительських сил. Рудольф знетерпеливив ся сим, що Стефанія не могла стати з ним на рівні в сих його улюблених дослідах природничих і щораз то більше відчужував ся від неї. Він дуже мало інтересував ся, чим Стефанія вбивала свій час, а сам віддавав ся своїм любосткам. Передовсім управляв з замишлюванем мисливство і поза ним незнаходив ні годинки часу для своєї жінки. Закидують темер Стефанії, що вона не хотіла мовчально зносити сих його любих занять і розривок. І чи можна їй робити з сього закид? Чи могла вона зносити се і сходити ся з сими жінками, які були співвинуватими в сій невірності єї мужа. Сегож від неї рішучо не можна вимагати. Між молодими супругами приходило через се до що раз то острійших перепалок, які певно не відповідали двірській етікеті, та виновником треба вважати лише Рудольфа. Та ошукваній жінці не остало ся нічого більше до роботи, як тільки виказувати власне, що вона знає се поведене свого мужа і зовсім не хоче його зносити.

Дня 3 вересня 1883 року породила Стефанія доньку і назвала єї після баби Елисаветою. Рудольф, який дуже бажав сина, був дуже з сего невдоволений і настрій між супругами ще більше по-

гіршив ся. Вину за се треба приписати виключно Рудольфови, бо Стефанія не зробила ніколи нічого негідного, та дивним дивом від неї вимагав, щоб вона без домашнього спокою гляділа на се жите свого мужа примкнутими очима. Деякі для приміру вказували навіть на Рудольфових Родичів. Та порівнане се зовсім невмістне. Цісар Франц Йосиф держав ся завсїгди згідно з своїм достоїнством, за се Елисавета ніколи не старалась бути цісаревою. Не зважала на двірську етікету, відтягалась від всіх представницьких обовязків, двірських урочистостей і жила самітна. Любувалась тільки польованем лисів в Ірляндії, урядила собі навіть свій власний цирк, в яким проти волі свого мужа забавлялась з кавалерами, які звісні були з свого гулящого жита. З тими кавалерами управляла найнегіднійші циркові штуки і пробувала також скакати з коня через обручі. Сеж їй вже зовсім не лицувало як цісаревій і цісар власне ради спокою примикав на се свої очі. В Рудольфовім супружю було противно.

Щоби міру сего нещасливого подружя доповнити, заявили двірські лікарі Стефанії, що вона не може бути більше матерю а тим самим відобрали їй всяку надію дарувати Рудольфови сина і будучого наслідника престола.

Вона сама надіялась, що уродини сина малиб благородний вплив на їх супруже жите, однак надія завела єї. При сїм треба замітити, що лікарі подали причину сеї неплідности гріх молодости Рудольфа. Зависть отже Стефанії була зовсім оправдана. Про Рудольфа розказують цілі копи ріжних любовних

авантур. Він ніколи не думав про своє достоїнство коли шукав любови, а шукав її всюди, тільки не там, де повинен був її шукати, а іменно в дома. І так на дворі розказували пошепки про любов Рудольфа з одною гарною донькою лісничого, яка частенько була сама в дома далеко в лісі, коли тим часом її батько сповняв службу. Матір її умерла. Підчас неприсутности батька в домі являв ся завсїгди молодий практикант ніби то в урядовій справі до лісничого. Він виходив саме в пору і ніколи не стрічав ся з лісничим. Вкінци лісничий звернув ся до своєї власти і просив о пояснене сего так частого посланництва, якого він доси не мав щастя застати в дома. З уряду повідомлено його, що про таке посланництво там не знають нічого. Тепер лісничий постановив сю загадку вислідити. І дійсно молодий післанець явив ся знова в пору, коли думав, що лісничого в дома нема, та скоро лісничий пізнав в післанцеви Рудольфа. Двір постарав ся, щоби уникнути скандалу, що гарна донька лісничого вийшла заміж за другого молодого практиканта, якому також принесла чималий посаг, якого певно сатрий лісничий не міг назбирати.

Ріжниця між Рудольфом і Стефанією показала ся ще і в обходженю зі службою. Коли Рудольф поводив ся зі своєю службою за пан-брат, то Стефанія завсїгди вважала на свою гідність. Наслідки сего поведеня були сї, що Рудольф мав більше прихильників між служацями, чим Стефанія, однак між ними було багато шпіонів. Архикнязь поводив ся з своєю службою без найменших осто-

рожностей і тому його служба мала легку спосібність все вивідувати і розносити по всім усюдам. Приклоники Рудольфа не вагались навіть доносити про се і Стефанії, а робили се з чистої людської пороки, так званої втіхи з людської кривди або терпіння і робили се не прошені ані підплачувані. Для таких прислужників було незмірною втіхою, коли нещаслива Стефанія відчувала тяжкі, душевні болі, через се, що служба позволяла собі критикувати поступки її мужа.

Одного дня прийшло між молодими супругами до острих пересварок, а Рудольф поводив ся тоді так, що служба в передпокою могла все чути. Вкінці архикнязь роз'ярений відійшов і сейчас покоєвий служник Рудольфа зблизив ся до Стефанії, щоби сказати їй, куда власне Рудольф вибрав ся. Він іменно зрадив їй, що одна акторка двірського театру тепер заволоділа серцем Рудольфа, а Стефанія постановила сейчас показати своєму невірному мужови, що вона знає про його всі кроки. Вона казала запрягти двірську карету і заїхала перед дім акторки, де вже ждала на Рудольфа ним винайнята дорожка. Росказала своїм слугам ждати на Рудольфа, а сама всіла на Рудольфовий фіякер і вернула до дому. Архикнязева повозка викликала загальну увагу і коли Рудольф покінчив свої любовстки і хогів вертати домів, побачив свою повозку і велику купу людей, які вносили оклики для нього. Дрожачи зі злости, він всів до двірського воза і скоренко відїхав домів. Там розумієть ся відбула ся знова сцена.

І так щілина між обома супругами ставала

що раз більша, а так само Рудольф жив що раз то свобіднійше. Він почав тепер і кушати вина і в сей спосіб вбивав в собі невигоду свого супружя.

Та через се вбивав він і свій і так слабый організм і не диво, що в кінци архикнязь і Стефанія жили майже відокромлені від себе. Стефанія жила на дворі, а він найбільше перебував на улюбленім мисливськїм замку на Маерлінгу. В тім замку він віддавав ся своїм природничим студіям, Уряджував гучні польованя, при чім не бракувало і на любовних розривках.

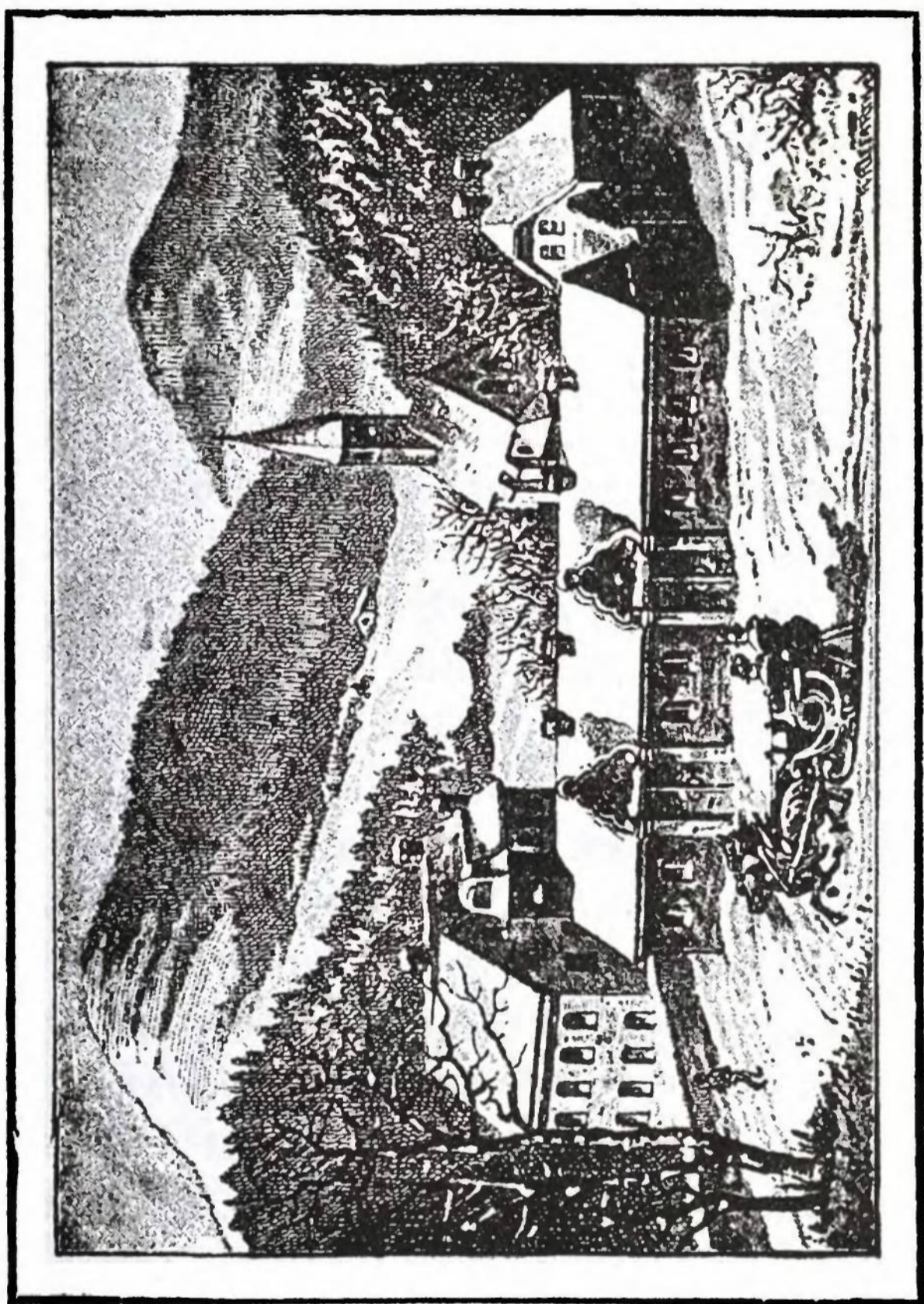
Замок мисливський Маерлінг, де архикнязь так страшно покінчив зі своїм житєм, був в наслідок сего предметом ріжних оповідань.

Замок сей лежить на збочу горбів званих „віденським лісом“ недалеко Бадену. Чудова там околиця і чудовий вид видніє з сього замку, а замок сей збудований гейби з одного каменя. Довкруги замку самі ліси, а в них повно дичини.

Замок сей став ся тепер місцем одинокої розривки для Рудольфа і тут він почував себе тепер найсвобіднійше. Тут мав він своє товариство, тут ховав він свій біль і втіху, тут передумував над природою, яку так любив. Недалеко свого замку Рудольф закупив ще одну вілю, в якій звичайно перебували його товариші.

Крім сего на подвірю було ще кілька менших будинків, в яких постійно жило два льокаї, кухарка і покоївка, підчас коли камердінер архикнязя, Льошек, який тішив ся великим довірем архикнязя, мешкав в самім замку.

В ті часи найбільшою розривкою для Рудоль-

Ловецький замок Маєрлінг.

фа було, сю всю мисливську добич разом з тим всім, що тільки в околиці замку інтересного знайшов після порядку укладати, до чого так звана кітловина віденська все нові знаходки виражувала.

І скоро замінились комнати замку, то в якісь скалисті місця, де на вершках сиділи бистрі соколи і вірли, а з печер виглядали лиси і прочі зьвірюки, а все так природно уставлене, що чужий чоловік ледве чи відважив би ся туди вступити. А комната, в якій Рудольф віддавав ся своїм студіям, ціла аж кишіла від ріжних шкір, голов і рогів, які архикнязь майже сам постріляв побіч груп ріжних карабінів, рушниць і пістолятів.

І в тім то замку перебував тепер архикнязь здалека від всяких домашних турбот, відданий лише своїм улюбленим занятям і розривкам. Що раз то рідше приїзджав до Відня, або до замку в Ляксенбургу, де залюбки перебувала Стефанія. І Стефанія відчувала се що раз боліснійше і саме зрозуміло робила Рудольфови при першій ліпшій стрічі з ним гіркі закиди так, що вкінці стріча супругів сталась не можловою без спорів і колотнеч, І Рудольф старав ся як найменше бачити Стефанію, а Стефанія пояснювала се собі в сей спосіб, що Рудольф воліє жити сам на Маєрлінгу, бо там вже ніхто не перешкаджає його любовним авантурам. Сю еї віру піддержували ще і приятельки, яких також повно мала і Стефанія.

Що такі міркованя Стефанії були пересаджувані, се певна річ, а заразом пена річ і се, що Рудольф не жив в тім замку як целібатник, або прав-

дивий монах, бо до сего він ніколи не був спосібний. Стефанія оточила цілий замок своїми шпіонами в надії, що його колись перехопить на горячим учинку. Раз навіть донесено їй, що княгиня А., приятелька Рудольфа, поїхала до Маєрлінгу. Стефанія скоро пігнала на замок, ціла завельована і хотіла ввійти зараз в середину. Тимчасом служба задержала її і счинила ся сварка. На се надбіг Льошек і перед ним відслонилась Стефанія. Льошек розумієть ся не сьмів не впустити тепер Стефанії, і сейчас повстала нова суперечка між сьпругами так, що служба в передпокоях могла все почути. Стефанія не знайшла там княгині А., однак впевняли, що вона успіла в свій час звідси втечи. Натомість Рудольф твердив що „він ніколи не приймав княгині і закинув своїй подрузі терпкими словами сліну зависть. Котре з них мало слухність не відомо обое скоро потім вертали домів і якийсь час перечились а вкінци замовкли.

Жите Рудольфа на замку в Маєрлінгу викликало також і негодоване його батька. Цісар Франц Йосиф робив йому раз викиди що до його поведеня як наслідника престола і мужа, але Рудольф був для таких слів недоступним. Тимчасом над замком Маєрлінг громадились поводи хмари і вони то випередили кінець житя наслідника престола в його улюбленім мисливськім замку.

Про якесь сьпруге жите Рудольфа не було тепер і мови. Він пірвав до решти сьпругі пута і не старав ся білше навіть позірно уходити за мужа. Що така його постанова була початком кінця

міг зміркувати всякий добрий психолог. Ніхто однак не міг відгдати, як саме сей кінець викінчить ся.

Баронова Вечера.

Жив собі в Парижі оден Грек Бальтаззі і непомітною працею заробляв на кавалок хліба. Найперше працював він як банковий писар в однім банку і ніхто на него не звертав уваги. Невтомлений працював він від рана до пізнього вечера і ніхто в банку не замітив, що сей собі Гречок глядить своїм мозгом дальше чим его писарський пульт, над яким зігнений писав, і крив він в собі инший характер як загально про нього думали; невинність була тільки маскою, а в дійсности він бистро слідив за всім, що довкола него робилось. Ріжнородні вісти про підєм і упадок цін на біржі, про невдачу або поведжене ріжних промислових підприємств старав ся він зужиткувати для свого власного інтересу. Коли тільки заощадив собі троха гроша почав на власну руку спекулювати, провадив лихварський інтерес і в сей спосіб дійшов до невеличкого майна в скорім часі. В тих своїх спекуляціях неруководив ся жадними шкрупулами, бож він був Греком і злучав в собі найбільшу хитрість з найбільшою безсовістністю.

Коли вже більше тут робити не міг, щоб не впасти в очи, полишив він Париж і перебрав ся до грецького міста Смирни. Тут був він вже неза-

висимий пан і міг вже провадити далше свої безсовістні інтереси, які его маєток значно побільшили.

Він не обмежувався тільки на банкову спекуляцію але займався також торгівлею живим людським мясом в найкращім виборі. В тім своїм підприємстві мав він добрий збут не тільки в домах розпусти, але також і султан турецький ввійшов з ним в зносини, щоби свій гарем відмолодити. Сі зносини з султаном спонукали його перенести своє місце побуту зі Смирни до Царгорода, де спекуляції взяли ще більший оборот а маєток его досягнув поважну висоту. Кілько гроша він полишив, як вмер, є властиво не звістним але певною річю є, що не менше як тридцять мільонів франків (франк тільки що корона).

Оден урядник з австро-угорського посольства в Царгороді, барон фон Вечера, який мав невелику посілість в Пардубицях оженився з одною із дочок Бальтазого. Сей барон Вечера служив опісля в дипломатичній службі в Букарешті, Дармштаді і Каїро.

По смерті старото Бальтазого всі его десятеро дітей розбрились по світі. Трое з них, іменно два сини Гектор і Аристид, а з ними і баронова Вечера виїхали до Відня. Для кращого звука любили брати Бальтаззі при своїм імени причіпку німецьку „фон“.

Віденьська аристократія держить себе дуже обережно супроти чужих елементів, однак Балтазам вдалося знайти захід до сальонів, яких двері зачинені нерас і для неодного правдивого шляхтича. Оба брати зуміли найперше звернути на се-

бе увагу на кінських переговах. Шпортовці не питають там чи при єго імени стоїть ся причепка „фон“, чи ні, коби тільки властитель сего імени був разом властителем найкращих бігунів. Шпортові успіхи братів Бальтаззі були в дійсності визначні і ризнане для них було тим більше, що успіхи сї лучено рівночасно з можливістю великих маєтків. Та ще одна сила була, яка відчинила сальони Балтаззам. Була нею всхідна краса баронової Вечери. Єї поява наповняла всіх присутних здивованем, і сим Бальтаззам повело ся навіть зацізнати з цісарською родиною, а гарна баронова викликала чимале заінтересоване зі сторони цісаря. Признане цісаря для баронової пішло дуже далеко, і скоро почали говорити про часті зносини цісаря з бароновою. Та не тільки цісар, але багато інших кавалерів клонились перед гарною бароновою, а єї повне любови серце стало голосним то тут, то там. Єї зносини з двором цісарським а передовсім з самим цісарем грозили скорим вже скандалом і говорять, що пороблено вже було найвищі зарядженя, коли Балотальззи нагло зникли з Відня. Скоро однак по їх відїзді з Відня, вернула сюди баронова з дівчатком, яке стало сею красавицею, через яку Рудольф покінчив зі своїм житєм.

Тут треба ще додати, що барон Вечера по смерти свого тестя покинув службу дипломатичну і жив з бароновою у Відни. Він лишав їй однак свободну руку а сам огранічав себе тільки до заряду єї маєтку. Подружене було жадною перешкодою любовних триумфів баронової. Таке посту-

поваве барона приписують якимсь тайним приказам з гори. Вкінці барон зробив своїй жінці послідну вигоду, іменно вмер. Тепер доперва повернули всі трое Бальтаззі до Відня, а було се 18 літ після їх виїзду з над дунайскої столиці. Баронова мала тепер дві доньки, Анну старшу і Марію молодшу, якій тоді було 18 літ.

Оба брати Бальтаззі і баронова робили тепер все можливе, щоб маєток по батькови розфіяти. Перед 18 літами були вони ще дуже багаті, але коли вже поїхали другим разом до Відня то відбивав ся на них вже тільки блеск колишнього багатства, а баронова покладала всю надію на свої обі доньки, яких краса мала їй допомогти знова до кращого житя. Послідний свій маєток зужти Бальтаззі на закупно не великої палати, бо без того тяжко їм було тепер дістатись в високі сери. Доказують, що баронова заставила тавіть всі свої дорогодінности з добрих часів, щоби мати все потрібне на домашні видатки. Доньки мали їй принести все потрібне для дальшого житя.

Чи в сі пляни єї були втаємничені і обидві доньки, не можна сказати. Нехотїла баронова кинути на карту і чести своїх доньок. Вона тільки знала, що невинність, наївність молодого дівчати мають більший вплив на мужеський сьвіт, як всі штуки кокетерії. Доспіла краса мусить бути кокетною, коли тимчасом невинна, молода, гарна дівчина є сама природним маґнесом, який самий з себе притягає серця мужщин. Ми можемо зовсім певно, помимо сумнівних моральних прикмет баронової, уважати єї доньку Марію, яка в даль-

шім оповіданню грає головну ролю, за зовсім не винну, і несвідому в сих плянах своєї матери.

Про Марію Вечеру подають чудові описи. Вона була подивом всіх молодих і старих мущин. Лице і твар була в неї круглава, чорне густе волосе, великі, темні виразисті очі. Уста дуже вирізані. а зуби білі і чисті як перли. При тім фігура в неї була клясична, що з красою твари незвичайну творило гармонію. Передовсім чарувала вона всіх своїми очима, якими дуже часто і охотно гляділа в далечінь,

Гарна Марія стала на короткий час щастем, потім одначе нещастем Рудольфа. Неправдою є, що баронова відразу числила на архикнязя, бо се їй не могло прийти навіть на гадку. Стара тільки найперше забажала дістати ся поміж віденьську аристократію яку вже знала передтим, і тут добути собі з краси своїх доньок капітал в сей спосіб, що або доньки повіддають ся за богачів або стануть метресами богатих аристократів, з чого і вона буде мати забезпечене жите. На цісарську родену вона не могла числити і то з поважних причин, бо ж Марія була овочем любови скажім загально з цісарським двором. Тому треба прийняти, не уважаючи при тім баронової за ангела чистоти, що перше стріча Рудольфа з Марією Вечерою відбулась проти волі баронової, або можливо без її відома, Случай звів їх обоїх до купи. Баронова завсїгди шукала аристократичного товариства зі своїми доньками, і при тім дуже можливою виходила стріча з архикнязем. Характеристичним для фатум баронової було се, що їй вдалось скоро по

Марія Вечера.

своїм повороті до Відня дістати дозвіл на карнаваловий баль. Був се так званий польський баль, на яким бавить ся польська шляхта в своїх історичних уборах враз з своїми жінками і доньками. Пишні національні убори і приваби польок дуже жадно настроюють всяку аристократію у Відни взяти участь в сїм балю. Рудольф зовсім не хотів іти на сей баль бо звичайно при таких нагодах він занедабував свою подругу і звивав ся більше чим невідповідно для себе коло других дам. Се давало причину до острих конфліктів і щоби їх обминути, він постановив загалом більше не ходити разом зі Стефанією на такі балі. Воно може краще булоб, якби він був держав ся здалека від сего польського балю, та хто може поглянути в будучність. Рудольф мусів послухати сим разом свого батька, який бажав, щоб молоді обоє були на польськім балю і заступали на нїм цісарську родину.

Настрій Рудольфа був дже поважний, коли він ведучи попід рамя Стефанію вступив до балевої галі. Він припровадив супругу свою на почесне місце і сидів якийсь час коло єї боку. Опісля повільним кроком перейшов ся по галі і своїм бистрим зором глядів то в сю то вту сторону посилаючи одному то приятний усміх другому кілька слів, а в душі мав одно бажанє, щоб баль сей як найскорше і найгіднійше для цісарського двора опровадити. Він і так проти власної волі прїшов на сей баль і думав зовсім на нїм не бавити ся. Та не так сталось, як бажалось. Загальна веселість лиць, блискучі костюми, привабливі постати впливали і на його забавний темпенамент. Скоро став він

доступніший для красунь і подав ся за всіма в вир веселостя. Він саме перетанцював зі своєю дружиною і хотів випочати десь в кутку, та шукаючи за таким місцем, побачив між пальмами молоді дівчатко, яке полонило його зір і нерви відразу. І вона розігріта танцем скрнлась сюди для проходу, а лагідно-рожеві лиця, філюючі груди і мрійливі очі так і кликали когось на любов. Рудольф був дуже ошоломлений дівчиною і забажав її пізнати ближче. Принц Пилип Кобургській представив його Марії Вечері, бо вона була сею чарівною дівчиною.

Про сю першу стрічу Рудольфа з Марією Вечерою існує инше ще оповідане принцезни Одескальхі, яка твердить в своїх „обявленях,“ що графиня Ляріш - Валерде познайомила їх в себе в дома. Графиня Ляріш урядила в себе сьвяточний баль, на який запросила Рудольфа і Вечеру. Архикнязеви сказала ще, що баль сей уряджує спеціально для него і на ньому жде його якась несподіванка. Одескальхі: „Баль був знаменитий. Все, що належало до найпершого Відня, зібрало ся в сальонах графині:дами в найбогатіших тоалетах, бо забава ся була саме в розгарі карнавалового сезону. Та строї сі не притягали до себе архикнязя. Він переходив від сальону до сальону шукаючи чогось що приобіцяно йому на вступі. Рудольф вже думав що кузинка хотіла троха покрити з него і ладив ся вже до дому коли графиня зблизила ся до него і просила його, щоб йшов за нею. Вона зупинила ся перед одними портіерами і впустила архикнязя до середини. Комната ціла була вибита червоним шов-

ком, дивани і меблі були також червоні а великі умбри ламп прислонювали сьвітло і розсївали по всїй комнатї магічне мрачне сьвітло. На серединї під розлогою пальмою сидїла на червонім оксамітнім диванї не поворушно наче заклята статуя, чудова дївчина. Архикнязь так і зумів ся на сей несподїваний вид, довший час стояв мовчки перед красою і сими чарами. Опісля вирвались з нього слова подиву і любови і він обняв вкінци молоде і дрозаче дївчатко своїми раменами. Того вечера він вже непоказував ся в сальонах графинї, а товариство балеве зрозуміло, що достойний гїсть мусів задля якоїсь недиспозиції опустити бал. Він одначе відпровадив гарну Марїю до єї помешканя і аж до рана ждав фіякер Рудольфа перед помешканем баронової Вечери.

Коли дотепер звичайно тільки змислова пристрасть опановувала архикнязя, то сим разом любов заволоділа єго серцем. При гарній панянці Вечерівній забув він про все і про свою родину і про свої обовязки.

Чи в сей, чи в другий споїб запізнав ся Рудольф з Марією, годї рішити, та певною річю є, що запізнанє се відбулось на однім з балів. Для розвою дальших подій се рівнодушне, чи він запізнав ся на польськїм балу чи на балю в графинї Ляріш Валерзе перший раз.

Відносин Рудольфа до Марії впрочім не знано до послїдних часів люди думали що се така сама любовна забавка Рудольфа, яких він чимало пережив доси. Та помилив ся всякий, хто так осуджав сї

відносини його до Марії. В дійности в обоїх запанува неvigашена любов, та в ню мало хто хотїв повірити.

Злобна приятелька.

Заки ми продовжати станемо історію любовної драми Рудольфа і Вечери, хочемо тут присвятити декілька слів одній особистості, яка в сій драмі відіграла також визначну ролю. Особою сею є власне графиня Ляріш. Хтож се є ся графиня. Була вона дочкою найстаршого брата цісареві Елисавети, князя Людвіка, і его жінки акторки Мендель, якій опісля надано титул баронової Валерзе. Позаяк різні двори дуже не люблять таких мішаних подруж, як їм не рівних, тому і баронова Валерзе жила осторонь від сих ненавистних аристократів.

Дитиною їх любови була власне Марія Валерзе, яка вродилась в Баварії і там пережила першу свою молодість. Батько єї вже вчасенко вивчив єї добре їздити на кони, бо і сам був найкращим їздецем в баварській армії. Марія Валерзе опісля виїхала до цісареві австрійскої Елисавети, яка взяла єї до себе як двірську даму.

У Відни почувала себе сестрінка цісареві дуже не вигідно. Дотепер вона не мала понятя про жадні двірські церемонії і жила собі у батька в неограниченій свободі. Віденьска аристократія також не уприємнювала їй побуту на дворі, бо не могла їй

простити похдження міщанського. Цісарева протегувала сестрінку де тільки могла але се їй мало помагало. Дівчина була дуже боязлива і тільки шукала нагоди щоб втечи від товариства. Одні вважали єї за дурну, а дургі за дитину природи в якій тліє однак добрий зародок, а ще інші описують єї як дуже незграбну і бридку.

Вона сама любила дуже коний, а стайня перегонова і цирк були єї найбільшими місцями пробування. Дуже радо жила Марія на замку в Педеле на Угорщині і цілими днями бігала по тамтепних стайнях і ніжними обіймами голубила своїх коний.

Не мала вона ніяких плянів не на будуче ані не летіяла в собі жадних ідей. Була вперта, каприсна, жасна сама всобі, і мало дуже журила ся завтрашнім. Коли доросла до віку, коли то вже думають про мужів, то і тоді вона не клопотала собі сим голови. Вонаб радо приняла Рудольфа за свого мужа, але про якусь там любов між ними і думати не можна.

Та кажуть, що дівчина коли не любить, то завсігди знайде місце в своїм серденьку для наслідника престола. Се їй дуже схлібляло стати ся колись цісаревою Австрії і через довший час гадки єї концентрувались довкола сего пункту.

Та хоч як любила єї цісарева, то ніколи вона не згодилась би на се, щоб Рудольф з нею оженив ся. Рудольф як будучий володар мусів оженити ся з принцезною з котрогось пануючого роду, а Марія Валерзе була по мамі ще і міщанка. Але як їй не було прикро, то з того неповодження вона собі

не робила нічого. І хоч була зрезигнувала з Рудольфа, то любила собі завсїгди строїти любостки з ним і недорікалаєь ніколи, що доля може ще змінити неодно і в єї користь. Тим то і кокетерийна гра з Рудольфом тревала завсїгди.

Розказують, що старий архикнязь Альбрехт перебрав сам на себе ролю вибити остаточно дівчині Рудольфа з голови.

Одного разу, коли цісарська родина знаходилась у купі в більшім числі, звернено власне розмову на женячку Рудольфа. Марія сейчас витягнула свої палці, бо знала який вплив на дворі має старий архикнязь. Та сей висказав ся про сю женячку так:

„Кронпринц може оженити ся тільки з принцезною, яка походить з пануючого дому. Всяка инша женячка спровадилаби лише непредвиджені клопоти і на се не згодить ся ні цісар і прочі опікуни Рудольфа“.

Цісарева робила також все можливе, щоб баронівні вибити з голови Рудольфа. Вона вкінци пошукала за кавалером для неї, і вибір впав на графа Ляріш. Становиско сего графа було дуже скромне і він розуміеть ся не відмовив цісаревій оженити ся з тою, яку вона сама протегувала. Через се подруже він зблизпв ся до двора і цісарського дому і йому певно запевнено скорий аванс і добрий дохід. І баронівна Марія не противила ся сему виборови цісаревой і віддалась за графа Ляріш, не зриваючи при тім своїх приятних зносин з Рудольфом, якого вона найлюбійшою кузинкою остало на завсїгди.

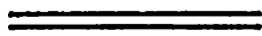
Та неповоджене єї що до женячки з Рудольфом полишило в графині Ляріш свої сліди, своє жало, яке використовує всяку нагону, щоби пімститись за дізнану кривду, і не могло инакше тепер бути, як тільки Рудольф оженив ся, то графиня Ляріш Валерзе була жінці Рудольфа дуже в душі неприїтна і робила дуже радо все, що тільки могло принести їй гризоту і гнів. І дійсно знаючи вдачу архикнязя, підпирала завсїгда його любовні афери, бо знала, що се справляє жінці Рудольфа велику неприємність.

Графиня Ляріш і баронова Вечера були між собою тісно заприяжені. Знакомство між ними походить між ними від часу як баронова Вечера вернула другий раз до Відня. Крім сего барон Вечера мав посїлість в Пардубицях а так само мав там свою посїмість граф Ляріш. Обі родини пережили якийсь час на своїх посїлостях і через брак иншого товариства в таких місцевостях жили в дуже приятних відносинах між собою. Графиня Ляріш мабуть і постарала ся власне для баронової Вечери о запрошене на польський балъ у Відни.

В попереднім розділі розказано власне про два можливі способи запізнання Рудольфа з Марією Вечерівною. Після одного Рудольф запізнав ся з Марією Вечерою на польськїм балю, а після другого на балю в гр. Ляріш, яка умисне урядила балъ в себе, щоби запізнати на нїм архикнязя з Марією. Можливо отже, що оба вони мають в собі багато правди. Міг Рудольф перший бачити Марію Вечеру на польськїм балю у Відни, а опісля міг ще краще познакомити ся з нею у графині Ляріш. Бо

на першій була присутна і Степанія і задля неї архикнязь вистерігав ся всего, що могло би викликати яке підозріне зі сторони Степанії. Марія однак зробила велике вражінє на архикнязя, що завважила сама княгиня Ляріш. або до чого перед нею сам Рудольф признав ся. Після того отже Ляріш зготовила в себе баль, на який запросила Рудольфа і Марію Вечеру. Степанія не була присутна на сїм балю, тому архикнязь міг тепер без границь віддаватись своєму одушевленю для Марії, проти його не зверталась і сама Марія, бо вже знала або пробувала, що відчував для неї архикнязь. Принцезна Одескальхі зробила тільки одну помилку в своїх обявленях твердячи, що архикнязь пізнав Марію Вечеру в Ляріш перший раз. Бо коли і Марія Вечера забажала побачити і ждала на нього в окремій комнаті в графинї, то се також доказ на се, що мусїла його пізнати десь перед тим.

Ся посереднича роля, яку приняла на себе Ляріш, змусила сю послїдну вибрати ся скоро з Австрії після катастрофи Рудольфа і Марії Вечери. Вона вернула в свою родинну Баварію і жила там з приятелями свого батька і матери. Опісля гр. Ляріш взяв з нею розвід, а вона опісля віддалась в друге за двірського сьпівака Брукса. І ні про одну з особистостей, які стоять в звязи з драмою на Маєрлінгу, не висказувало ся після смерти архикнязя через єї поведене з такою злобою як власне про графиню Ляріш Валерзе.

Рудольф і Марія Вечера.

Самітний сидів архикнязь Рудольф в своїй комнаті на Маєрлінгу. Неначе без духа глядів він уперто в порожнечу і тільки перенятий одною одинокою гадкою, очарований одним явищем, яке завсїгда маячило перед його уявою. Даремні були його всі думаня. Його сила і богатство, його ранга і його достоїнства все те розбивало ся о сувору дійсність і ні на крок не зближав ся він до своїх бажань

Чому то вродив ся я архикнязем? вздыхав він тяжко і гіркий усміх вибігав на його уста. Чому вродив ся я цісарським сином? Щоби ще терпкіше зносити терпіне від прочих звичайних смертельників. О, Степаніє, Степаніє, колиб я тебе ніколи не був пізнав.

Він зірвав ся на ноги і міряв комнату довгими кроками. Тільки одна гадка ворушила його: як се може стати ся, шоби ще раз з нею міг побачити ся.

Від вечера коли то він перший раз побачив Марію, наступила в йому якась дивна зміна. Чи одна то вже жінка перейшла стежку поперед ним і позволила наслаждатись через не одну годину, але коли він порівнав чувство, яке ворушилось в нім

при згадці про Марію, з сими пристрастями, які другі вливали в него, то мусів сам признати ся, що се нове чувство є зовсім инше від других, такого він ще не відчував ніколи дотепер, таке ущасливлююче, що він готов віддати жите за нього. Тепер доперва прочував він, що се є любов, а уява його змальовувала в ньому любовне щасте, якого він доси не відчував нігде, а найменше при Степанії.

І куди не повернусь, скрізь вона зі мною,
Мене проймає щасливе чувство.

Обнять єї хочу і заспокоїти

Мое горяче, ніжне бажанне.

Даремно, — чудовий образ втікає від мене

І тільки в сні дражнить мене щасте.

Пробуджусь, а щастя не має

Зі мною, як в казці зі старих часів.

Верші сі виказують найкраще щасте Рудольфа, його думки і стараня. Він прокляв своє становиско, яке не позваляло йому робити кроку, де б його не спостережено. Він знав, що довкруги його шпіони і він не бачив можливости зустрінутись з нею. Перший раз в житю поклав він собі питане чи і він зробив вражінє на єї серце, бо дотепер він ніколи про се не сумнівав ся, єсли ходило о взаїмність любови.

Але чи була се по правлі любов і взаїмність любови? З певного рода дрожанєм поглянув він на свою минувшість і перший раз завважав він як часто забував він на свою гідність ради хвилевої роскоші. Але се вже не вернет ся. Він хотів тепер статись тільки наслідником престола, він хо-

тів вести чисте жите, бо вона не повинна відкрити в ньому ні одної плямки тепер. Він будучий володар Австрії побачив тепер нагло, що образ його мусить тепер бути чистий від всяких брудів, які він бачив в своїй минувшині. Він забажав увільнити себе від сих пустих і легкодушних кавалерів, бо він хотів від тепер подобати ся тільки їй одній і коли він вже є наслідником, то хоче тільки для неї жити і здобувати собі признане від неї.

Та тут знова цілий задрожав. Степанія прийшла йому на гадку. Степанія, котра з зависти слідила за кожним його кроком. Відхлань розступила ся перед його ногами і він не міг переступити єї.

І знова задумав ся шукаючи за якимсь виходом, щоб зійти ся з Марією. В тім блиснув в його голові радістний помисл і він скрикнув: „Графиня Ляріш!“

Він сказав сейчас запрягти коні і почвалав до Відня,

„Втіха і болізнъ і повня гадок
Колишуть і томлять мя болі.
До неба вздыхаю, на смерть зажурилась
Одна в сьвіті щаслива, щс любить“.

Чому тільки Марія Вечера шептала сі слова? Вона не могла забути його від сего пропамятного вечера, коли він зблизив ся до неї, він, якому всі серця піддають ся, і з великою пошаною запитав єї, чи може єї ще коли побачити?...

Вона була сим дуже заклопотана і не відказала нічого. Колиж він зрозумів се як відпорну відповідь — і всі містки між ними вже зірвані?..... „О,

чому я лишила його без відповіді?“ Вонаб се вбила, если.....

Так, колиб знала, що він єї дійсно любить! Чи не говорив він в подібний спосіб до всіх жінок і дівчат? Чиж не був він вже жонатий? Чи для неї не було се злочином так думати?

Надармо проповідує боязкий розум, бо полуміни серця обняли вже всю єї піжноту. „Ні, се не може бути! Я не можу любити його і він не може також любити мене!“ сказала сама до себе, та сейчас спитала знова: „А коли він любить мене?“

Вона згадала кілька років взад і пригадала собі, як то ровесниці єї на гудзиках ворожили собі — любить мене, не любить, любить, не любить і т. д. О, як добре бути дитинсю! Як радо бажалаб вона почувати себе дитиною, колиб тільки знала, що ся ворожба далаб їй певну відповідь.

„Ні, він не може мене любити!“ витиснула крізь зуби. а слеза засьвітила ся в єї очах. тяжка туска вкрала ся до єї серця на гадку, що щасте, в яке дух їй так далеко вже запустив ся, може бути для неї недосяжиме. Щож міг сьвіт дати єї більше? Єї долею було: відмовити!

Помимо того всего уява єї завсігди голубила гарне обличе Рудольфа і знова шукала вона за можливостями, які може...

Нараз застукав хтось до дверей. Служниця принесла їй лист, а по адресі, виписаній на ньому, вгадала письмо графині Ляріш.

Марія відчинила білет і читала:

Дорога Маріє!

Ти зробиш мені велику приемність, як прий-

деш до мене завтра о 5-ій годині по полудни на чай. Сею годиною розривки тішить ся вже

Твоя вірна

Марія Ляріш.

Слідуючого полудня, а було се в початках мая 1888 р., вибралась Марія Вечера о 5-ій годині до графині Ляріш. Дівчина сподівалась застати в графині велике товариство, та чи мало здивувалась, коли ані на сходах, ані в передпокоях не застала нікого. Се збентежило єї, і хотіла вже вертати ся, та в сій хвилі відчинились двері і проти неї вийшла графиня Ляріш усьміхаючись любо і з'обов'язуючо. Вона обняла і поцілувала сердечно Марію, а потім сказала:

„А я знова думала, відповіла Марія троха заклопотана, що застану тут велике товариство і що моє опізненє не впаде нікому в очи“.

І так говорячи зайшли обидві до невеличкого сальону. На середині сальону стояв накритий стіл для трох осіб. Очевидно графиня ожидала крім Марії ще когось.

„Я хотіла з тобою тільки наговоритись сегодня, сказала графиня, коли Марія вже розібралась і присілась до стола. Я вже давно бажала з тобою до дна душі наговоритись і ти не відчуваєш може яка я рада, що ти не відмовилась моїй просьбі“.

„І я також тішу ся люба приятелко, відповіла Марія, що маю нагоду запевнити тебе, про мою до тебе симпатію“.

„Я маю тобі щось сказати, так в чотири очи“.

„В чотири очи?“ спитала Марія споглядаючи

три накриття на столі.

„Так, думала графиня троха загадочно, я очікую ще одного приятеля, але се не певна річ, чи він сьогодні прийде“.

Графиня звернула свою бесіду на послідний баль і випитувала Марію як вона бавила ся на ньому, які мала вражіння і хто найбільше нею займав ся і т д.

Марія відповідала їй щиро, що вечер сей останеть ся в її памяти незабутнім і що вона безмірно рада зі способу поведеня взглядом неї Рудольфа.

Графиню се ніби-то дуже здивувало.

„Його Величество займав ся також богато тобою?“ спитала вона.

„Може й загато“, відказала Марія роздумуючи.

„І від тогди ти його ще не бачила?“ питала дальше.

Марія поглянула на графиню питаючим зором. Чому вона сміє єї в сей спосіб питати і як вона вміє відгадувати єї найглубші думки?

„Ні оден раз!“...

Графиня думала над єї відповідію. Наступила коротенка павза, підчас котрої Марія заклопотана перебирала палцями свою хусточку.

Господиня дому перервала вкінци сю мовчанку і спитала:

„Чи хотіла бись зійтись з Його Величеством?“

Марія зірвалась. Тепер почало їй в голові прояснювати і скоро потім зрозуміла вона, для кого було призначене се трете накритє. Вона сим дуже

занепокоїлась і шукала способу як би то з сеї лапки вирватись.

Графиня усміхнулась коли Марія зайшлась від сліз.

„Отже се третє накрите?“ запитала Марія Вєчера.

„Призначене є для него“, відповіла графиня.

Марія поспішила до дверей, щоби втечи з того дому, та графиня загородила собою єї дорогу.

„На Бога, скликнула, що ти робиш?“

„Я хочу вийти звідси! Пусти мене! Я хочу втечи звідси!“

Графиня хотіла їй щось відповісти, та в тій хвили відчинились двері і на порозі станув архикнязь Рудольф. Він пристанув здивований посилаючи Марії дуже ніжний погляд:

„Що я бачу? Ви плачете, Маріє?“

„Се дуже негарно з Вашої сторони, Величєство, відповіла вона обтираючи свої слези, заманти мене в сю лапку; я сєго не сподівала ся по Вас.“

„То ви на правду недобрі на мене?“ спитав архикнязь дальше, хапаючи єї за руку.

„Якжеж воно могло не бути без того, Величєство? Ви обходитесь зі мно як з першою лїпшою уличницею...“

„Щож я мав зробити, щоб вас вкінци раз побачити?“

„Мене про се повідомити і спитати ся, чи я пристану на вашу пропозицію“.

„Так, щоб Ви єї відтак відкинули?“

„Хто знає...“ скрикнула вона нерозважно.

Се слово було рішаюче; графиня догадувала ся тепер, що Марія не є поважно лиха, підчас коли Рудольф взяв її ніжненько рамя і змусьв її сісти.

Марія була все таки неспокійна; вона дуже чогось боялась і просила архикнязя, щоби її не змушував задержатись; однак графиня успокоїла її і запевнила, що вона не лишить її саму тут анї на хвилинку і що їй взагалі не грозить тут ніяка небезпека,

Спокій Марії поволи повертав ся і вона старалась навіть усміхати ся, коли архикнязь присунав своє крісло коло її і сьмілим тоном сказав:

„І ви справді хотіли знищити нашу невинну молоду приязнь?“

Дальшу бесіду провадили обоє про рівнодушні річи; говорили про театр, музику, літературу, і Марія старалась давати розумні відповіді на питання архикнязя. Архикнязь думав, що він має в собі троха писательського талану і спитав Марію, чи не хотілаб вона з ним під якимсь прибраним іменем видати яку книжку?

„Зо мною, Величество? спитала. Я не маю до сего відповідних спосібностей!“

„Так думаєте, відповів Рудольф, а я думаю, що ми обоє потрафилиб сотворити гарний романс“.

„Сотворити? Ні!“

„Або пережити“.

„На се питанє я не відповідаю“.

При сих словах піднялась графиня і просячи

о вибачене, віддалилась на хвильку, та запевнила, обоїх, що сейчас верне назад.

Марія лишилась з архикнязем сама. Якийсь час тревала хвиля заклопотаня і ні одно з них не сьміло промовити ні слова. Архикнязь поглянув перший на Марію і хотів відчитати єї гадки а вкінци перервав сю мовчанку.

„Дорога Маріє, розпочав, я маю вам щось сказати“.

Вона не сьміла спитати архикнязя, що він хоче питати єї.

„Але ви зовсім не цікаві на се, що я хочу вам сказати?“ питав ся дальше архикнязь.

„Цікавою я є досить, відповіла вона, але я побоююсь, що ліпше було би як би ви мовчали“...

„Я не можу. Маріє! Я мушу вам відкрити своє серце!“

„На Бога, Величество! застановіть ся!..“

„Я не можу застановляти ся, я не можу надумувати ся, бо я вас люблю!“

В найблизшій моменті лежав архикнязь в ногах Марії, захопив єї за обі руки і вкрив їх своїми поцілуями і слізьми.

Вона хотіла оборонити ся перед його любовними зізнаннями; просила, благала не виставляти на поталу своєї гідности, не забувати своєї жінки, не даватись поривати своєму чувству, яке для обоїх може причести загладу.

Та все було даремне. Рудольф ждав клячачи перед Марією і глядів на ню своїми чудовими голубими очима, з яких так і визирала і туга і безконечна любов і він знова говорив до неї:

„Маріє! Дорога, одинока моя Маріє Вислухайте мене. не відтручайте мене від себе! Присягаю вам на все найдорозше, що ви на цілім світі є одинокі, яку я люблю, одинокі, яку я ціню і поважаю, ви одні можете мене зробити щасливим! .. Присягаю вам, що любити му вас до самого кінця життя мого, що викину всяке инше чувство з мого серця, щоби воно належало тільки до вас одних!... Присягаю вам, що не спічну доти, аж вас зроблю моєю законною жінкою і присягаю вам, що до того часу любити му вас як брат любить сестру... так чисто, так невинно!...“

Марія не могла вкрити сього вражіння, яке слова архикнязя на ню зробили.

Вона прямо не чула себе з сего блага і коли архикнязь спитав її спокійнійше, однак ніжно і з любовію:

„Чи ви все ще недобрі на мене?“

Не могла вже сказати ні! Вона хлипала голосно, з очий поплив струмочок сліз, який краще говорив за всякі слова.

„Чи можу отже надіятись?“ спитав Рудольф дальше.

Вона зігнулась до клячучого перед її ногами, утиснула взаїмно і його руку і сказала на нів зрозумілим голосом:

„Так!“

Почули кроки. Графиня ввійшла, а пара старалась заховувати ся супроти себе як найбільше церемоніяльно, що приходило їм дуже тяжко.

Дальша розмова йшла про звичайні річи і хтоб

їх трое побачив, то ніколиб не думав, що ся стріча є початком сего страшного драмату, в яким обое молоді ще знайшли свою смерть.

Дальша історія.

Марія була щаслива. Тільки оден образ леліяла вона в своїй уяві і ждала тільки на годину, в яку сподівалась вона його побачити. Та мучило її се дуже, що не могла сама до него побігти, а мусіла безрадна і бездільна ждати. І так ждала вже кілька днів, а дні ставали роками, а від нього не було жадної вістки. Та ось прийшов лист, а в листі сім просить її Рудольф, щоб по полудни прийшла до приятельки, графині Ляріш. Тепер числила вже мінуту і секунди, які ділили її від очікуемого щастя.

Було вже коло четвертої години, як Марія явилась в графині. Рудольф вже був там і вийшов проти неї з лагідним усміхом і промінистим від щастя обличем.

„Я вам дуже вдячний, почав він, що ви удостоїли моє письмо такою чудовою відповідію“.

Вона відповіла йому, що в душі вона завсїгди була коло його, коли навіть не вволилаб була його просьбі. Архикнязь схопив її за руку, притиснув до своїх уст і змусив її сісти коло него на софі. Скоро були обое дуже веселі між собою. Графиня вважала за відповідне скоро полишити їх товариство під позором, що має полагодити якісь важні ді-

ла.

Давнійше булoб таке поведене графині вивело цілковито Марію з рівноваги: тепер вона змінила змінила ся, бо була щаслива коли графиня відійшла з таким застереженем.

Пара сиділа близько при собі.

Якийсь доси незнаний райський дроз доторкнув ся тіла і душі Марії, і вона не знала, що з нею творить ся. Рудольф взяв її за руку і не думав її скоро випустити; вона годилась на се бо думала, що так має бути, а не инакше. Неприсутність графині давала нагоду до основного виговorenня. Але не скоро перервали тишину. Вони були так щасливі і вичитували собі так багато з очий, що невідчували найменшої потреби висказати се словами.

Вкінци Рудольф споглянув на Марію, глибоко вздихнув і почав так говорити:

Чи ви вже думали про се, Маріє, що з нами станеть ся?“

Вона поглянула стрівожена на Рудольфа; на таке питане вона не була зовсім приготована і в першій хвили не знала, що має на нього відповісти.

По хвили відповіла йому:

„Ми будемо любити себе аж до нашого послідного віддиху, а там далеко, де мені ніхто вас не буде сьмів відібрати, будемо дальше любити ся..“

Архикнязь поглянув на ню усьміхаючи ся.

„Се дуже гарно і я нічого більше не бажаю, тільки, щоб так було, але я думав би, що для нашої любови мусимо сотворити якусь реальну осно-

ву...“

Вона відчинила широко свої очі. І над сим питанням вона ще не думала і в своїм радістнім захопленню вона вірила, що так як тепер блинула на них ся щаслива любов, так буде вона тревати в вічність.

„Я не розумію Вас, Величотво...“ відповіла вона.

Архикнязь знова поглянув на ню безмежно любо.

„Не називайте мене Величством, сказав він, я почувую себе таким чужим для вас, коли ви мене кличете сим церемоніяльним іменем“.

Якжеж маю вас називати?“ спитала.

„Називайте мене просто Рудольф, називайте мене своїм найлюбійшим, називай мене ти, зви мене як сама хочеш, тільки позволь мені забути. що між мною а тобою існує якийсь непромощений провал“.

„Як се може бути Величство, щоб я вас називала „Ти“?“ скликнула захоплена сею ніжністю архикнязя.

„О се я тебе прошу!“ відповів архикнязь, притискаючи свої уста до єї чола, яке вона з надмірної щасливости оперла о його рамя.

Але не о се нам повинно розходитись, продовжав Рудольф, хоч які щасливі ми тепер є, і хоч як ми обоє переконані, що провидіне призначило нас для себе взаїмно, то не можемо забувати за се, що така плятонічна любов не може вічно тревати і що ми мусимо робити щось, щоби в дійсности належати до себе взаїмно“.

„Щож такого, Рудольф?“ спитала вона його цілою своєю душею повиснувши йому на устах і слухаючи з дрожачим напруженем слів, від яких мало залежати її щасте і спасене.

„Чи хочеш дійсно бути моєю?“ спитав її архикнязь.

„Чи я хочу...“ спитала вона споглядаючи на него мрійливо.

„Так, якжеж се булоб можливим? . . .“

„Чи обіцяєш мені, спитав дальше Рудольф, бути аж до кінця мого життя моєю любовою, вірною жінкою?“

„Присягаю!“ скликнула, майже несвідомо, що робила.

„Чи обіцяєш мені,“ продовжав Рудольф, іти в слід за мною через ціле жите і шукати щастя тільки в мені і через мене. ділити зі мною втіху і біль?“

„Присягаю!“ відказала, здержуючи віддих.

„Чи обіцяєш мені,“ питав ся дальше Рудольф, прямовати всі свої гадки на се, щоб мене робити щасливим, вірно мене держатись, і ніколи мене не опускати?“

„Присягаю!“ знов була їй відповідь.

„Так добре,“ сказав архикнязь, „і я присягаю тобі, що я любитиму тебе так само аж до кінця мого життя, що я посв'ячу кожду мінуту мого життя для тебе, що мені ві всьому що я пічну і до чого візьмусь, твій образ, твій улюблений, ангельський образ яснїти буде і що я не спічну, доки тебе не приведу як своєї подруги до свого дому.“

Слези станули їй в очах; вона чула, як серце

єї стукало голоснійше, груди єї філювала бурливо- і вона не могла висказати ні одного слова.

Рудольф не очікував також жадної відповіді і він взяв єї голову спокійно і ніжно зі свого рамени, зігнув ся до неї і зложив на єї устах довгий поцілуй...

О, як ущасливлював їх сей поцілуй. Вона готова була видихати свого послідного духа в сїм щасливім настрою в його раменах. Тому ся найкраща хвиля єї життя, сей довгий а прецінь так короткий поцілуй мусів мати кінець.

Вона не знала, як довго тревало се любовне опянене, вона не знала як довго спивала вона сей божеський нектар з уст Рудольфа та нагло сталося їй неначеб вона з цілорічного отупіня прийшла назад до памяти, здавалось їй, неначеб херувим вигнав єї з раю своїм огненим мечем.

Вона вивинула ся з обнять архикнязя і звернулась до него:

„На Бога, Величество, що Ви робили?...

„Нічого, моя дорога, одинока Маріє, до чогоб нас наша любов не управняла.,,

Вона скоро успокоїлась, але другого поціля, який архикнязь хотів витиснути на єї устах, заборонила рішучо.

„Тепер приобіцюю тобі ще,“ сказав архикнязь по хвилині, „що я доложу всего, щоби зробити тебе своєю жінкою; я пороблю всі відповідні кроки, щоби розвести ся з Стефанією, а потім проситиму свого батька, щоб позволив на наше подруже.“

„Але чи эго маєстат не буде мати проти сего-

яких закидів?“ спитала троха знесилена.

„Справа буде напотикати певно на всякі труднощі, і я сего свідомий, та я порушу всіх і вся щоб дійти до ціли; і скільки більше труднощій ми здиблемо по дорозі, стільки більшим і повнійшим буде наше щастє. Я опишу своєму батькови нашу любов такими зворушливими словами, я змаюю йому тебе з таким жаром в серцю, з такими слезами в очах, з таким огнем на устах, що він в кінци згодить ся дати нам своє благословенство.“

„Я вірю тобі Рудсльф,“ сказала вона розстроєна ніжністю; моя доля лежить в твоїх руках і ти певно не зробиш нічого такого, що малоб мене унещасливити!“

„За тебе вмерти,“ відповів він, для тебе віддам свою послідню кроплю крови, все можливе робитиму, щоб слеза смутку або болю ніколи не мутила твого ока, щоб ніяка турбота не навідувала твого серця!...

Після сих стріч в графині Ляріш слідували ще кілька. і графиня лишала завсігди цару по можності саму. Воно так виглядало, неначе графиня хотіла причинитись до упадку Марії, при чому вона не уявляла собі, щоб доля Марії була так тісно звязана з долею архикнязя і щоб вони мали через се аж впасти жертвою смерти. Щоб сі часті відвідини Марії чимось оправдувати, уряджувала графиня часті балі і чаї в своїм домі, на яких завсігди були присутні обоє залюблені. І ся робота графині булаб дійсно гарною єї місією, колиб вона берегла в сих зносинах архикнязя і Марії Вечери дійсно чистої і дозволеної любови.

Цікавий епізод розказують з часів коли зносини між архикнязем і Марією доходили до найдалшого напруження. Іменно молодий кавалер принц Л. старав ся зеднати собі дуже баронівну Вечеру. Чи він знав що небудь про зносини архикнязя з баронівною, або чи він може думав, що вона помимо своєї любови для архикнязя склонить ся перед його рангою і іменем, або може він робив се з припорученя Стефанії, не мож ніяк було вислідити. Так само неясним останеть ся, чому ся горда Марія скланялась його підхлібним старанням. Можливо, що в сей спосіб хотіла вона вплинути на архикнязя, щоб сей скоріше приспішував єї вимріяні і обіцяні надії. Алеж Рудольф і так робив усильні стараня в тім напрямі тільки певно не в сей спосіб який вона вважала за відповідний. Коли архикнязь завважав се, наступив на сего кавалера і відкинув его від неї так, що при цілому товариству як сьвідках було прийшло до скандалу, наколиб приятелі Рудольфа при надзвичайних усилях були до сего допустили.

Відколи дізнала ся стара баронова про зносини Марії з архикнязем, не означено. Не є зовсім виключене, що могла про се довідатись дуже скоро. На всякий случай не можливо повірити, щоби графиня Ляріш без відома старої баронової втягнула Марію в такі зносини з Рудольфом. То хоч як нерада гляділа на сї зносини своєї доньки з архикнязем, то вже було за пізно перешкодити тому всьому. Марія тішилась також повною свободою, якої не дають звичайно дітям в таких міщанських і аристократичних кругах.

Марія мала свободу і тішила ся нею. Тішила ся, та не застановляла ся над своїм будучим життям. Вона не знала, що разом з тим хвилиним щастям йде скрито і несподівано тяжка недоля, що прийде час, де все скінчить ся тою страшною трагедією, в якій вона візьме участь...

Наслідки цих зносин.

Баронова Вечера почувала себе в дуже пригнобленім настрою. Так вона ще не представляла собі цілої тої справи. Вона вірила непохитно що Марії ніколи не бракне на богатих женихах; двох вже навіть старалось о єї руку і вона дала обом гарбуза і то тільки через сї нещасливі зносини єї з Рудольфом.

Баронова знала прецінь найкраще що архикнязь не може ніколи оженити ся з Марією, тільки вона не хотіла цілої тайни розказати доньці; а побоювалась також дуже, щоб архикнязь не взяв ся за насильні средства, щоб тільки подружитись з Марією... Щож тоді?... чи має вона відкрити сю велику тайну їй?... тайну, яка спричинювала між обоїма далеко більший провал, чим всякі двірські приписи і всі домашні права австро-угорської монархії.

Ні сего вона не могла зробити. Вона не могла про се і словечком писнути, не могла їй відкрити, що Марія є оwoчем таких самих любовних зносин єї з цісарем які саме Рудольф має з Марією. О, не тільки гріхи батьків, але й гріхи мамів переносять ся на друге на третє ба і на четверте покоління. Баронова прокляла сю годину, в яку вона псстано-

вила перебрати ся в наддунайську столицю австрійської держави. Вона зрозуміла, що з таким маєтком мо лаб була відгравати передову ролю і деінде, а в Відни средство єї на зносини з тутешньою аристократією були за малі, і вона змушена була використовувати красу своїх доньок. Вона прокляла графиню Ляріш, якій мала най перше завдячити сі нещасливі зносини Марії з Рудольфом: однак тепер було вже за пізно.

Чи в дійсности було за пізно? Потопаючий хапаєть ся і за стебелину, так само і баронова надіялась ще, що зносини сі остануть ся тільки плятонічними. Пара знала себе ледви чотири місяці і баронова вірила, що відносини між ними стались до перва в послідних тижнях ніжнійші. Перших два чи три місяці вважала вона за чисто товариські, бо не догадалась, що графиня Ляріш уряджувала всі свої балі тільки на се, щоб уможливити сходини залюбленим. Відвідини в графині Ляріш ставали однак що раз частійші так, що і баронова підозривала щось і казала слідити за ними, доки не зробила сего болючого відкриття, що Марія не завсїгди відвідувала графиню Ляріш, але часами їздила і на Маєрлінг.

І сього пополудня хотіла Марія здурити маму сею візитою у графині Ляріш. Але за годину пізнійше вибрала ся і сама баронова до графині Ляріш, щоби переконати ся чи Марія дійсно там, графиня була вдома, але Марії там не було. Баронова також завважала, якою заклопотаною була графиня Ляріш, коли почула, що Марія вибралась з дому в відвідини до графині Ляріш.

Минала сема година -- осьма -- девята вечером а Марія не вертала ще до дому. Втомлена від очікування баронова через цілий час гляділа в вікна виглядаючи дочки. В кінци вже ніч залягла цілковито улиці, а було се вже по 10-тій годині почула туркіт воза, який задержав ся перед їх хатою. Баронова полетіла до вікна і виглянула через нього на двір. З воза вискочила єї дочка і потягнула за дзвінок. Старій аж легше стало на серцю.

Двері відчинились і Марія влетіла до середини Мовчки обняла вона баронову і помогла їй розбиратись. Виглядало, неначе обидві забули мову людску, так німо гляділи на себе. Грудь Марії філювала, очи єї сьвітились якимось особливим жаром, а глибока червона краска вкрила єї лице. Вона не сьміла поглянути на свою матір, від якої очікувала запиту про причину так довгої забави.

Баронова дала доньці час на спочинок. Вкінци однак запитала:

„Де жесь була Маріє?“

„Де? я... була в театрі!“

„В театрі?“

„Так!“

„А щож там відгравали?“

„Що там відгравали“ ледви процїдила крізь уста; колиб вона знала! На таке питанє вона не була приготована, але по павзі сказала з очевидним заклопотанєм:

„Аррія і Мессаліка.“

„Чи се також правда? Мушу я заглянути за сим до часописи“, відповіла баронова.

„Нї, нї, любя мамо, я могла помилитись, я...

я...

Слідувала болюча перерва і вкінці знова промовила баронова:

„Ти була в архикнязя?“

Марія мовчала.

„Де бачила архикнязя?“

Знова жадної відповіді.

„Маріє, май якесь довіре до мене“ сказала тепер баронова якимсь наболілим голосом.

„Лиш перехитрюєш мене; чому не втаємничуєш мене в сі свої зносини? Я також бажаю, щоб ти була щаслива, але чи ти такою коли будеш?“

„Мамо.“

Хлипаючи сховала Марія свою голову на грудях баронової: вона не промовила дальше ні одного слова.

„Ти мусіла вже раз почути, яку славу за собою має архикнязь. Щож, коли він і з тобою схоче побавити ся, схоче тільки збудити неможливі до сповнення надії, а потім в короткім часі тебе забуде!“

„Ні, мамо, він сего не зробить!“ відказала Марія пристрасно. „Що він винен сьому, що так нещасливо оженив ся. Але він розібе сі кайдани, які вяжуть его до нелюбої жінки. Він зрече ся і ранги і достїнства, щоб тільки для мене жити!“

Баронова всміхнула ся гірко. Одно хотіла до відатись ще. Було се дуже делікатне питане, яке крутилось їй на кінчику язика, а вона не знала як його висказати. Вкінці спитала:

„Чи ти часто бувала на Маерлінгу?“

Марія мовчала якусь хвилинку, а потім прошепотіла: „Так.“ „Чи бувалась там по кілька годин

знова тихоньке „так“ пролізло крізь її уста.

„Чи є там яке товариство, коли там буваєш, чи лиш самі лишаєтесь?“

Марія поглянула в долину і відкрила твар обома руками.

„Відкажи мені! Ви завсїгда були самі, не правдаж?“

„По найбільшій частині,“ відповіла беззвучно.

„Се значить завсїгда!“ сказала мати трохи з кпинами. „Тепер,“ казала вона після надуманя, „чи ти все еще та сама невинна Марія яку я тебе привезла до Відня, чи чеснота твоя впала жертвою архикнязеви?“

Марія вибухнула голосним плачем, який більше говорив, чим всі слова.

Але баронова не хотїла ще вірити в найстрашнїйше, вона хотїла ще надїятися, що найскрайнїйше ще не прийшло. Вона спитала тому ще раз її дрожачим голосом:

„Я хочу на певно знати; чи привів тебе архикнязь до упадку і коли се сталось?“

„Днесь!“ сказала Марія голосно і повалилась в велике крісло.

Се було страшне відкритє для баронової. Що мала вона робити. На другий день старалась баронова вияснити дочцї найлагіднїйшими словами, що булоб найкраще зірвати сї зносини. Але скоро пересташена завважала як глибоко вкорїнилась в неї любов для Рудольфа. Не помогла тут вже жадна мова і ні які переконуваня, Марія рішилася і вмерти з Рудольфом, коли не можна инакше вийти з сего страшного клопоту.

Тепер доперва настрашилась добре баронова, однак не сьміла відкрити послідної тайни Марії, бо боялась, що тайна привела б її скоро до загибели, до мордерського чину, який найбільше дражнив тепер серце баронової.

*

*

*

Архикнязеви ставало його супруже що раз то не зноснійшим і йому вдалось неможливим зносити дальше сї кайдани. І Стефанія також пробувала вже зірвати раз з Рудольфом і в тій справі написала була лист до свого батька, бельгійського короля, описуючи йому своє положенє і благала його щоб їй позволив вернути назад до дому. Король Леопольд відписав їй коротко і казав не ломити свого обовязку при своїм мужу насліднику престола.

В сей спосіб Стефанія покинула всяку надію на спасенє.

Поведенє Рудольфа стало загально звісне. Він проживав тільки на Маєрлінгу, а Марія Вечера була там майже що дня, а в днях коли її там небуло, їхав Рудольф до Відня, щоби побачити Марію в графині Ляріш. На дворі обдумувано средства, якими би то можна знищити сю його любов до Марії. Цісар, президент міністрів Тафе і міністер Бомбелес обговорювали справу, а Тафе був тої гадки, що Рудольф скоро натішиться сими любостками, як дотепер бувало. І тому то оба міністри були проти строгих заряджень. Постановлено тільки, щоб Рудольф разом зі Стефанією виступали на ювілейнім торжестві королевої Вікторії в Лондоні, як представники цісарського дому і в сей спосіб надіялись розбити Рудольфову пристрасть до Марії Вечери.

Кілька випадків з послідних часів давали однак докази, що Рудольф зовсім не надаєть ся на таке заступництво на чужині. На цісарских маневрах в пруськім Шлезку, на яких був також присутний російський архикнязь Володимир, прийшло при столі між ним а Рудольфом до острої суперечки і тільки завдяки старого німецького цісаря Вільгельма І-го повздержано суперечку, яка могла мати необчислимі наслідки. Архикнязя російского запевнено, що тільки нагла недиспозиція Рудольфа склонила його до такого провокаторского виступу. Та російський архикнязь не чекав кінця маневрів, і скоро виїхав в свояси. При похороні німецького цісаря прийшло до подібного виступу з другим російским архикнязем, якого однак архикнязь Рудольф сам скоро перепросив .

Помимо того всього Рудольф приняв пропозицію виїхати до Лондону дуже радо. Скоро однак довідали ся, яка причина була сеї несподіваної податливости архикнязя, який впрочім був дуже тяжкий і неохочий для того рода припоручень. Іменно рад був він поспішити за Марією Вечерою, яка була виїхала в той час до Англії, щоби відвідати там свою хору сестру. Чи се дійсно була тільки покришка, чи ні, се рівнодушна річ, однак графиня Ляріш використала сю обставину, щоби через донос на ню Стафанії викликати в архикнязівскім домі бурю. І се їй вдалось над всякі сподіваня. Стефанія відповіла, що вона не може товаришити своєму мужови в подорожи, яка тільки покришкою йому служить для тим легшого використання єї на чужій земли в єї некористь. І хоч як не намовляли

єї всі, а передовсім цісар, а навіть цісарева Єлисавета, Стефанія вперто стояла при своєму рішеню.

Коли архикнязь про се довідав ся, попав в таку нервозність, що зовсім відказав ся їхати зі Стефанією. Вона повторила і йому самому ті самі причини свого відмовленя і уживала при тім таких слів зі взгляду на баронівну Вечеру, що Рудольф, до крайности на ню за се розгніваний підняв свою руку проти неї. Вправді не прийшло до скрайного, однак він осьвідчив їй, що між ними немає більше нічого спільного, і що він їй сего ніколи не простить. Потім він покинув Відень і виїхав до Лондону.

Що Рудольф сходив ся зі своєю любкою в єї помешканю, се доказано, а що на се згоджено ся вперед вже, про се також скоро довідались.

Коли він повернув до Відня, звернув ся до цісаря і осьвідчив йому, що не може довше жити з Стефанією. Він просив о дозвіл розлучитись від неї. Причину до такого кроку подав також і лист, який написав король белгійский до цісаря Франца Йосифа, а в якому король займав ся нещасливим супружем. Цісар знав добре, що син його нещасливий через се подруже і боліло его дуже, як князь описував йому свою серцеву муку. Архикнязь осьвідчив зовсім так ясно, що він не може иншої любити, крім Марії Вечери, і що він мусить розвестись зі своєю жінкою, щоби опісля міг провадити перед віттар свою улюблену. Він -радше відбере собі жите, чим мавби покинути єї.

Цісар здаєть ся не брав поважно сеї грозьби сына, бо сказав рішучо, що ніколи не згодить ся на

розвід супружа.

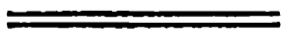
„Чи навіть тоді ні!“ питав ся Рудольф. коли від сего залежить щастє мого житя; коли я тебе впевняю, що довше неможливо мені жити разом зі Степанією, і коли впевняю тебе, що дівчина про яку розходить ся є найгарнійша, найліпша, найчеснійша і найрозумнійша зі всіх дівчат сьвіта!“

„Навіть тоді ні!“ відказав цісар; „твоя любов для сеї дівчини є нічим більше, як солом'яним вогнем, який сьогодні ясно палахкотить, а до завтра вигорить. Повір мені, мій сину, я знаю краще осудити, що є добре для твого щастя, від тебе.“

Рудольф стояв при своїому, що він без Марії не може жити і пробував ще раз переконати свого батька, та цісар дав йому таку відповідь:

„Осьвідчаю тобі раз на завсїгди, що я ніколи не подам своєї згоди на розвід зі Степанією, і прошу тебе поважно, мене більше подібними просьбами не клопотати, коли не хочеш мене розгнівати!“

Цісар Франц Йосиф не був би такий строгий, колиб тут розходилось о иншу любов, а не о сю до Марії Вечери. В тім случаю мусїв він противитись, навіть колиб супруже се мало его загнати на край розпуки.

Розводіві стараня.

Про ніщо більше не думав тепер Рудольф, як тільки про способи, якими міг би як найскорше розбити сей гордийский узол, який вязав его зі Стефанією, а рівночасно не позволяв подружитись з его улюбленою Марією Вечерою. Про ніщо не дбав, ні про свою будучу цісарску власть, ні про се вражіне, яке справить на публику такий крок. Не хотів тепер нічим більше бути, як тільки чоловіком, і як таким відчувати і жити. Йому стояв тепер ясно в памяти примір архикнязя Йогана, який зрік ся своїх достоїнств і прав до родини цісарского дому і під прибраним іменен Йогана Орта заробляв на свій хліб насущний так, як ему сподобалось.

Ясного пляну в тім напрямі ще не уложив собі і доси одиноким і найпершим його бажанем було увільнити ся з сих пут, які накладали на нього супруже і его ранга. Він все ще мав надію увільнити себе в таких обставинах, в яких він жив тепер і оставав ся йому ще оден крок на який міг числити як наслідник престола, а була ним просьба до папи римского, щоб сей розвязав супруже зі Стефанією.

І ще одна обставина була, яка склонювала йо-

го до такого кроку. Марія відкрила йому одну со-
лодку тайну, яка в даних обставинах будила в ньо-
му радість і біль. Він не хотів допровадити до сего,
щоб мусів відрікати ся овочу своєї любови і пере-
давати чужим людям стараня і опіку. Марія повин-
на при его боці ожити своєї тяжкої години. Що
за благословенство булоб для него і для Австрії,
колиб він сю вірність і любов міг віддати своїй
правній жінці.

Тому Рудольф зважив ся на сей послідний крок
і звернув ся до до папи. В листі, про який цісар
не знав нічого, благав Рудольф сьвятого вітця, роз-
в'язати его супруже і дати йому можливість ожени-
ся з жінкою, яку він більше любив, чим своє жите.
Письмо се було зворушаючою скаргою повною бо-
лю і любови, та воно не діпняло своєї ціли, він не
зворушив папи, та ще его прогнівав. Папа Лев
XIII, бо він тоді сидів на папскім престолі, дав зро-
зуміти Рудольфови, що першим обовязком наслід-
ника престола родини Габсбургів, яка завсїгди бу-
ла підпорою католицизму, мусить бути, жертвова-
ти свої чувства вірі на Бога, а не давати сьвітови
злого приміру розводу супружого, який католиць-
ка церков забороняє і то ще в час, коли ліберали
хочуть зі своїми ідеями запанувати у всїх народів.
Рудольф переслав свій лист через окремого, відда-
ного собі післанця до Риму і сей сам післанець мав
принести йому відповідь. Розгніваний папа не від-
писав йому нічого, але вважав ще за відповідне
звернутись в тій справі з письмом впрост до ав-
стро угорського правительства.

Лев XIII не міг инакше відповісти, бо не ви-

падало йому нічого робити, що виглядало б на вмішуване до родинних справ династії. Впрочім папа не хотів переговорювати з молодим наслідником престола, коли батько його як цісар мав чайперше слово про яке доси не чув нічого папа.

Папа повідомив також цісаря, що архикнязь звернув ся до него з прошенем щоби він розв'язав супруже, яке його робить нещасливим, і дозволив йому оженитись з дівчиною, яка справді не походить з княжого роду, але з жінкою виїмкових чеснот.

Папа виводив далше в дипломатичний спосіб, що ся просьба архикнязя поставила его в дуже неприємне положене і позаяк він его дуже цінить і любить тому радби йому зробити прислугу, однак мусить бути вперед певним, що сі бажаня архикнязя суть згідні з бажанями цісаря, коли так то сьому бажаню архикнязя нічого не стоїть на перешкодї, в противнім разі мусить він бути проти сего і взяти на себе се невдоволене архикнязя. Лев XIII міг з гори грати ролю охочу до услуги, бо знав що цісар ніколи не згодить ся на розвід сиеа, що в прочім легко міг вирозумувати з листа архикнязя.

Відповідь папи попалась в руки графа Кальнокі, який тоді був президентом міністрів. Позаяк цісар почував себе послідними часами досить прибитим, тому вдав ся Кальнокі до цісаревой щоби з нею нарадити ся, як подати вістку цісареві про се папске писане.

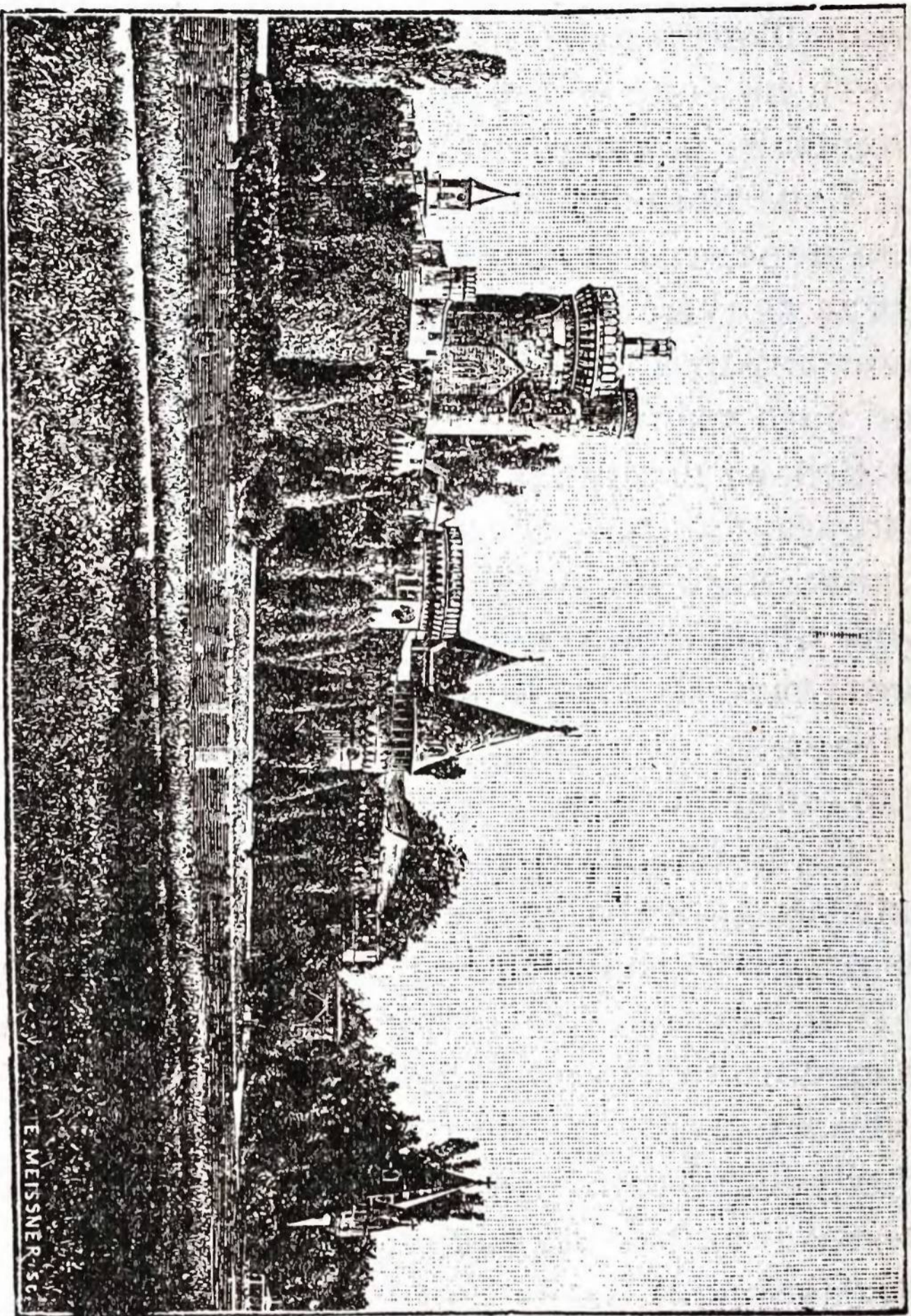
Було се і для Єлисавети дуже болючим коли довідала ся до чого взяв ся вже Рудольф, щоб тіль-

ки розвести ся зі своєю жінкою. При тім вона знова глянула в супруже життя свого сина і знова проклинала Стефанію, що вона зістала жінкою архикнязя. Тому похвалила гадку Кальнокого, щоб цісареві не доносити сейчас цілої справи, бо і вона боялась за великого зворушення свого мужа.

Вона попросила графа Кальнокого і постановила передати сю справу цісареві. Франц Йосиф відчув еї дуже болзїно. Він знав, що Рудольф був нещасливий в своїм супружю і він зробив би все, щоб його увільнити з нього, тільки чому якраз Марія Вечера полонила його так безгранично? Він радо пристав би вже на всяку иншу дївчину, навіть міщанського походження, тільки не на Марію. Тут мусїв цісар сказати ні, хочби він знав, що се буде коштувати Рудольфа його жите. І цісаря лучила ся тайна, яка і баронову гризла за дла будучности своєї доньки.

Цісар Франц Йосиф покликав старого архикнязя Альбрехта свого вуйка, архикнязя Кароля Людвіка, свого брата і архиепископа Відня до себе і в їх присутности хотїв з Рудольфом поговорити не як батько але як голова цісарської родини. Граф Бомбелес довїс про се Рудольфови.

Рудольф був дуже огірчений на папу, бо він вважав такий поступок папи за зраду для себе. Тепер бачив він, що всі його надії змарніли бо догадував ся, як випала відповідь папи. Рудольф збороняв ся іти за графом Бомбелесом, бо вважав се за безцільне. Бо щож нового міг він там почути, як закиди, мудрі науки, щоб покинув свої пристраси, памятав на свої обовязки, як наслідник престо-

Лицарський замок Лякєнбург коло Відня.

ла і т. д.

І граф Бомбелес мусів завважати його тілесну і душевну неміч. Мутні очі, вистаючі виски, глибокі морщини в так молодім ще обличчю вказували, що житева охота Рудольфа вже цілком зломила ся.

Граф Бомбелес не напирав більше на Рудольфа, тільки відійшов з заміткою, що він повідомить цїсаря про його заслаблене. Та заки ще Бомбелес пішов до цїсаря вислав він двірського лікаря до архикнязя. Лікар сейчас поспішив до хорого.

Коли лікар прийшов застав він Рудольфа сплячого. Сон сей не був природний і він пізнав, що сон після зворушення є значно більший, як в природнім чоловіці. Оку досьвідного лікаря не уйшло, що архикнязь виказував вже звичай морфїнованя.

Коли він довідав ся вкінци від свого пацієнта, що він в день кілька разів вштрикує собі до тіла досить сильні дози морфїни, сказав йому, що лік повздержливости є в нього конечний. Він однак нехоче йому від разу заборонити вживати дальше сеї морфїни, тільки мусить Рудольф поступенно від неї відвикати. Та така курація може тільки тоді мати успіх, коли він приймати ме таку морфїну, яку ему він запише. Тому він просив його дати слово чести, що так він не зробить більше.

„Я над сим застановлю ся!“

„Я прошу Вашої Високости не зволікати з сим словом. Я мусів би через се попасти в неласку Вашої Високости, наколиб мусів про сю справу донести Іх Величеству. Мій обовязок як двірського лікаря вимагає, щоби всего доложив, що тільки лежить в моїй силі, аби наслідник монархії був здо-

ровий“.

„А коли я вам дам слово, чи справа останеться між нами?“

„Коли Ваша Високість дадуть слово, про що я ні на хвильку не сумніваюся і його додержать, тоді так відповів лікар по короткім намислі“. „Тоді я візьму справу на себе, щоби єї промовчати“!

„Так добре, зроблю що вимагаєте. Впрочім я вже сам старався відзвичаїти ся від морфїни — та даремно“!

„Які признаки Ваша Високість завважали“?

„В високім степені нервовий неспокій і страх. Я стараюся писати, та по кількох мінутах я вже був неможливий до такої праці і я пробував читати, та я не міг зібрати своїх думок коло того, що читав. Сон мій був також дуже короткий і при найменшій шепоті я будився“.

„Отсе суть симптоми здержливости перед марфїною, до якої хто вже привик. Її можна лагодити тільки через сильно алькогольні напитки, сильні вина, коняк, портер і т. п. Тільки і тут треба стерегчи ся перед надмірністю, щоб чорта морфїнізму не вигнати бельzebубом алькоголізму. Дальше мусить ся тримати відповідної дієти. Вкінці я подам вам ще одну рецепту, з якої Ваша Високість тільки тоді можуть користати, говорив він дальше, колиб здержливість від морфїни викликала сильно перечищуючу діяльність в середині. Вштрикувати дальше морфїну я буду сам, ви тільки саме разів брати єї будете, за кожним однак разом що раз єї менше“.

Поява графа Бомбелеса перервала консульта-

цію, яка в дійсності вже і скінчилась. Лікар відступив ся в зад з приреченем, що скоро знов прийде.

„Эго Величество просить Вашу Високість, сейчас явити ся“, замельдував граф.

„Чи знає мій батько, що я є дуже ослаблений“?

„Я сего не замовчав перед Эго Величеством, одержав однак відповідь, що справа не терпить проволоки“.

Архикнязь підніс ся. „Добре, я сейчас прийду“, сказав.

Він додержав слова. Він мав намір зовсім не подати ся. Коли однак він побачив зажурене обличчє батька, кинув ся зі слезами в очах йому до ніг і просив о вибаченє. При тім заявив, що він хоче висказати причини свого поступованя тільки самому цісареви, а не перед сьвідками, на що згодив ся і цісар, думаючи що в архикнязя зайшла вже якась зміна. Тому постановлено, що Рудольф побачить цісаря в его приватній канцелярії. Цісар сподівав ся, що коли він лишить троха часу архикнязеви до намислу то сей після такого зворушення розніжненя рішить ся в користь їх, а не стане напирати на свої пляни і постанови.

Надія однак завела.

Коли архикнязь вечером явив ся в свого батька, осьвідчив торжественно, що він не покине Марії Вечери, що цісаря вразило до краю.

На дурно старав ся цісар вплинути на сива, представляючи йому неможливість після католицької церкви розводу і погане вражіне, яке зро-

бить такий його поступок на другі європейські двори. Рудольф відповів на се, що власне в сїм случаю всі двори ппхвалять розвід такого подружа коли дізнають ся, що крок сей зроблено тільки тому, щоб державі вратувати наслідника престола.

Се не може стати ся, відповів цїсар, коли ти ожениш ся з Марією Вечерою, яка ніколи не може дати життя наслідникови австрійського трону. Не думай, що мені легко згодити ся на се, щоб династія в прямій лїнії вигубилась“.

Єсли се неможливе, то що потім прийде, коли чи я, чи хто другий по тобі наслідить корону? Я радо зрікак ся єї. Колиб я був вродив ся селянина сином, я був би щасливійший. Можливо, що крок, який я постановив зробити, викличе бурю і за границею, та вона перейде як всяка инша і спокій знова верне. Його сьвятість папа не відмовить однак твоїй просьбі як се він мені зробив. Він має силу вязати і розвязувати, він може з неї зробити ужиток. Зроби, щоби я був щасливий, батьку!“

Рудольф кинув ся до ніг своему батькови і присягнув йому, що зробить кінець сему невиносимому станови річий. Він не може вже більше жити з Степанією і зречи ся Марії. Та се нічого не помагало, цїсар не вступив ся. І в його грудях клеко-тіло і бурило ся, але він не міг висказати словами сего, що було причиною такої його постанови.

„Се є неможливо сповнити твою просьбу! Ти не можеш ніколи оженити ся з Марією Вечерою і я дрожу на гадку, що ти в своїй любови до неї вже „за далеко поступив“!“ Більше нічого цїсар не сказав, а Рудольф вийшов ще біль-

ше розбитий, як був перед приходом.

Зовсім зрозуміло, о скільки се можливо було, Рудольф зустрівся скоро з Марією, щоб повідомити її про вислід його старань. Вона була з початку сим дуже пририта, однак погодила ся з сим, що иншого виходу для них не має... Вона однак надіялась на будучність.

* * *

Після всяких признак треба признати, що цісар був також розпучливо настроєний через сю любов сина, як і сам Рудольф. Однак він мусів свій біль скривати в собі, він не сьмів нікому виявити причини, чому він якраз державну повинність кладе тепер як основну міру в сій родинній справі. Він вже на все згодив би ся, щоби сина ущасливити, але чому мала то бути Марія Вечера, котра полонила серце Рудольфа. Не меншою була і розпука баронової, яка рівнож зужила все, всі штука красномовства, щоб намовити Марію лишити Рудольфа. Та се було даремним. Баронова втекла вже від своїх приемностей, бо не могла вже більше являти ся в товариствах веселою, і Марія ходила тільки до графині Ляріш, а ще частійше на Маєрлінг. Баронова не могла заборонити Марії сходити ся з Рудольфом ніяким чином і з сего не робила вже тепер жадних тайн. Стараня заказати прямо сих відвідин показали ся без'овочними.

Ще одну просьбу зробила баронова. Вона сказала своїй дочці, що хоче опустити Відень і переселитись до Царгорода. Після першого перестраху який захопив її на сю відомість, вона осьвідчила

своїй мамі сухо: „Дорога мамо, я знаю добре, що ти задумуєш. Ти хочеш розлучити мене з Рудольфом. Се однак тобі не вдасть ся, я лишу ся там, де є Рудольф, і ти мушиш хиба без мене їхати до Царгорода!“ Щож лишилось бароновій робити? Вона мусіла лишити ся в Відни.

Одного полудня, Марія сиділа тогди саме при чаю, приніс слуга слідуєчого змісту білет:

„Граф Д. буде маги честь по полудни особисто запевнить Марію про свої приятельські почутя і услужність“.

„Як граф Д. приходить до того, думала Марія при читаню сего листа, робити мені візиту і запевняти про свою приязнь? яку ціль хоче він через сї відвідини осягнути?“

Що він хотів конче щось осягнути, про се вона не сумнівала ся. Тому вона була цікава і хотіла побачити сего графа, якого собі не пригадувала.

Вкінци сповіщено прибує графа. Двері відчинились і елегантно убраний мущина в 50 роках з широко вичесаними півбородами і з моноклем на лівім оці вступив до покою.

„Вибачте, сказав граф Д, по кількох вступних словах, що я перейду прямо до своєї ціли, однак ціль, задля якої приходжу, управнює мене в першій мірі до того“.

Марія була напружена.

„Ви не розумієте менедобре, не правдаж ласкава баронівно? продавжав граф. Тепер я хочу висказатись яснійше. Я не знаю чи ви се знаєте, що я є оден з найбогатших кавалерів цілої монархії і до того ще нежонатий....“

Марія не візволила графови дальше говорити; вона підняла ся, впоїла свій зір в двері і сказала найсухшим голосом:

„Пане графе, я дальше не є цікава, а ви будете так добрі зрозуміти...“

Граф Д. не дав ся налякати,

. Я нічого не розумію, гарна баронівно, бо я знаю тільки одно, що я мушу з вами оженити ся за всяку ціну“.

Марії видалась ся безличність графа дуже смішною, та вона старалась бути поважною, і замітила йому на його послідні слова:

„Мій пане, ви дуже милите ся що до мене; я справді не є замужною жінкою, однак без всяких зестережень заявляю вам, що я не хочу нічого про Вас знати“.

„Я був на таку відповідь приготований, звучала відповідь графа, а коли я помимо того позволю собі надіяти ся, що ви зміните свої постанови що до моєї особи, то маю до сего особливші причини“.

Та він не прийшов на се, щоби викладати про ті особливші причини, бо от заповіли якісь другі відвідини і Марія використала радо сю спосібність, щоб пан граф, як непрошений гість, вибрав ся.

Двір старав ся з другої сторони вплинути на Марію, щоби заручити єї з одним богатим фінансистом. Сему справді були звісні відносини Марії до архикнязя Рудольфа, але він дивив ся понад них і мав сказати до одного свого доброго знакомого, що він вважає се для себе за честь „їсти з архикнязем з одної миски“ але Марію не мож було

ніяк намовити до сего подружа.

Коли отже всі подружні проекти розбилися о вірність Марії, яку вона заховувала для Рудольфа, тоді вибрала ще иншу дорогу.

Одного дня явився в баронівни високий поліційний урядник, який по кількох чемних заявах сказав так:

„Моя панно, я маю дуже болюче припорученне, я мушу передати вам неприємну новину“.

Злі прочування прошибли її серце і вона не сміла його зовсім питати.

„Я маю припоручене, говорив урядник заклопотаний, вас повідомити, що ви мусите австрійську столицю і взагалі австрійську державу опустити в протягу 24 годин“.

Вона зірвала ся ображена з місця. Се жадане видалось їй таким незвичайним, таким страшним що вона в першій хвили не хотіла в него повірити.

„Ви певно помилились в адресі, закричала Марія. Звідки ви приходите ставити до мене таке жадане?“

Урядник не дав збити ся пантелику; він ветягнув з кишені кусник паперу і читав в дуже чемнім тоні:

„Я маю від Високоповажаного Пана поліційного Президента барона Кравса в зміслі сего документу строге припоручене повідомити панну баронівну Марію Вечеру, замешкалу на Селезіянській вулиці число 13, ще сьогодні, щоби вона опустила Відень і взагалі Австрію в протягу 24 годин, а в противнім...“

„Що стане ся в противнім разі?“ скликнула загнувана.

„А в противнім разі, кінчив урядник не піддаючись єї обуреню, треба єї силоміць вивезти за границю“.

Їй забило віддих. Весь свій біль, все своє терпіне вона забула. Вона думала тільки про встид і ганьбу, яку хотіли їй заподіяти і вона хотіла боронити ся проти сего з цілою силою.

„Чим же я провинила ся, спитала вона, що обходите ся зі мною як з послідною вуличницею?“

„Сего я не знаю, відповів урядник, і я не чув про ніяке карне поступоване Вашої Вельможности, та з другої сторони не моєю річю є розглядати справу, чи поліційне заряджене є слухне чи ні і я можу вам найбільше подати одну приятельську раду, що ви найкраще зробите, як не дасьте поліції більше причини до урядованя“.

„А коли я спротивлюсь сему зарядженю?“

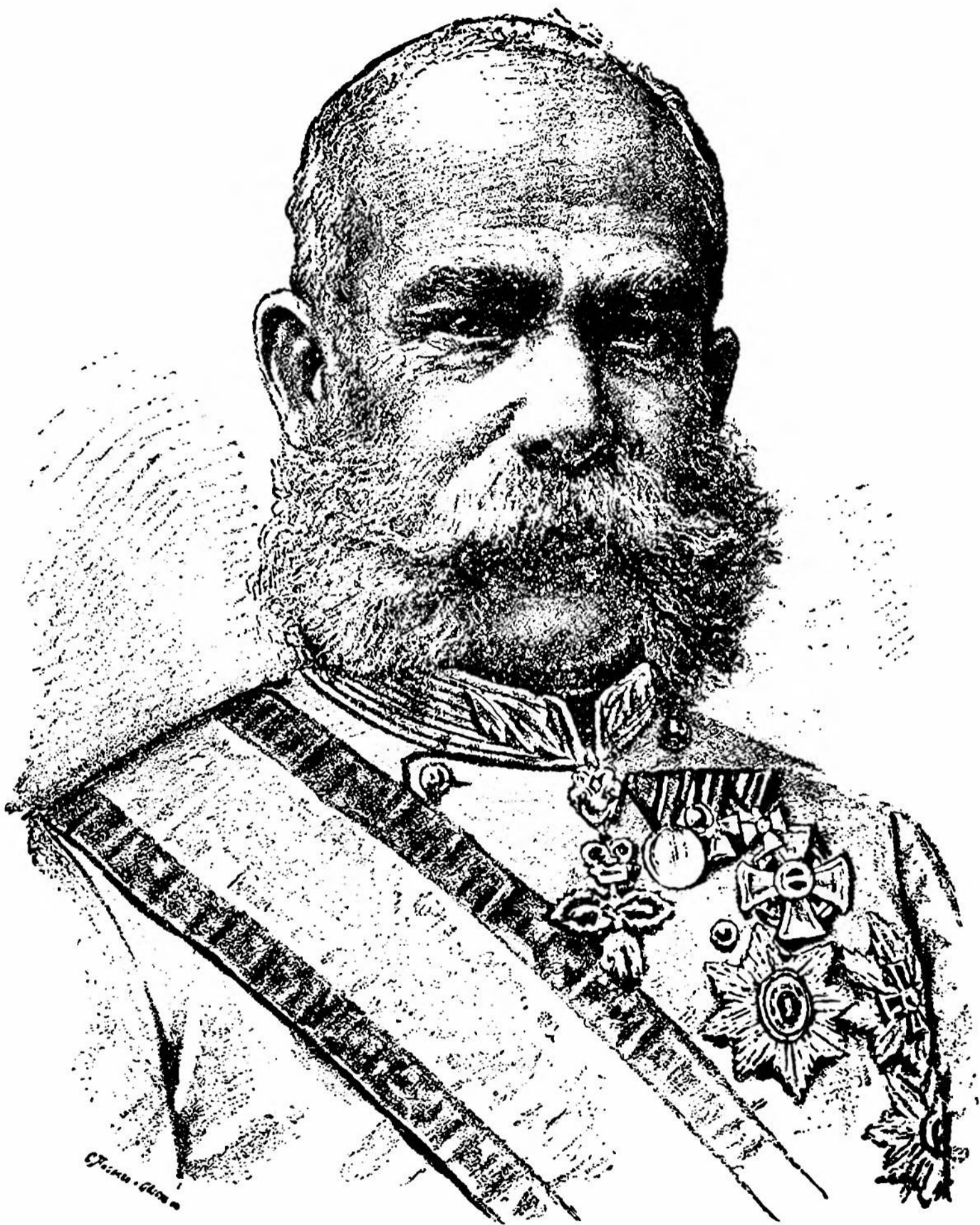
„Се вам можна, панно баронівно, я знаю тільки, що в такім разі поліцію жде дуже неприємний обовязок“.

Поліційний урядник відійшов кланяючись.

Марія була в розпуці; вона знала добре, звідки був вітер, і вона знала також, що єї тяжко буде опертись сему вітрови.

Дуже поспішно написала кілька стрічок до Рудольфа, повідомила його про випадок і просила, щоби на Бога доложив всего і заощадив їй сеї ганьби,

Рудольф відповів їй через свого післанця, щоби успокоїла ся і що він вжме всего свого впливу,

Цісар і король Франц Йосиф І.

щоби відвернути се розпоряджене.

І Рудольф вмів додержати свого слова так, що мусіли Марію полишити спокійною і більше не турбували.

Сей сам поліцейний урядник, який приносив їй наказ видаленя явив ся на другий день знова в неї і знова доніс їй чємно, що вона може лишити ся.

„Я не можу вам зовсім сказати моя панно, як дуже мене се тішить, що я можу вам передати сю радісну вістку, бо я є сьвято переконаний, що ви абсолютно нічим не провинились“.

Всі ті проби розлуки залюбленої пари почали ся від тогди, коли Рудольф написав лист до папи. В попереднім уступі подано було, що всі проби розбити відносини Рудольфа до Марії були без наслідків. Та про се розказують преріжні історії, що пр Рудольф про сї всі стараня, а особливо через намову свого батька так зворушений був, що дав йому слово чести, що зірве з Марією і буде від те-пер пильнувати своїх обовязків тільки як наслідник престола і муж. Опубліковано навіть депешу, яку Степанія сего дня мала вислати до свого батька до Брукселі, в якій висказала радість свого серця з нагоди поєднаня з Рудольфом. Депеша була така:

„Я кличу аледлуя аж під саме небо! Ваша дочка є знову щаслива, безмірно щаслива!

Степанія“.

Та справа мала ся зовсім противно, і ся депеша походить з вчаснійших часів. Історія мнимого помирєня датуєть ся ще з дня 27 січня 1889 року,

коли то німецький амбасадор сьвяткував день уродин німецького цїсаря. Архикнязь Рудольф явив ся того вечера на сьвятї в амбасадора в уніформі свого пруського реґіменту уланів і провадив під рамя Степанію. Се впало всім присутним в очи, бо непорозуміння між Рудольфом і Степанією були знані на всіх дворах. Тепер з сего факту, що Рудольф явив ся з своєю жінкою на офіціяльнім сьвятї, вношено що Рудольф помирился з Степанією, а покинув Марію Вечеру. Іншого приміру для таких вигадувань зовсім не було. Та ся поява архикняжої пари дасть ся в простий спосіб пояснити. Австрійський, цїсарський дїм мусить бути завсїгди заступленим підчас сьвяткованя уродин німецького цїсаря і ролю сю припоручено архикняжїй парї. Так само роблять і в Берліні підчас сьвяткованя австрійського цїсаря. Отже се проста а конечна церемонїя, якїй не треба було приписувати нічого важного, бо і нічого важного не мала вона в своїх наслідках. І Рудольф не зробив нічого більше як тільки перебув церемонїю і мусїв церемонїяльно забавляти і Степанію. Однак добрі дослїдувачі завважали, що Рудольф сего вечера дуже задумувався і ціле сьвято не робило на него найменшого вражїня. Можливо також, що сей виступ Рудольфа пригадали вже опісля, коли наступила катастрофа. Рудольф не любив таких церемонїй і подібний настрїй завважано також і при всяких попередних нагодах. Щоб він вже сего вечера носив ся з самовбийчими гадками, треба прийняти як цілковито виключене.

З психольогїчного боку такої думки в него не

можнаби оправдати, бо любов яку відчував князь до Марії, не могла бути знищена нагло. При таких чувствах дієть ся зовсім противно. Чим більше неприяних сил працює проти того, тим більший стаєть ся опір, який вкінци вироджуєть ся в сліпу впертість і не приймає ніяких розумних закидів. До такого настрою прийшов вже був і князь. Марія, або жадна, було його гаслом, а Степанія стала для него найстрашнішим тягарем.

Последні дні перед катастрофою.

Дня 28 січня 1889 року Марія Вечера була занята своєю ранною тоалетою, коли поштовий післанець приніс їй лист, і вона сейчас пізнала що сей лист від архикнязя. Скоро розірвала його і перечитала: по прочитаню кинула його в огонь і продовжала з великим поспіхом своєю тоалету, Як її сестра і служниця зізнали, лист сей не містив в собі нічого надзвичайного, але що він походив від архикнязя, вносили обидві з рухів Марії, яка всі листи архикнязя по прочитаню палила. Однак, що завважали з її отруженя було се, що Марія спішила ся покінчити своєю тоалету і скоро потім відійшла.

Архикнязь мав для своїх любовних авантур спеціального фіякра. Під фіякром треба розуміти власителя дорожки, яку винаймають прохожі для переїзду по місті. Отже сей фіякер або дорожкар архикнязя став через свою участь в сій драмі на Маерлінгу славним на весь сьвіт. Фіякер сей зеднав собі в архикнязя через се таке довіре, бо мав незвичайно глупий вигляд лица і тому ніколи не попадав в підозріне. Але помимо сего глупого вигля-

ду лучив в собі сей фіякер сьвітової слави фіякра. Він мав досить гарний повіз і зачисляв ся до найскорше їдучих, а що найважнійше, Рудольф міг зовсім сьміло полагати на ньому.

Віденський фіякер не чує і не бачить коли сего не хоче, і він ніколи не буде чути або бачити, коли сего вимагає інтерес гостя. Ся незломна дискреція віденського фіякра є чеснотою, якої не посідають фіякри цілого сьвіта і навіть перекупство не встигло зломити сі їх чесноти, і ні один фіякер не зрадить, хто був його гість, навіть колиб він його добре знав. До прочих прикмет фіякра треба зачислити його велику любов коний, загалом його добре серце і його надзвичайно рідкий жарт.

Братфіш, так звали фіякра Рудольфового, був вже від давна повірником архикнязя, але коли не сповняв служби для него, то стояв на своїм пляцу на грабен, як і другі його товариші. Ніколи однак не впало му на гадку, поговорити з ними про свого високого гостя. Як сказано, сего не робить віденський фіякер взагалі, а коли вони собі сидять при сегорічняку, то кують найновіші віденські віци, але про своїх гостей ніколи не говорять. Вони були найщасливіші люди в сьвіті, если не мали якого спільного, важкого ворога а є ним мійський поліцай або сторож. Вороговане походить від того, що фіякри часто не з власної волі терплять на одну хворобу — скору ізду. А віденська поліція половину клопотів малаби, колиб не було сеї скорої їзди фіякрів, а тим істнує між поліцаєм а дорож карем безпереставку війна. Однак се не псує доброго гумору фіякра, і коли тільки його гість бажає

сего, мчить він вперед, навіть колиб вся поліція віденська хотіла повздержати його.

Ся загальна характеристика була потрібною, щоби тим краще зрозуміти відносини архикнязя до свого Братфіша. Крім свого глупого облича не мав Братфіш нічого більше, щоб впадало в очи. Через драмат на Маєрлінгу став ся Братфіш центральним пунктом всіх журналісів, але ніхто не почув від нього нічого, хоч він міг багато дещо розказати. Архикнязь жив зі своїм Братфішом на дуже приязній стопі. На своїх банкетах на Маєрлінгу казав все приходити свому Братфішови, який мусів засідати до стола, щоби розповісти йому найновіші віденські віці (дотепи) або дещо засвистати. В свистаню осягнув Братфіш особлившу вправу. Ще послідного вечера перел сконом архикнязя і Марії пописував ся Братфіш в незвичайно цікавий спосіб своїм свистом.

Марія відшукала отже дня 28 січня 1889 року, коли то вийшла вона з дому. зараз сего Братфіша, який вже знав єї добре. Як тільки побачив єї з далека, відкривав вже свій віз і вона всїдала до нього. Знав також добре куди мав з нею їхати.

Було се рідкостію, що Марія виходила перед полуднем. Тільки часами забирала єї в той час графиня Ляріш, яка мала полагоджувати ріжні справунки і впрошувала Марію за товаришку. В таких случаях однак Марія вертала на полудне домів. По полудни 28 січня Марії не було ще в дома. Баронова вибралась тепер до президента міністрів Тафого і повідомила його, що єї дочка зникла з дому і мусить тепер знаходити ся при архикнязю на Маєр-

лінгу. Не залишила при тім зазначити, що сходини на Маерлінгу, если такі в дісности відбули ся, слідували без єї відома і проти єї волі. Граф Тафе вдав ся сейчас до архикнязя Людвика, якого вплив на Рудольфа був звісний.

Тайна поліція, до якої звернув ся сим разом граф Тафе, повідомила його в короткім часі, що Марія Вечера поїхала з Братфшіом прямо на Маерлінг. Ся відомість принесла бароновій деяке заспокоєне, але вона знова заклопоталась, коли запапувала вже ніч, і минала девята, десята і одинайцята година, а Марії не було ще в дома. Баронова не спала, надслухувала кождей шепіт, числила мінуту і секунди, але даремно.

Вибила дванайцята година; в страшнім ожиданню минала година за годиною, а на кінець засірів ранок, але Марія не показувалась в дома.

Баронова знаходилась в боязливім напруженню, тужні почуття наповняли єї грудь, бо вона знала, що Марія знаходить ся тепер в благословленнім стані, і вона побоювалась дуже, щоб їй не приключилось яке лихо. Вона не могла вже довше видержувати і прикликала свого брата, щоб з ним нарадити ся.

Що се за брат був під ту пору в Відни, не знати. Правдоподібно був ним Гектор Бальтаззі, який перший раз приїхав з Бароновою до Відня. А коли би був се і другий брат Александер, то се не зміняє річи зовсім. На хід цілої тої історії не має се найменшого впливу. Баронова закликала свого брата і просила, щоб поїхав на Маерлінг, щоб охоронити перед можливим нещастєм Марію. Вона не

знала, чи Марії треба такої охорони, вона не давала загалом ніякого певного припоручення своєму братови і тому він через якусь хвилю противив ся просьбі сестри.

„Марія вже якось верне, гадав він, вона не перший раз на Маерлінгу, тільки вона лишила ся там через ніч перший раз. Чи вона любить свого Рудольфа в день чи в ночі, се рівнодушнн річ. Впрочім архикнязь дасть дещо з сих богатих дарунків і для її рідні“.

Так говорив вуйко Марії до своєї сестри, причому натякав на се, що і їх матеріяльні відносини, значно поліпшили ся від часу, коли архикнязь зносить ся з їх Марією. Баронова однак була тепер на таку образу неприступна. Вона тільки про се думала, що їй доньці мусіло приключитись якесь нещастє. Найперше думала вона про передвчасний порід, який можливо спричинив довший побут Марії на Маерлінгу. Баронова розказала сі свої побоювання братови і просила його, щоби поїхав на Маерлінг.

Бальтаззі все ще противив ся, бо думав, що його і так недопустять там аж до архикнязя і коли Марія потребує якої помочи, то Рудольф постарася о все для неї зовсім певно. Баронова напирала дальше на свого брата, вона думала, що брат її мусить винайти спосіб і средство, щоби дістати ся до архикнязя і Марії.

„Архикнязь має досить служби; чи маю ще і з нею займати ся?“

„Сего не потребуєш робити. Коли ти скажеш, що маєш донести архикнязеви важну і нетерплячу

зволоки відомість, то тебе впустиять туди як вуйка Марії певно“.

„А що потім?“

„Потім спитаєш за Марією. Скажеш, що ми зажурились єї неприсутністю в дома і ти попросиш його...“

„Глупота, тоді архикнязь покаже двері, коли я вкручусь туди під фальшивим позором і вкінці не буду мав що сказати“.

„Тиж маєш йому прецінь важне сказати, відповіла баронова, яку нагло прошибла нова гадка. Скажи йому се тільки тоді, коли сего буде вимагати крайна конечність“.

„Щож се буде?“

Баронова боролася сама і з собою, чи має відкрити свому братови тайну, про яку крім неї знає ще одна особа, на якої дискрецію вона могла без всякого сумніву числити.

Тайна ся гнетла єї серце, та довше не могла вона вже заховати єї. Вона шептала свому братови щось до вуха, боязко і тихо, неначеб побоювалася, що стіни можуть се почути. Не багато слів прошептала, та вони вистарчили. Бальтаззі скочив з задивованя в гору.

Чи се є правда?“ чи се є правда?“ спитав він з виразом боязливого здуміня.

„Зовсім правда!“ відказала вона ледве чутним голосом. Потім розказувала вона шепотом, боязливо, озираючись, щоб хто не підслухав, історію сеї тайни. Великий камінь спав їй з грудий і вона чула себе напrawdę облегченою, коли скінчила своє

оповідане.

Бальтаззі віддалив ся, Він поїхав на Маерлінг. де явив ся вечером 29 січня.

На се саме пополудне назначено в віденським цісарським дворі фамілійний обід в честь архикняжної Марії Валерії і єї нареченого архикнязя Франца Сальватора. Рудольф приобицяв прибути на обід. Позаяк архикнязь Людвік довідав ся від Тафого, що на Маерлінгу знаходить ся дуже правдоподібно, Марія, тому вислав до него депешу, в якій просив архикнязя не забути обід і конче приїхати до цісарського замку. На єго депешу не дістав архикнязь Людвік жалної відповіди, однак рівночасно з сею депешою вислав і Рудольф депешу такого змісту:

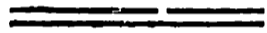
До єго Величества цісаря, Відень.

Вибаж, що я не можу явити ся, бо чую ся не здоровим; се впрочім є без якогось значіння. Сердечні поздоровленя мамі і всім иншим.

Рудольф.

Сю телеграму не розумів ніхто на дворі трагічно. Справа виглядала природно і всі знали, що Рудольф почуває себе на Маерлінгу краще, чим при сьвяточнім столі. Степанія однак занепокоїлась сею депешою бо вона прочувала властиву причину Рудольфового неприбуття. Вона вірила, що він урядив собі мисливський замок тільки на сю ціль, щоби там без перешкод віддавати ся своїм любощам. Але що мала вона робити? Воно зовсім природне, що Степанія перенята такою дражливою гадкою не могла при такім сьвяточнім настрою бути весе-

лою, але на дворі вже привикли до сего і так всі забавляли ся найкраще підчас коли смерть острила вже свою косу, щоб забрати жите двом молодим людям на Маерлінгу.

Трагічний кінець

Зближаємо ся до кінцевого акту. Про сю трагедію на Марлінгу розказують найбільше горендальні і суперечні описи. Та всім їм не достає согато до правдивого стану річий, а деякі з них дуже мало мають в собі правди і більше шкодять цілій історії так, що король бельгійский Леопольд пишучи до графа Фляндрії зовсім влучно завважав, що „всі поголоски суть ще ліпші, чим колиб так довідали ся дійсну правду“, Чи може правда бути ще страшнійшою чим тайна, яка мучила так баронову як цісаря Франца Йосифа?

Істнує кілька описів трагедії на Маерлінгу. Найбільше розголосу набрали в році 1899 „Обьявленя принцезни Одескальхі“. В обявленях своїх принцезна Одескальхі описує так послідні події на Маерлінгу:

„Коло архикнязя знаходила ся мисливска дружина. Вечером дня 29 січня уряджено веселий банкет а слідуючого ранка мало розпочати ся польоване. Звиняючись болем голови, забрав ся архикнязь з банкету до своїх комнат. Ніхто з присутних не прочував, щоб рівночасно прибула там і баронівна Вечера і перебувала в дома. Обід для неї і для архикнязя подано їй кімнаті, при тім Ве-

чєра подбала, щоб архикнязь випив сєго вєчєра як найбільшє шампана, щоби опісля заснув глєбоким, до смєрти подібним сном.

Тимчасом на замку запанувала велика тиша. Надійшла темна ніч.

— — — — —

Нагло зірвав ся архикнязь зі страшним криком зі свого ліжка. Страшний біль дусив його. На ньому сповнилась тепер грізьба, яку заповіла Марія Вєчєра щє графині Ляріш. Але в який страшний спосіб сповнила вона сю свою пімсту! Хто може збагнути, які думки в тих моментах пронизували архикнязя. Він, наслідник прєстола, щє колись мав засісти на троні, і на якого глядів народ з тужним ожданєм, мусить скривати ся; він. муж, мусить втікати перед своєю жінкою, а з нею і перед всім жіночим родом. Пєкло відчинилось в його голові, куди не поглянув — ганьба, встид. А перед ним жінка, яка почуває себе ошуканою, яка хотіла більше чим бути любкою, а не мала права до того, а яку він любив цілим своїм єством, противорічє почувань. І все те налітає на него нараз і рівночасно. Тільки через секунду думає він над тим всім, після чого інстинктивно захопив за револьвер і шаліючи з гніву і болю вбиває жінку, яка навчила його пізнавати небо і пєкло.

Потім впадає зломаний сам. Він осягнув спокій і тільки спокійний, тужливий біль прошибає єго, туга покінчити з собою заволоділа ним. Ще не успів зібрати гадок до купи, звернути проти себе самого смертоносного оружа, він упавший, засу-

джений. О Маріє боязлива жінко, він так безконечно любив тебе, і для тебе одної зломив слово дане своєму батькови.

Новий день надійшов. Перестрашений зірвав ся Рудольф і тепер доперва поняв зимним і безвзглядним своїм розумом свій поступок і таксамо холодно і сильно звернув оруже проти себе.

Слідуючого Ранка 30. січня заїхали перед замок санки, щоби завести Рудольфа до Відня, а кавалери ожидали вже впрочім точного цісарского сина, щоби ся з ним попрощати. Вкінци занепокоїлись і граф Гойос, який найблизше стояв архикнязя, постановив сам ввійти до сипяльні... Крик перестрашу прикликав других присутних.

На ліжку лежала в нічнім убраню Марія Вечера, красна ще і по смерти. Тільки висохла кропля крови на єї пульсі коло вуха зраджувала, що стало ся і що вона вмерла без борби. Коло неї лежав архикнязь Рудольф з розбитою чашкою. На землі коло него лежав револьвер“. Тільки написала принцезна „Одескальхі про кінець трагедії“. Та однак фальшиве заложене лягло в основу такого опису. Вона приняла за правду, що Рудольф мав намір понехати Марію і тому вона постановила німститись на нім. Що до самого вбийства запевняють лікарі, що мущина з такою раною в чашці, яку описує принцезна Одескальхі в архикнязя Рудольфа, найдовше через пів години міг кровавити. Тому се виключена річ, щоб архикнязь доперва в послідній хвили розписував прощальні листи, які він полишив з другої сторони треба пригадати і таку поголоску, яку розпустили в Німеччині по

смерти архикнязя, що його найперше зевнуховано, а потім вбито. І сей спосіб смерти не є ніякою вигадкою принцезни Одескальхі. І се навіть можливо після лікарських поглядів, бо такі не нормальні, тілесні збочення трапляються ся.

Описи сі однак не суть вірними. Принцезна не була прецінь присутною в сю страшну ніч, а дальші досліди вказують на зовсім инший вихід який менше більше мав такий перехід.

* * *

Рудольф забажав конче донести Марії про вислід свого листа до папи в справі розводу. Він просив єї тому, щоби приїхала до Маерлінгу. Отсе був зміст листа, який Марія дістала рано дня 28 січня, і після того поспішила скоро до Рудольфа. Тепер ще не постановив Рудольф жадних рішучих кроків. Тільки одно знав він, що се невільництво супружє не може вже довго тревати. Та як він має з него увільнитись, не мав про се ясних ідей, однак се все мало сі наслідки, що він зненавидів все своє становище наслідника престола, як загалом все, що двір і католицька церков приписує. Можливо, що архикнязь бувби сам став першим Йоганом Артом, колиб був жив дальше. Можливо бувби вибрав ся з Марією Вечерою в иншу часть сьвіта, щоб тільки жити для своєї любови, бувби також не завагався стати протестантом, колиб так чи сяк був його хто попхнув, або підпер, можливо... але що pomoже се можливо тепер, коли доля хотіла инакше. Зі всіх образів будучности, про які мрів архикнязь, не сповнив ся ні оден.

Довго сидів він в своїй комнаті і снував пляни в будучність коли нараз почув туркіт воза, який задержав ся перед домом. Се була Марія. Скоро поспішила вона до Рудольфових комнат в товаристві камердінера Льошка. Залюблені впали собі в обнятя, не говорячи ні слова. Їх серця стукали одно до другого, бо щож мали вони собі сказати більше.

Коли вкінці Марія увільнила ся з обіймів Рудольфа, втопила свій допитливий зір в Рудольфа, якого зажурене обличчя не обіцювало нічого доброго.

„Від папи надійшла відповідь“.

„Щож?“ . Спитала Марія крайно напружена.

Рудольф мовчав. Се мовчане сказало їй все. Як би то він радів, колиб відповідь випала добре.

„О Рудольф! Ми не будемо могти ніколи належати до самих себе. Я вчитую злу новину з твого лиця,“ говорила Марія зі слезами в очах.

Рудольф розказав їй про сцену в замку цісарським, підчас якої повідомлено його про відповідь папи. Він посказав їй яким рішучим противником його розводу є цісар, який головне противить ся проти Марії. Для Рудольфа було се непонятним, чому якраз цісар про сю його любов не хоче нічого знати, і він питав свою любку, чи може вона має які, що до того пояснення.

Як могла вона найневиннійша знати, що за Темна сила розбиває щасте обоїх. Вона розказувала тепер своему Рудольфови, що єї мама є таксамо противна сему подружу, але і не хоче дати причини сему. Розуміеть ся залюблені обоє не мог-

ли прийняти причин опору цїсаря і баронової за рішаючі. При менше залюблених людях такі причини вистарчалиб.

Архикнязь намовляв також Марію лишити ся через ніч на Маєрлінґу. Вони мали собі розказувати так багато і кувати пляни будучности, або може вже і рішали про страшне закінченє своїх болїв. Та се послїдне здаєть ся є неправдоподібним, бо не було ще остаточної причини до сего. Вони могли ще плянувати про своє будуче жите, а не про смерть.

На вівторок 29 січня заповіджено польованє, на яке зголосив ся між иншими також князь Пилип Кобургський і граф Гойос. Архикнязь однак не брав участі в польованю звиняючись нездоровлєм.

Про присутність Марії Вечери гості запрошені на польованє, не знали нічого і скоро всі відїхали лишаячи залюблених самих.

Рудольф і Марія вибрались після обїда на короткий прохїд, з якого після наглої темряви скоро вернули.

Які постанови обоє порішили на будуче, останеть ся незвісним. Найперше ходило о се, що Марія мусїла вертати до дому і треба було тільки рішити, в який спосіб мало се стати ся. Рудольф гадав, що Марія може з його Братфішом заїхати аж до дому, коли тимчасом Марія думала, що краще заїхати їй сим возом до найближшої стації жєлїзничої, а звїдтам тже послїдним возом заїхати до Відня.

Коли ще Рудольф і Марія про се говорили, дійшов до них слух словної перепалки на коридорі. Рудольф власне хотїв відчинити двері, щоби побачити що там діялось, та рївночасно запукав

хтось до дверей, і до середини ввійшов Братфіш.

„Що там за шкандал на дворі?“ крикнув Рудольф до входячого.

„Знаєте, Ваша Високість, на дворі є якийсь чоловік, який хоче прийти до середини, а Льошек не хоче його пустити, сказав Братфіш.

„Хто там є?“

„Що я знаю; я чув, що якийсь Буляці чи Бояцо. Він каже, що хоче говорити з Вашою високостію“.

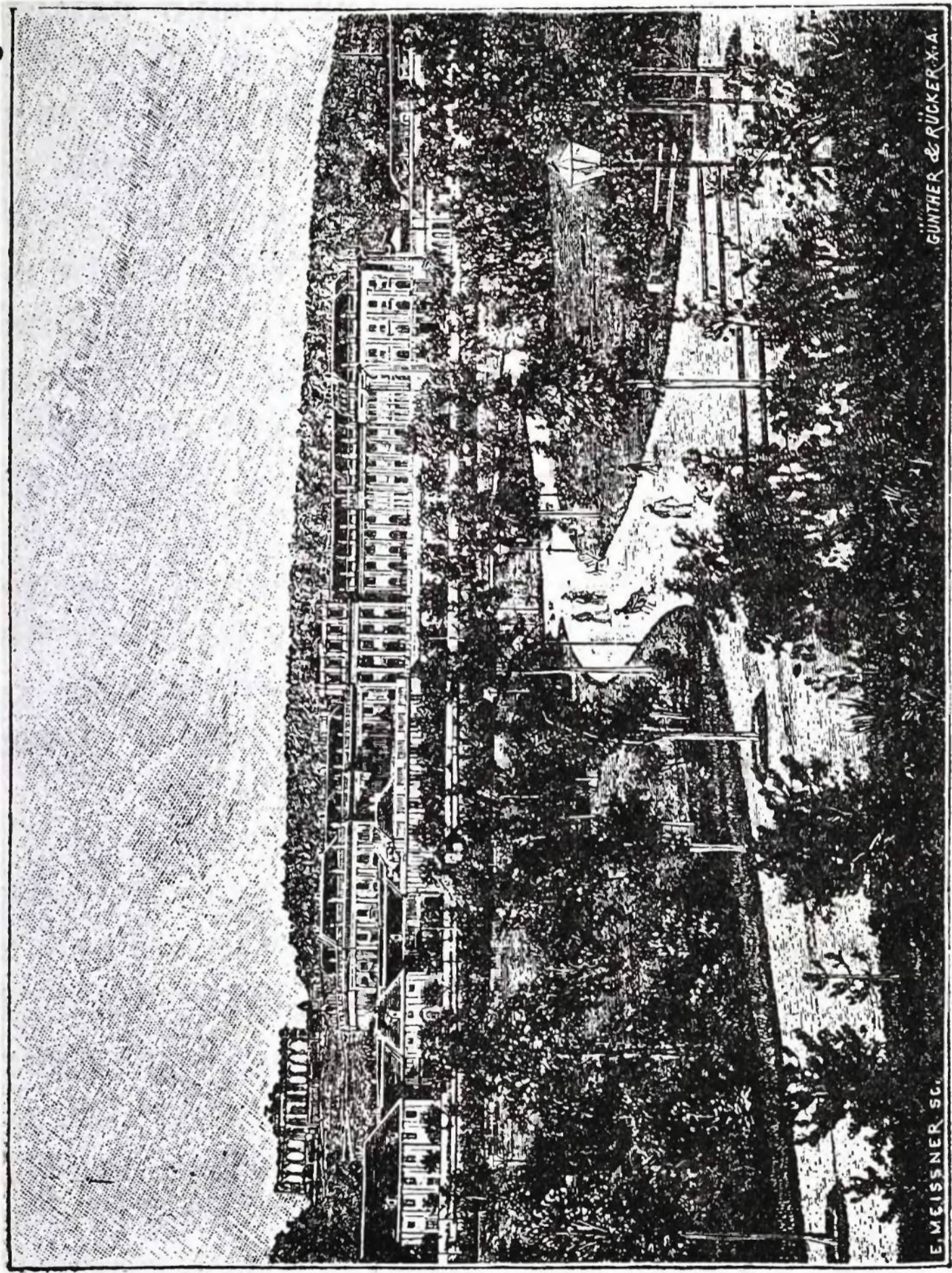
„На Бога, сказала Марія, чи не буде се мій вуйко?“

Льошек не хотів дозволити влізлицеви і кроку зробити через поріг, але архикнязь сказав до Братфіша, щоби чоловіка сего впустити до середини. До Марії сказав між тим Рудольф, щоби перейшла до другого покою, а він прийме її вуйка, если він саме прийшов. Не забавило довго, як до середини ввійшов Бальтаззі: его міна була трохи резсіяна і пізнати було по нїм, що він перебув з Льошеком суперечку. Рудольф думав, що може прийняти, щоби Бальтаззі доніс йому щонебудь важного; поми-мо того він вважав за відповідне, пригадати йому приналежне поведене.

„Я думаю, почав Рудольф троха з гори, що се є проти доброго звичаю, силою вдирати ся до чужих комнат“.

„Вибачте, Цісарська Високосте, я се признаю, але що я мав робити, коли прислужник не хотів мене замельдувати, а я мав важні причини поговорити з цісарською високостію“.

„І сі причини були?“ спитав архикнязь.

Цісарський замок в Шенбрун.

„Чи є моя сестріниця тут?“

„А коли є?“ відповів архикнязь подразнений.

„Я думаю, що мама має також право слідити за своєю донькою, коли вже два дні не було її в дома, і право се не здержить ся навіть перед дверми наслідника престола, если є певна причина догадувати ся, що вона за ними знаходить ся“.

„Ся журба вашої сестри, пані баронової, є новостію для мене. Що дає причину до припущеня, що Марія кепсько обходить ся в моім домі. О скілько я знаю, пані баронова знає про мої зносини з Марією і певно мусить вона знати, що Марія відвідує мене не перший раз“.

„Се правда, але тут розходить ся о її неприсутність в дома через два дні. Але я не хочу Вашій Високости наприкряти ся і коротко тільки хочу полагодити ціль мого прибутя. Чи є Марія тут?“

„Так“.

„Чи вона здорсва?“

„Так“.

„Чи можу я взяти її зараз до дому?“

Архикнязь не мав ніякої причини збороняти сего, бо поворот Марії до дому був вже й так постановлений, але йому не сподобав ся сей інквізиторський тон бесіди вуйка баронівни Вечери, а ще менше міг йому дарувати влізливість до свого замку, бо не хотів бути певним перед несподіванками. Тому він відповів троха остро:

„Баронівна привикла руководити ся після моїх бажань, тому вона верне, коли мені подобаєть ся“.

„Цісарська Високосте, але я думаю, що найблизші з родини мають також право. Я хочу бачити свою сестрінку, щоби єї запитати чи хоче вона їхати зі мною до дому“.

„Тут в моім домі ви мусите свої претенсії троха обмежити, тут я назначую скільки права і вам прислугує!“

„Цісарська Високосте!.... Я є вуйком і приходжу з припорученя матери!“

„Забирайте ся звідси, бо в прогивнім разі зроблю ужиток з мойого домашного права!“

„Не скорше, аж побачу Марію!“

„Ви змушуєте мене до крайного!“

„Се не моя вина. Я не вимагаю нічого неможливого, але я обстаю при своїм!“

„Архикнязь захопив за револьвер і звертаючи його проти Бальтазого, крикнув загніваний.

„Сейчас звідси, або вас винесуть.“

Бальтаззі хотів скоро кинути ся на Рудольфа щоби видерти йому револьвер. Та в одній хвили револьвер вистрілив і вуйко Марії повалив ся на землю. В хвили, коли впав стріл, відчинились двері і до середини ввійшов граф Гойос повернувши з польованя.

В бічнім покою прислухувала ся цілій тій афері Марія, але зовсім природно не знала вона, що Рудольф захопив за револьвер, коли однак почула вистріл, впала і вона також до сего покою.

Тут лежав єї вуйко на землі держачи руку на грудях. де прошибла його куля. Гр. Гойос вже був підніс його голову до гори. але в першім подраженню не знав, що з раненим робити. Рудольф стояв

також держачи револьвер в руці при своїй жертві і сам не здавав собі справи з того, як він міг сповнитися такий страшний злочин. Та ось ранений звернувся ще до Рудольфа і сказав:

„Цісарська високосте, я хочу ще говорити до Вас і Марії самих; я маю щось тяжке на серці“.

Гр. Гойос поглянув на Рудольфа, та він дав йому знак, щоб відійти. Повільним кроком опустив граф комнату.

„Я не знаю як довго я ще буду жити, розпочав Бальтаззі дуже слабим голосом, але заки я розстануся з сим світом. хочу вам ще одно сказати: Ти Маріє вбий овод вашої любови, який носиш під серцем, а Вашій Цісарській Високости мушу приказати вбити в собі любов до моєї сестриниці!...“

Дрожачи і допитливо гляділи на него обое, а він розказував дальше геть все, що йому розказувала перед кількома годинами його сестра. Коли вже безсильність знемогла його, він висказав все і з страхом гляділи залюблені на сей провал, який відчинився між ними.

Граф Гойос і Льошек занесли раненого в дальшу комнату. Залюблені знова були самі. Довго не могли промовити ні одного слова, вкінці з плачем впали собі в обняття.

Що за новий дух вступив в них! Вони побачили нагло себе так близькими а прецінь разом і так далеко від себе. Все минуло ся. Вони могли себе любити, вони повинні себе любити, але вони не могли ніколи належати до себе. Тепер доперва зрозуміли обое сей опір, який ставили баронова і цісар їх любові. Тепер наче луска спала з їх очий,

і вони проклинали свою впертість, яка не дозволила їм вислухати добрих рад їх найблизших.

* * *

Ніч, яка вколисуює все до солодкого спочинку, сушить слези і гоїть болі, не могла принести жадної потіхи! Години їх були почислені, або ще більше вони самі визначили час, який могли перебувати між живими. Слезі їх не лялись, бо біль був за великий, щоб міг виллятися слезами. Вони сиділи і писали пращальні листи до сих, які були їм любі і дорогі і яким вони хотіли донести про свої останні думки.

Коли вже понаписували всі свої листи пережили ще раз в уявах своїх години минулого щастя, обняли ся ще раз, а потім

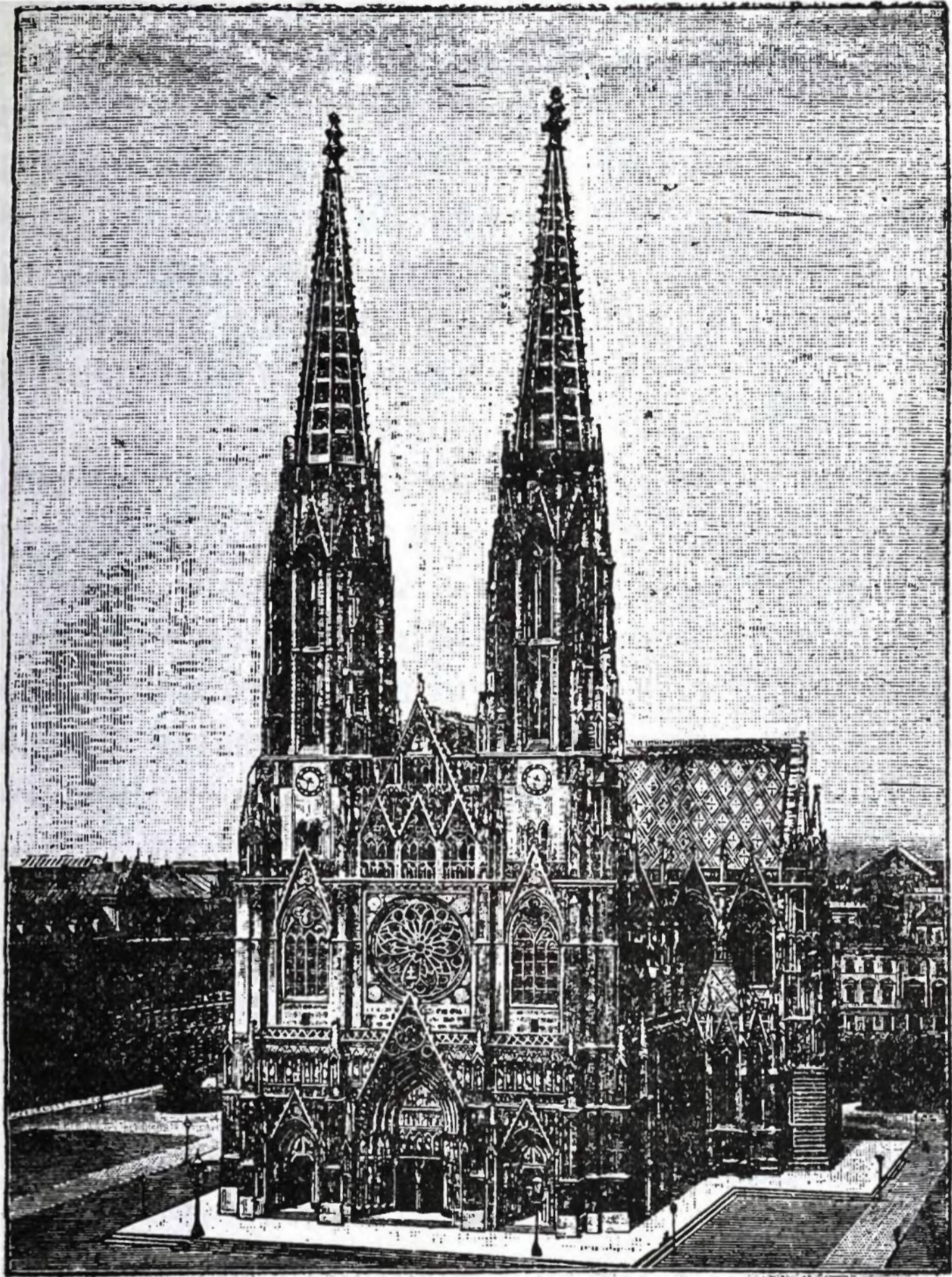
Що потім сталось — ніхто зі смертельників не бачив, але ранок 30 січня розніс сю вістку між людьми.

Ранок 30. січня на Маєрлінгу

Що приніс ранок 30. січня гостям на Маєрлінгу і цілому сьвітови, про се вже знають всі і більше не має чого додавати; часописи цілого сьвіта через якийсь час по такій катастрофі на Маєрлінгу розписувались дуже широко про сю подію і не треба було якихсь визначних, поетичних талантів для опису такої страшної трагедії, бо дійсність сама настроювала всякого поета через міру його творчости.

Глибока тишина панувала на Маєрлінгу аж до ранку, коли ціле товариство зривалось о 5-тій годині раненько і ладилось на великі лови. Звичайно вставав в ту саму пору і сам Рудольф і давав своїм людям вказівки що до польованя. Подібно, як эго родичі не любив архикнязь лежати довго в ліжку. Тим разом здавалось що архикнязь робив вземок з сеї загально прийнятої для себе засади. Також Льюшек який після своїх інструкцій завсїгди ладив для архикнязя в его вбиральнім покою купіль, яку архикнязь звик був брати що дня, не почув ще ні одного звука який би вказував, що пан його вже встав. Поволи ставав він неспокійний. Година летіла за годиною - а може архикнязеви що притрафилось?

Церква Спасителя (Votivkirche),
в якій Угор Лібенуї року 1853-го хотів замордува-
ти цісаря Франца Йосифа I.

Він не знав, чи баронівна Вечера знаходила ся ще в замку, бо попередного ще вечера вислав єї був Рудольф до Бадену. Він кликав найперше тихенько: „Ласкавий Пане!“ потім коли не дістав відповіді, голоснійше - все мовчало. Він пробував чи двері відчинять ся, та скоро побачив що двері зачинені з внутрі, коли звичайно архикнязь спав при відчинених дверях. Одну хвилину став він опанований страхом, потому зачукав він сильно до дверей, однак не було ніякої відповіді.

Перекоаний, що мусіло стати ся щось незвичайного, погнав до ідального покою, де ждали вже на архикнязя принц Пилип Кобурський і граф Гойос. Скоренько переповів їм, що приключило ся йому дотепер, з чого присутні не багато могли зрозуміти, але вносячи з застрашаної твари. Льошека догадувались, що мусіло стати ся щось незвичайного, що доторкало так само Рудольфа як і Марію Вечеру.

Вони поспішили до комнати архикнязя. Чукали до дверей а коли не наспіла жадна відповідь, старались двері розбити. Вкінци їм вдалось верхню часть дверей висадити, а принц Пилип перший переліз до середини і відчинив двері. Всі війшли до середини.

Вид, який їм тепер представив ся, заморозив їм кров в жилах. В своє чорне покривало закрита лажала розтягнена на ліжку Марія Вечера: бліда єї твар звернена була до стелі, і спочивала на шовковій подушці. Коло неї лежав закритий мисливською плахтою архикнязь звісивши ноги на підлогу. В правій руці тримав револьвер з якого браковало

одної кулі. Вони підняли його горішню частку тіла щоби побачити чи може ще живе в ньому іскорка життя, але як тільки побачили велику рану на його голові, переконались, що треба покинути вже всяку надію. Перестрашені цофнулись в зад і стояли хвилину без пам'яті. Принц Пилип Кобургський наткнув ногою на порожню біленьку кришталеву фляшечку з золотим замочком, механічно підняв її і поклав її на столик. На ній написано було „стрехніна.“ Потім всі три підняли Рудольфа і положили на ліжку. Після того вийшли з відтам і зачинили двері.

Принц Пилип був перший, який опам'ятав ся. Він дав приказ, щоб входу до Маэрлінгу осторожно бережено і щоби не дозволювано нікому, входити до замку. Потім припоручив він графови Гойсови поспішити до Відня, щоби занести сю страшну відомість куди було треба і відібрав присягу від служби, щоби з нічим не вимовилась, що тут сталося.

Заки ще граф Гойос вибрав ся в дорогу, оглянули з принцом Пилипом ще раз сипяльну комнату архикнязя, щоби провірити, чи не має чого там, щоби вказувало на причини сего страшного акту. Знайшли тепер на столику, який стояв в головах ліжка листи написані Рудольфом і Марією.

Тільки про загально поширене представлене відкриття страшного акту залюблених. Богатых однак твердить, що і Марія мала рану від стрілу і через се збивають її отроїне. Не е се виключена річ, що Рудольф застрілив її, коли побачив що трутина не ділає сейчас убийчо. Сумнівати ся тіль-

ки треба, як Марія могла добути такої трутини. Та се також не винна річ, чи Марія Вечера згинула через отроїне, чи через револьвер, одно не підпадає тільки жадному сумнівови, що обое зійшли з сього сьвіта за обопільним порозумінэм, а не має найменшої правди в сїм твердженю, неначе Марія виконала акт пімсти на Рудолфі.

Наше представлене річи що Марія в порозуміню з Рудольфом згинула і не поповнила жадного акту пімсти, потверджують полишені листи Марії. Листи сі звучать:

„Дорога Мамо!

Виbach мені, що я зробила. Я не могла противитись любови. В згоді з ним мене поховають коло него на кладовищу на Алянд. Я є щасливійша по смерти, як за життя.

Твоя Марія.

Своїй сестрі написала:

„Дорога Сестро!

Ідемо обое щасливі в непевну загробову сторону. Згадуй мене від часу до часу, будь щаслива і віддавай ся тільки з любови. Я не могла сего зробити, а позаяк не могла оперти ся любови, тому відходжу з ним.

Не плач за мною. Я йду спокійно на смерть. Тут було мені чудово думаю про Шварцав. Пригадай собі лінію життя моєї руки.

Будь здорова!

Твоя Марія“.

Дивним способом опубліковано сі полишені листи Марії Вечери через різні особи різно. Ми уважаємо висше подані за найправдоподібнійші,

однак не можемо ручити за них. Як прямо глупий винахід треба вважати опублікований лист Марії через французьку газету „Фігаро“, який підписаний. „Твоя нещаслива Марія“. З додатком понизше: „Братфіш свистав сегдня чудово“. Се бубли прямо божевілем зі сторони Марії, наколиб вона напавду в своїх прощальних листах коротко перед своєю смертю займала ся ще критикою Братфішового свисту. Ся часопись французька виставила собі через сей винахід сьвідоцтво своєї моральности.

Рудольф полишив правдоподібно чотири листи. Деякі дослідувачі ревні знають про шість листів архикнязя. Та в дійсности певно сказати можна тільки про чотири. Два з них написані були до родичів і тому їх змісту ніхто не знає, третій до князя з Брабамци, з яким архикнязь стояв в найтіснійшій приязни і який звучав дословно ось так:

„Дорогий приятелю!

Я мушу вмерти. Задля моєї чести не можу поступити инакше. Будь здоров. Благословенство Боже най буде з тобою.

Рудольф.

Четвертий лист адресований був до дивізійного команданта, Шегенього. Зміст його був сліду-ючий:

„Любий Шегені!

Ви знайдете тут кодіціль до мойого тестаменту, який я зробив перед двома роками. В моїй комнаті читальняній в цісарскім замку знайдете найбільше моїх паперів: я полишаю їх Вашій дискреції, рішити, котрі з них надають ся до опубліко-

ваня. Сі папери суть замкнені в шуфляді стола, який стоїть на софі, а маленький золотий ключик, який єї відчиняє, лежить там також, Коли ви дістанете сей лист, я вже не буду при житю. Я мушу вмерти. Передайте моїм всім приятелям мої найсердечнійші поздоровленя. Най Бог благословить нашу дорогу вітчину.

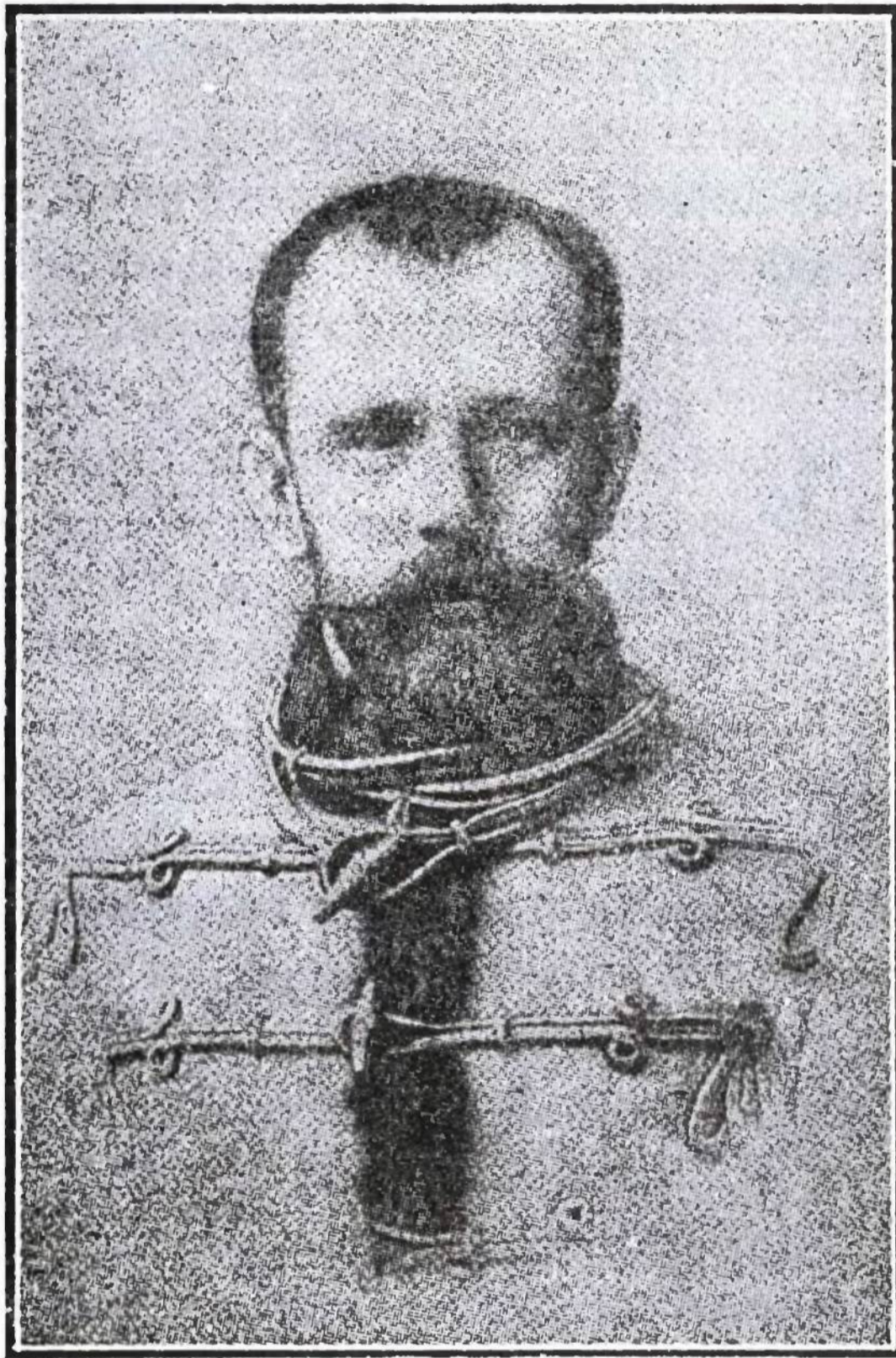
Рудольф'.

Сей другий лист архикнязя був іцо до змісту вірно опублікований, але не вірно що до порядку слів. Походить се з того, що лист сей написаний первісно по мадярски мав кількох ріжних переводчиків.

Всі найдені листи забрав граф Гойос до себе і виїхав ще в мисливскім убраню до Бадену, де стаційний начальник мусів задержати найблизший поспішний потяг, який там не ставав В сей спосіб вдалось графови дістати ся до Відня ще перед полуднем.

Граф Гойос казав себе сейчас замельдувати адютантови Парови на послухане в цісареві. Вже його мисливський мундур викликав на дворі загальне здивованє, а в додатку його бліде обличчє і ціле його єство вказувало, що мусіло статись щось незвичайного.

Граф Гойос війшов в товаристві генерального адютанта так скоро до комвати цісареві, що вона перестрашена підскочила. Граф Пар був вже повідомлений через Гойоса і тому вираз обох казав цісаревій догадувати ся, що се мусить бути страшна новина, яку мають їй переказати. Коли вона по тім довідала ся про се, гадки єї послішили від вмерлого сина до свого мужа. Хтож сьмів тепер

Архикнязь Рудольф в останньому році життя.

повідомити що про сю страшну трагедію і цісаря?

Цісарева нараджувалась з обома кавалерами, що було робити. Та не довго з ними сиділа, а лишила їх самих, а сама пішла переказати сю вість цісареві. Вона немов закаменіла. Голос еї змінив ся, з лиць зникла вся краса. Се була найтяжша година в еї житю.

Бодро держала ся вона супроти своїх почувань, і такою була, коли ввійшла до комнати цісаря. Лагідно, але сильно піддержувала вона свого мужа.

Потім пригадала ще цісареві, що Степанія не знає ще нічого про се нещасте і сбое пішли до комнати архикнягині. Степанія перелякалась, коли побачила цісарску пару в своїй комнаті так несподівано.

Всі трое стояли через хвильку мовки проти себе. Були се тяжкі хвилі. Степанія прочула зараз, що Рудольфови мусіла приключитись якась страшна пригода і нагло закричала:

„Що сталось з Рудольфом?“

„Сумно, відповів цісар дрожащим голосом, ми одержали дуже лихі вісти від него“.

Степанія зблідла і задрожала на цілім тілі.

„Він не живий!“ зойкнула і повалилась на землю.

Цісарська пара багато намучилась з нею, бо не могла прикликати на поміч служби. Але напад скоро перейшов і їй в дуже обережний спосіб сказано, що стало ся. Глибокий жаль запанував в еї грудях, коли почула страшну вістку, і сама невинна почувала вину в собі, що Рудольф покінчив

смертю через ню.

Ми знаємо, що Єлисавета не мала жадної симпатії для своєї невістки, тепер однак обняло Єлисавету тяжке співчуте, яке неоднораз було змінило в їх родинних відносинах, колиб обявилося було в час.

Тихенько шептала цісарева собі слова котрогось поета. коли Степанія вила ся з болю на софі. Вона любила свого мужа. Хто про се сумнівав ся, тепер міг про се переконатися.

Вони не могли разом зійти ся, бо води були за глибокі. І їх характери були такі відмінні. Але нещасливого Рудольфа ані ще більше може нещасливу Степанію не можна винити за се нещасливе їх супруже, бо вони його не викували, до сего допровадили так звані „політичні взгляди, які ніколи не розуміють що се любов, що противні характери. І жертвою сих „політичних взглядів“ впали невинно обое, тай потягнули ще за собою третю. а там дальше ще одну, дві і більше.

Коли Єлисавета скінчила розказувати Степанії гібову вість, Степанія забажала, поїхати зараз на Маерлінг. „При трупі мого мужа мое місце“, сказала.

„Так не можна, сказала цісарева сумно. Ти не маєш доста сил, щоб на таке важитись. Положись, доки не прийдеш знова до сил. Я прикличу твого лікара.

Єлисавета дала потрібні прикази, а потім поспішила до своїх комнат. щоб вкінці бути самою, коли покоєва дама ввійшла до середини, знайшла свою паню в безсильности на підлозі. Лікарі сумні

вали ся чи їм вдасть ся привернути цїсареву до життя. Довіше чим дві години порались коло неї, аж вкінци цїсарева збудилась.

Коли розплющила очи, тяжко вздихнула. „О, колиб я була вже не вернула до сего життя!“ шепотїла собі. „Булаб злучилась з моїм Руді! Але так не могло стати ся, ще маю сповнити якісь обовяз-

у--“

Затиране слідів.

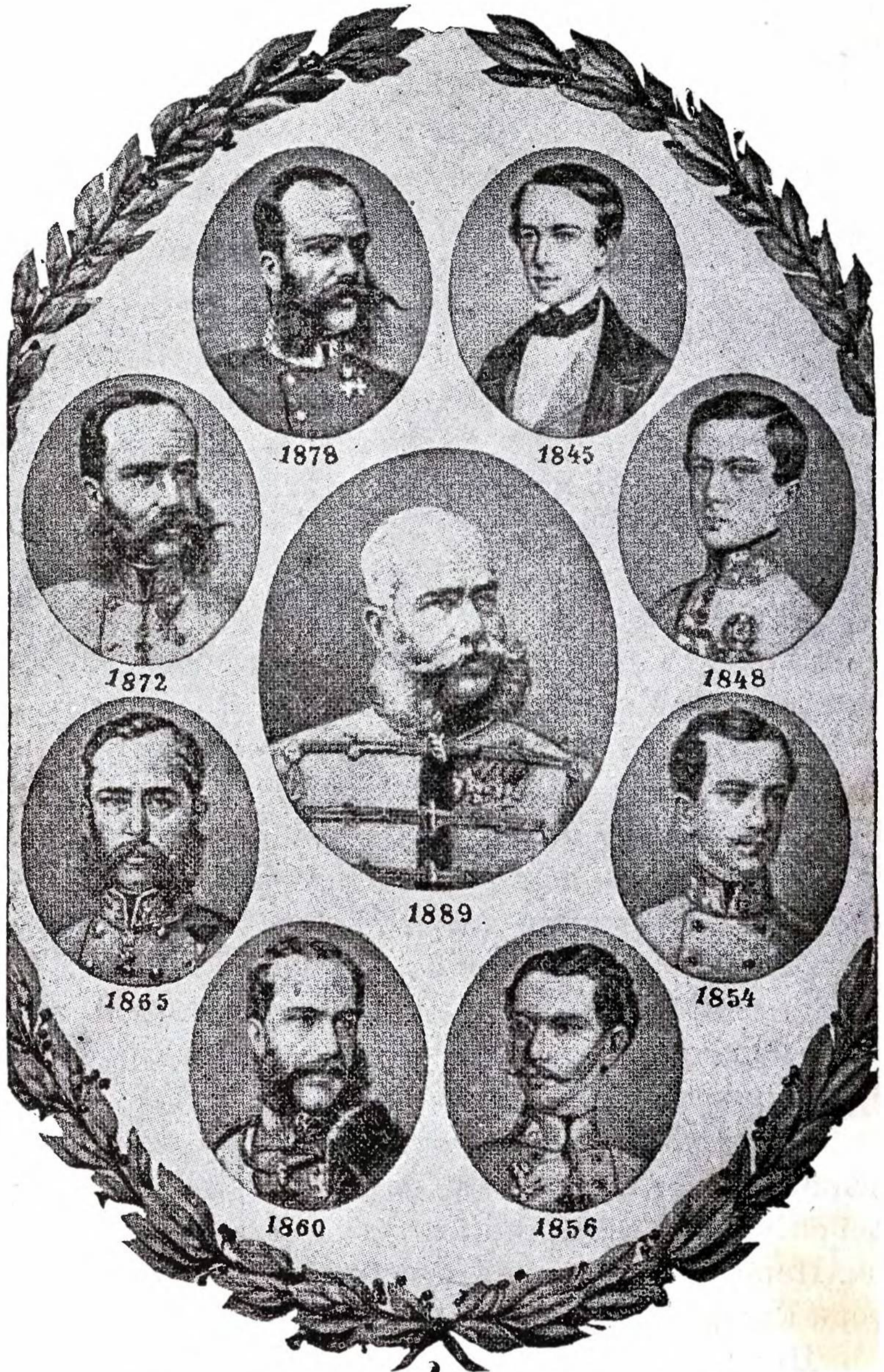
Надія цісарської пари продовжати мужеську лінію габсбургського дому в Австрії розвіялась зі смертю Рудольфа. Та помимо сего знайшли ще цісар Франц Йосиф і Елисавета досить сили. писати до папи Льва XIII: „В покорі віддаємо Багу, що нам подарував був“.

В десять день пізнійше виїхали обое з Марією Валерією на Угорщину.

Рудольф був першим принцом з пануючого дому, який пляново був вихований на се, щоби бути добрим конституційним монархом. Він вже від дитинства вчив ся всіх мов австрійських народів і писав і говорив ними добра. Через часті подорожі по краях австро-угорської держави здобув собі докладне знане всіх частий своєї держави. Він знав всіх визначних мужів в державі, а з деякими з них був в приятельських зносинах.

Через його смерть потратили народи Австрії великого свого приятеля. Скрізь запанував жаль і всі спішили з заявами співчуття до цісарської пари. Передовсім оказували всі велике співчуте матери Рудольфа, Елисаветі.

Цікавий був протокол лікарских оглядин трупа Рудольфа, який звучав ось так:

Цісар Франц Йосиф І. в різнім віці.

1) Архикнязь Рудольф помер через згнетене чашки і передних частий мозгу. 2) Се згнетене спричинила куля вистрілена з близька в правий виск. 3) вистріл з револьвера середного калібру міг доконати сего зраненя. 4) Проектілю (кулі) не можна було знайти, бо він вийшов через отвір зроблений над лівим вухом. 5) Безсумнівною річю є, що архикнязь сам вистрілив до себе і що смерть наступила сейчас.

6) Предвчасний заріст рани і ненормальна будова чашки з внутр, значна виглубленість поверхні мозгових звоїв, поширення мозгових комор суть патологічними обявами, які походять з ненормального стану його духа, а за тим управляють до твердження, що чин сей поповнив Рудольф в стані душевного замішаня“.

Сей лікарський протокол зістав ще підписаний через спеціальну двірську комісію.

Всі, що брали участь в тій драмі, як Братфіш, камердінер Льошек, баранова Вечера одержали високу суму для мовчанки і зістали вислані за границю. Баранова сама мала дістати мільон гульденів. За сю суму зобовязала ся баранова робити все потрібне для доброї слави цісарского двора. при тім треба згадати і за его легенду, яка розказує, неначеб Марія Вечера жила ще замужна десь в Італії. Так само живе віра в народів Австрії, що кронпринц Рудольф жиє також. На натиск духовенства, яке обурювалось житем наслідника престола, забрано його до одного кляштора і держить ся його там. Та се одна тільки легенда, але їх є ще багато.

Колись, може вже незадовго, коли австрійський трон осиротіє, вірять собі бідні людонькове, знова вирине він з темноти, щоби своєю міцною рукою вхопити за державну керму і сповнити надії народів.

Знаємо вже, скільки то такі вірування темних і добродушних людей давали причину до різних ошуканьств різних обервішів, які між населенем потайком нібито скривались як Рудольфи. Такі Рудольфи ходили головно по селах, закрадались до селянських хат і відкриваючи себе селянам, як кронпринци приобіцювали їм за їх теперішню поміч золоті гори, коли тільки здобудуть незадовго вже собі належний трон. Часами являлось їх двох, оден вірний слуга Рудольфа, який вперед сам ознаймляв людям прихід Рудольфа, а коли вже показалось, що можна надути дурних, прикликував ще і фабрикованого Рудольфа.

На другий день знало вже ціле село, що в того а в того селянина ночував архикнязь, а на третій впадала до села жандармерія і випитувала за сим Рудольфом, та селяни дуже нерадо зраджували побут архикнязя між ними, коли тимчасом ошуканці вже були загорами.

Остаєть ся ще сказати дещо про дві головні особи сеї драми на Маєрлінгу. Про се, що сталось з трупом Марії, розказують також багато байок.

Також „нещаслива“ баронова сталась по смерті своєї доньки предметом різних оповідань, яких вона в безграничнім болю відгравала головну ролю. Не треба однак казати, що смерть єї доньки була їй рівнодушна і вона як мама певно багато

над нею наболїлась. Та вона радо піддалась зарядженням, які слали на ню з гори не тому, що була сим болем дітковито зломана, але через впливи гроша, який так любила. Що вона вже за життя Рудольфа була гойно через нього підпирана, на се вказують не тільки звісна загально поправа єї матеріального положеня, але також оден документарний доказ, який не можна збити. Доказ сей кинув на сю ролю, яку відограла графиня Ляріш Вальдерзе в сій любовній драмі, також дуже погане сьвітло.

Загально знаною річю є факт, який наводить оден дослідувач архикнязя в слїдуючий спосіб: „Коротко перед смертю прейшов архикнязь до малярского павільону маляра Т. Гайдукевича і просив його зняти з себе портрет, який представляв архикнязя в генеральскім уніформі. Опісля вже не хотїв його відбирати, бо думав, що він йому буде ще там потрібний скоро. Тимчасом прийшла смерть, а маляр поспішив ся викінчувати образ архикнязя. Був се його послїдний портрет. Скоро покликали маляра до цісарского замку, де він показав образ цісареві а пізнійше також цісаревій. Цісар висказав маляреви своє признанє і купив сей образ на свою приватну власність. Потім Гайдукевич попросив цісаря, щоби сей зволив подарувати йому сурдут, який небіщик був лишив в его робітни. Цісар згодив ся на се. Коли маляр хотїв сховати сю дорогу для себе релїквію в скриню, пошукав ще по кишнях сурдута і відкрив в одній з них кусник паперу. Гайдукевич витягнув його з кишені і розвинув. Був се

лист графині Ляріш до архикнязя. Архикнязь дістав сей лист був вже в останніх днях свого життя, перечитав його і всунув до грудної кишені сего власне генеральського сурдута. Потім забув за нього і не виняв его більше з кишені. Лист сей звернув маляр цісареві, а зі змісту його потверджується доказ, що графиня Ляріш в сих зносинах архикнязя з Марією Вечерою також свою руку клала“.

Лист сей, який опісля предложено було графичі Ляріш, викликав в неї велике замішане. При тім зрадила вона і зміст сего листа, який займався грошовими справами баронової Вечери. Лист сей отже доказав, що баронова одержувала гроші від архикнязя і тому двір не бояв ся тепер звернутись до баронової з грошевою пропозицією, щоби тільки мовчала про цілу ту справу. Лист сей далше доказав, що грошеві справи між бароновою (матерію Марії), а архикнязем переходили через посередництво графині Ляріш.

Що сталося з трупом Марії Вечери

Що сталося з трупом Марії, запитає не оден читач.

Найзвичайніші оповідання пускано в світ про сего трупа, а щоби справу зробити тим цікавішою то історію сю названо „Труп в фіакрі.“ Сю сумну історію про трупа поміщено в меморіялах баронової Вечери“ і подано єї так читачеви.

Щож воно мало спільного з сими „меморіялами“ Тут можна прийняти дві можливости. Або вона є чистим винаходом, або тільки комбінацією накладчика, а тогди треба дивувати ся слабій фантазії, і всім тим противорічам, або також є можливим, що вона походить від самої баронової Вечери, тогди є ще менше вартною. Бо розуміеть ся само собою, що шляхотна баронова відчувала потребу, обмити ся в очах світа і через таку історію старалась принадити на землю чисту голубінь з неба. Треба в кінци повірити накладчикови, що сї „меморіяли“ походять дійсно від баронової, тому варто розібрати сю правду.

Сї отже „меморіяли баронової Вечери,“ так як їх видано, розказують що сталося з трупом Марії як слідує:

Граф Штокав (який як заступник цїсаря відвідав баронову) повідомив єї, що видано розказ, аби єї дочку поховано в „Гайлінген крайц“, і додав що не дозволить ніколи перевести трупа до Відня. „Для того,“ так він кінчив своє донесенє, „мусиш мені дати припорученє, робити все після приказу в твоїм імени.“

Баронова, неспосібна до ніякого опору, дозволила все робити як казали, при чому вона побоювалася не без причини, що єї дитину можуть остаточно десь потайки, або без нікого з єї родини поховати. Вона отже згодилась, щоби Штокав заступив єї як повномочник з єї сторони. Сей сам розказав їй дальше, що видано розказ, не привозити до Мисливського замку на Маєрлінг жадної труни, і що жаден похоронний віз там не явить ся; трупа баронівної мусить ся в невпадаючий в очи спосіб в одній дорожці перевезти з Маєрлінгу на цвинтар, Гайлінгенкрайц.“ Баронова в кінци дала свою згоду і на се і обставала тільки за сим, щоб єї брат Олекса був присутним при перевозженю і похороні тіла Марії.

В четвер дня 31 січня вечером о пів до пятої години приїхав граф Штокав і брат баронової, Олекса Бальтаззі до Маєрлінгу. Вони дзвонили на дурно через пів години, і ніхто не відчиняв їм замкових дверей аж вкінци надїхав віз з урядникком двірського надмаршалка і цїсарський лікар, і до перва тепер вартівник відчинив двері і впустив на замок. Урядник розпечатав і відчинив двері покою в яким знайдено трупа Марії окровавленою. Вона мала рану від стрілу на лівім виску який вилетїв під правим вухом, Позаяк чин довершено поміж 6

і 8 годиною рано попереднього дня, то від смерти уплинуло яких 38 годин, і трупови не віддано жадної почеси і стараня. Труп знаходився в тім самім стані, в яким знайдено його ще вчора разом з трупом Рудольфа. Очи були широко відчинені і сильно висунені. З на пів відчиненого рота слезила скипіла кров, яка вкрила частину єї тіла. Рамена спочивали ледко зігнуті на грудях. Ліва рука держала хусточку, яку доперва при ужитю великої сили вєпіли усунути з руки. При першім відкритю лежав труп Марії в покою Рудольфа звернений фронтом до стелі. Але опісля перенесено єї до другої комнати, положено на ліжку і обкрито єї власними шатами так, що побачено єї доперва по усуненю сих шат. „Над бідним трупом ще збитковано ся,“ так пишеть ся в сих меморіялах. „Відмовлено їй послідних прислуг, яких радо уділяють бездушному образю Бога там, де живуть люди, що навіть дієть ся в своєрідний спосіб у поганьских народів, аби в сей спосіб ублагати і уникнути гніву Божого. Цілих 38 годин.“ так нарікаєть ся в сих меморіялах, коли вона вже відала душу свою в руки свого творця, замкнено єї окровавлену в покою, а по остаточнім відчиненю покою знайдено єї без найменших релігійних відзнак, так як єї покинено на ліжку, з головою задертою в зад. Не старали ся навіть оберегти голови трупа. Ніхто з окруженя Рудольфа і з сих осіб, які перебували в замку, не думав про бідного, опущеного трупа. Навіть не зачинено їй очей. Вона лежала без догляду так, якби нігде не мож було дістати людської помочи, і обійшлись з нею, як на воєннім побоевищи обходять ся

з трупами, для яких не можуть знайти ні хвильки часу для віддання їм послідних прислуг.“

Граф Штокав запевняв вже пізнійше, що він був явив ся на замку день скорше перед перевезенем трупа, та его не впущено до комнати, де лежав труп Марії. Та ся заборона була після думки сих меморіялів не узасаднена, бо обдукція тіла вже була перепроваджена. „Вонаж (обдукція) могла мати на ціли тільки аби ствердити смерть, або донести до уряду на случай якого підозріння. Та про се мусіли вже при першій урядовій і при участі високих двірських урядників і двірського лікаря відбутих оглядинах в трупарни все ясно і остаточно поставити. Та инакше, говорить ся в меморіялах, не булиб робили жадних змін, а вже найменше булиб не переносили помершої до другого покою і там держали так довго замкнену.“

Тепер доперва двірський лікар очистив трупа і прибрав його, а потім передав його кривним допервадженя на кладовище. Перше однак списано протокол про се, як застали трупа і про властивости рани від стрілу і поклали в ньому замітку, що тут поповнено самовбійство. На питанє звернене до свояків Марії, чи вони з тим всім згідні, підніс Олекса Бальтаззі питайну замітку, чи після того, як в протоколі зазначено самовбійство, не стрінеть се з трудностями при церковнім похороні. Потім йому відказали, що сего сим разом не буде, і що свояки Марії хай сим не турбують ся. В протоколі однак мусить ся зазначити, що тут поповнено самовбійство, бо инакше треба подати до суду донос, а опісля треба би перевести судове слідство, що вик-

ликалоби богато замішаня. Дальше своякам порадили ще, щоб вони звернули ся до староства о дозвіл похованя Марії на кладовищи в Гайлігенкрайц. Коли і се стало ся, перенесено трупа баронівної до середини воза, де поклали єї в напів лежачій поставі. Потім змусшено обох кривняків сісти на задних сидженнях. Двері воза зачинено, і скоро пігнав він в темну ніч на кладовище. Тіло знаходило ся підчас тої страшної їзди при кривняках в середині замкненого воза на переднім сидженю в напів лежачій поставі в кутику, і присутні мусіли в тім положеню перебути цілу їзду. „Через сей спосіб перевозеня, нарікає сей меморіал, зістав труп без милосердно зганьблений, а почуваня свояків страшно ображені“. Та знова тут граф Штокав день скорше (в середу) не наставав на се, щоб трупа перебрати. Але в четвер було се вже неможливо, бо сего дня вже раненько розстав ся граф Штокав зі своїм урядом найстаршого двірського гофмайстра, і тому вже доручено через одного урядника припоручене, перевезти тіло в слідуючу ніч з замку. Рівночасно сказано, що поліція постараеть ся про все в Гайлігенкрайц, навіть про труну. Тільки ще мусів граф штокав замовити, та віз сей не міг бути також возом похоронним. Дальші прикази одержить від староства, яке також повідомлено про сей похорон Марії. В наслідок сего розказу перевезено тіло баронівної в висше описаний спосіб образуючи чувство кожного чоловіка, в темну ніч. Безпосередно перед місцем похорону задержав якийсь панок віз на улиці, який, як пізнійше показало ся був тайним поліційним агентом. Сей агент присадив

ся на козлі коло фірмана і приказав їхати прямо на кладовище. Коли там прибули, перенесено тіло Марії до трупарні і вложено його в просту на скоро зроблено в селі труну, хоч графови Штокавови сказано, що труну постарають в Відни зовсім порядну і перевезуть єї до Гайлігенкрайц“. Коли тіло баронівної вложено в труну, вдарила на кляшторній вежі дванайцята година.

З кладовища поїхали граф Штокав і Олекса Бальтаззі до кляштору, де вже зібрала ся комісія, складаюча ся з левів староства і поліції. При сій поліції попідписувано різні протоколи і полагодження, між иньшими також письмо староства з 31 січня 1889 р., в яким подано дозвіл на внесену просьбу на похорон вже довершений з заміткою, що зі взгляду на коротке віддалене з Маерлінгу до Гайлігенкрайц позволено на просте запечатане, хотяй поліція добре знала, в який споіб перевезено тіло і що таке перевезене відбулось на виразний приказ Відня. В другім письмі був виписаний дозвіл духовника на поховане тіла Марії на кладовиши кляштору.

В найблизший ранок о 9 годині довершив монах ігумен чину похорону, і тіло баронівни спущено в землю.

Так описано похорон в сих меморіялах баронової. Розумієть ся, що в сих вигадках є якась реальна основа, і в кождім поетичнім творі мусить бути хоч дрібка правди. Деж знайти ту правду в сім оповіданю про похорон Марії?

Основою до сего най послужить оповідане одного віденського маляра, який розказує слідуюче:

„Я рисував дня 31 січня 1889 р. з вікна церкви на Гайлігенкрайц ілюстрації для одної часописи. Коли вибила полуднева година, вийшов я зі своїми приладами на вільний воздух, щоб зайти до ресторану. На моє велике здивованє зібрало ся коло церкви багато чорно прибраних панів, які завзято говорили між собою. Господар думав, що се поліційні урядники. Розумієть ся, що ми тут вже знали про той нещасливий випадок, який посітив цісарський дім, скоро повідомлено мене, що я не можу бути впущений до церкви. Я постановив отже розпочати малий олійний образець, на який я вже замовив був собі рамці в тутешного столяра. Перед столярським варстатом стояли також два чорно убрані пани, які також збороняли мені входу туди, даючи до зрозуміння, що тут мусіло приключити ся кесь нещастє, яке власне унеможливляє вступ до сего дому. Се було більш чим зловне, Я не міг працювати, а ходив довкола заглядаючи, чи не спостережу сего нещасного випадку в хаті столяра. Щоб тут було за нещастє? Колиб навіть сам столяр зі столярихою померли, то тільки поліцаїв не приїхало би з Відня. Скоро надійшов оден челядник сего столяра, який певно через якесь передне добре слово прошепотів мені до вуха, що столяр ладить труну для якоїсь жінки. Тепер же постановив я вважати. Я сторожив в своїм покою. О 11 годині вночі приїхав віз, задержав ся перед хатою столяра, і з него стягнуто якийсь добре закутаний тягар а віз поїхав дальше. Почули тихе молоткованє і незадовго потім вийшли мущини з робітні, за якими несли покривалом накриту труну. Без ніякого дзво-

неня зникнув маленький похід в кляшторі на Гайлігенкрайц. Знаходячі ся там гроби Бабенбергів, тільки чужинцям на просьбу доступні, були для кожного зачинені“.

Отсе є оповідане, після якого зладжено історію „Труна в фіякрі“, та як в дійсности було з сим фіякром?

Ся в столяра замовлена труна була призначена не для Марії, але для єї вуйка, якого вбив архикнязь дня 29 січня. Бальтаззі отже був се, що ховали його ночью з повним спокоєм і Бальтаззі є тим, що лежить на сїм кладовищи під каменем, який має напись:

Марія

баронівна де Вечера

уроджена 19. IV. 1871 р., померла 30. I. 1889 р.

*

*

*

Як квітка родить ся чоловік і так само ломить ся. Йоб, 14.2.

Також ся обставина що челядник столярський говорив про жінку, для якої роблено труну, не зміняє нічого в повисщім оповіданю. Ані челядник, ані сам майстер не знали для кого була роблена труна, чи для мушци, чи для жінки. Майстер одержав тільки міру, а труп був добре схований, так як його привезли, так і вложили в труну.

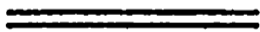
Челядник сам тільки доглупував ся, щоб бути опісля славним.

Де однак ділось тіло Марії? Її відвезено зі всяким спокоєм і незамітно до Венеції, куди виїхала також і баронова на „бажане“ цісаря. Звідтам переслала вона до нас про смерть своєї доньки, яка

нібито померла підчас своєї подорожі до Італії. З Венеції виїхала баронова дальше на Карфу, щоби втечи перед репортерами різних часописий.

З сеї подорожі заключити можна дальше, що баронова виїхала туди не на „бажане“ цісаря, яке завдало єї серцю тільки ран глибоких, як описує ся в сих меморіялах баронової, але що вона робила се за сі гроші, які так добре настроювали єї серце. Воно зовсім ясне, що баронова на австрійській землі мусіла піддаватись всяким „бажаням“, але сей примус зник, як тільки баронова виїхала за австрійську границю. В Венеції вже могла кричати на цілий сьвіт про заподіяну їй кривду, та вона сего не зробила. Доперва по кількох літах появились „меморіяли“, які єї ще більше скомпроміували, хоч правда се ще не доказана річ, чи єї меморіяли походять дійсно від неї.

Чи з Венеції перевезено тіло до Падрубичь, не знати. Можливо, що єї поховано таки в Венеції.

Офіційальне закінченє.

Тіло архикнязя замкнено до труни зараз після лікарських оглядин.

Був се понурий зимовий день (30. січня 1889. року), коли великий похоронний віз задержав ся перед замком Маерлінгу. Двері відчинили ся і принц Пилип Кобургський і граф Гойос, які після свого справозданя у Відни вернули знова до Маерлінгу, явили ся з відкритими головами і чорно убрані, а таксамо і вся служба, яка держала в руках похоронні свічки.

Шість мисливих, які належали до спеціальної услуги архикнязя, несли довгу, чорну, майже без окрас труну на своїх раменах, а в ній тлінні останки наслідника престола. Гордість держави, неначе який жебрак з дому убогих був перенесений з місця своєї послідної діяльности до столиці,

Тихо всадили мисливці труну на похоронний віз, принц Пилип і граф Гойос всіли також разом з кількома цісарськими урядниками до чорних возів і поволи посував ся невеличкий похід вперед.

Через якийсь час сунулись вони поволи, та коли нічна пільма вповила всю вселенну, принц Пилип не видержав вже такої їзди, бо нерви його пережили послідними днями за багато вражінь і він від

хиливши двері свого воза і крикнув до візника, який провадив коний похоронного воза: „Трапом, чоловіче, на Бога, трапом! Ми ще тут всі пошаліємо, коли так даліше піде!“

Візник послухав і трапом пігнали аж до Баде-ну, де труну перенесено аж на залізничу стацію і спеціальним потягом перевезено з відси до Відня. Разом з труною приїхали всі крім візників. Зі стації у Відни перевезено знова ночью труну до цісарського замку, винято трупа Рудольфа з труни і положено його на ліжку в однім з покоїв, які замешкував наслідник престолоа.

Звідси перенесено пізнійше тіло до гробів, де спочивають всі члени габсбургської династії. За труною поступав цісар і всі під той час присутні у Відни архикнязі. Щоби повздержати назираючу товпу, військо зробило шпалір довола похоронного походу. Глухий стукіт військових бубнів товаришив сумному походови, офіцири салютували зі слущеними в долину шаблями, а з товпи так прихильної цісарському домови виривались тяжкі стони і жіночі плачі.

Зворушаюча сцена відбула ся вже в самих гробах. Цісар, який дотепер ледви вдержав ся на ногах, поспішив до самого катафалька, на яким спочивала труна і клячучи перед нею, вкрив твар свою, зрошену рясними слезами, обома руками і ловго так болів, доки в кінци архикнязі не підняли його і забрали з сих місць вічного супочинку. Потім звернув ся двірський начальник князь Гогенльоге до монаха, сторожа сих гробів, і згідно з церемоні-ялом спитав його: „Чи пізнаєш в тім трупі Його

Високість архикнязя, наслідника престола Австрії, Рудольфа?''

По тихій його відповіді „так“, передано йому небіщика „під вічний догляд“; гріб зачинив ся над нещасливим принцом.

Дня 25 лютого 1889 року появили ся три оповіщення нещасливого цісаря Фанца Йосифа І.:

Дорогий графе Тафе!

Для мене є се правдивою потребою серця звернути ся в дні болісного смутку просто до моїх улюблених народів, щоби висказати їм мою найглубшу невичерпану подяку за численні докази зворушючої преданости і вірности. В додатку одержуєте сю мою промову, яку зволите оголосити в відповідаючий ціли спосіб.

Франц Йосиф. ''

„До моїх народів!

Найтяжший удар який міг діткнути мою вітчину, невіджалувана страта мойого найдорозшого, одинокого сина наповнила мене, мою родину і мої народи найглубшим смутком. Зворушений до глибини своєї душі клоню свою голову в покорі перед недослідженим допустом Божого провидіня і благаю Всевишнього разом з моїми народами, щоби дав мені сили не зломитись в совістнім виповнюваню своїх обовязків, але витримати в тім напрямі, якго незмінений порядок так після як і перед тим є заповнений для будучности, в неперестанних змаганнях за загальне добро і удержане благословенств спокою.

Великою потіхою для мене є бачити сю, по віки заховану, сердечну співучасть в такі дні най-

прикрійшого болю душі моїх народів і зі всіх сторін, дальших і ближчих, з міст і сіл одержувати найріжнородніші і найбільше зворушливі заяви сего співчуття.

Глибоко відчуваю се, як ся звязь взаємної любови і вірности, яка мучить мене і мою родину зі всіма народами моєї монархії, в годинах так тяжких допустів зискає тільки на силі і витревалости, і тому відчуваю за свою повинність в своїм імени і в імени дїсаревої і королевої, моєї улюбленої подруги, потім в імени моєї синовї з цілого серця подякувати за ті всі заяви співчуття в сїм нашім горю.

З сею глибоко відчutoю вдячністю прошу разом з моїми народами о Божу поміч для дальшого співділаня спільними силами на добро вітчизни. “

„Розказ до армії.

Було се для мого прибитого серця великою підоймою, одержати в дні тяжкого допусту, який наложило на мене Боже провидїне нові докази незломної вірности і синівської преданотти мойого війська, моєї воєнної маринарки і моїх обох краєвих оборон військових.

В правдиво гідний і сердечний спосіб висказали почуття смутку і болю задля мого дорогого сина приналежні для моєї збройної сили.

З найдальших сторін моєї держави поспішили їх заступники до Відня, йдучи за покликом свого серця, щоби оказати свою пошану дорогому небіщикови, віддати йому свою послїдну прислугу і заманїфестувати, що терпїня і радости мого Дому

знаходять по всі часи відгук голосний в моїм війську, моїй маринарці як також в рядах моїх краєвих оборон.

Складаю їм за се мою найсердечнішу подяку. Мое серце завсїгди беть ся для кожного жовніра всеї збройної сили, з гордостію гляджу на неї і також на будучність остаетесь запевнені моєї любови і опіки.“

Опісля появил ся подібний розказ до фльоти. Памятними остануть ся слова цїсаря, які він висказав у відповідь на заяву президента міністрів, графа Тафого, глибоко зворушений зі слезами в очах і перериваним плачем голосом:

„Я дякую палаті послів, сказав цїсар як найсердечніше за тепле співчуте, яке висказала вона з нагоди смерти мойого дорогого сина.

Всі народи заступлених в державній радї королівств, висказали при сій нагоді тільки любови і вірности, тільки правдивого австрійського патріотизму, тільки преданности моїй династії, що се додавало мені найбільше потїхи разом з гадкою на Всевишнього в моїм тяжкім терпіню.

Помимо тяжкого удару судьби буду сповняти мої державні обовязки вірно і совістно, як давнійше. Вискажіть також палаті послів мою найгорячійшу подяку за їх співчуте а таксамо подяку цїсареві і моєї синові.

Скільки я маю завдячити моїй найлюбішій цїсаревій, яка була для мене великою підпорою в сі дні, не можу описати, не можу досить тепло виразитись. Я не можу надякуватись Богу, що дав мені таку товаришку житя.

Скажіть се тільки ширше. Чим більше се поширите, тим більше буду я вам вдячний“.

Скоро після похорону наслідника престола виїхав цісар з цісаревою і принцезною Степанією до Будапешту, де прийняв заяви смутку мадярського народу.

Сила душі цісаря, сила побореня самого себе заманіфестувалась в сих днях смутку дуже різко. Вже 19. лютого давав він в Будапешті загальні послуханя і посв'ячував весь час свого приїзду на Угорщину державним справам. Зі своєю родиною позіставав цісар до 15. цвітня в Будапешті, опісля вибрав ся до Іплю, а під кінець цвітня вернув до Відня.

На Елсавету зробила смерть Рудольфа страшне вражіне. Ніколи, навіть в часи своєї довгої розлуки, після утечі від свого мужа, не була більше замкненою як тепер. Навіть в горячих молитвах не знаходила потіхи, якої з них сподівала ся. Гарні черти еї облича видавались неначе закаменілі; тепер більше як коли небудь перед тим була подібна до статуї Ніоби.

Також і в еї обличу витворив ся, коли вже зникла з нього ся понура закаменіність, ся зворушаюча риса повного болю відреченя і підданости волі найвисшого ества, яка додає тільки приводу сьому творови штуки, так вразливого на людські ніжні серця.

Вона подарувала тоді всі свої прикраси своїм донькам, а для себе задержала тільки кілька нарамників, які одержала від цісаря а з якими ніколи не хотіла розлучити ся. Були се брилянти на золс-

тих вючках, які так легко розширюють ся, що Єлисавета могла їх втягнути на руку не відчиняючи їх зовсім.

Кляра Чуді подає про цісареву образ невисказаного терпіння. По геройськи держалась вона, коли впало на ню се несподіване нещасте. Але по перших тижнях самоопанованя наступила реакція в вибухах розриваючої серце десперації.

Після понять товпи була вона повна протиріччій через довгий час. Тепер говорила вона сама, що не посідає більше „ні сили до життя, ні бажаня вмерти“.

Берлінські часописи писали, що вона була хороша на умі. В тім вони милились. Але коли вона стала такою тепер після такого удару, то се не повинно дивувати нікого. Дотепер відкрили лікарі в неї хоробу серцеву, на яку терпіла вона аж до кінця свого життя.

Коли служба її входила до передпокоїв її комнати, то завсїгди чула як цісарева плакала, та сьвітови вона так дуже боялась показувати свої болі, що крилась перед всіма.

Частійше тепер як колинебудь перед тим втікала вона з двора. Степанії не хотіла ніколи бачити перед своїми очима; вона приписувала її поведеню вину Рудольфової зміни і судьби. Також архикнягині Єлисавети, дочки Степанії і Рудольфа не могла знести близько себе; боліло її дуже глядіти на сю дитину, яка унаслідила прикмети свого батька, а вчасти черти своєї матери.

Народ не бачив її вже ніколи, а тим менше віденьська аристокрація. Коли вона являла ся в Від-

ни, то не замешкувала вже більше своїх старих комнат в тій часті цїсарского замку, що зветь ся „Амаліенгоф“. Там опанувало єї вражїне з того дня, в якїм вона мусїла донести страшну вість цїсареві якої не важив ся доносити йому ніхто инший,

Єї окруженє ставоло що раз тїснїйшим. Вона що раз то більше боялась поглядів людских. Вона давала найострїйші прикази, щоби всякі цїкаві очи з далека держались від неї. Так своєю жаждою за самотою ображала вона навіть свого мужа і своїх дїтей.

Навіть смїй улюблений замок в Лянц могла вона заледви через кілька тижднів удержувати. До Угорщини виїзжала тепер також рідше і нігде не задержувалась довше, як оден місяць. Рожі марніли в єї городовій сали на замку в Геделе, а на дорогах, якими любила їздити верхом, поросли буряни.

Давнїйше в хвилях болю любила їздити по степах на кони, а тепер ся охота перетворилась в горячку, і вона безперестанно вганяла з місця на місце. Вона трепотїла, як песпокїйний птах по сьвітї, і не могла нігде знайти спокою.

Від часу до часу відвиджував єї цїсар підчас сих безпереривних подорожий, і тоді ніби на хвилину оживала. Але як тільки цїсар відїхав, то падала в ще більш понуру тоску. Вона носила завсїгди жалїбний стрїй і була завсїгди зігнута до долини. Де тільки показалась, являлась там неначе образ журби.

Місце нещасливої трагедїї, мисливський замок

на Маерлінґу хотів спершу цісар Франц Йосиф зрівнати рівно з землею. Вкінці змінив свою постанову і задумав перемінити його в кляштор. Він купив його від доньки Рудольфа, якій небіщик записав сей замок, за круглу суму 200 тисяч гільденів. Цілий замок і всі додаткові господарські будинки перебудовано цілковито і подаровано ордену покутуючих кармелітанок. разом з 350 тисячами гільденів на безперестанне відправляване служб Божих і на удержане монастира, а сама перебудова забрала суму не меншу як пів міліона гільденів.

Хоч будову монастиря довершено в тім самім стилю, що колись був мисливський замок на Маерлінґу, а навіть фасаду зроблено можливо таку саму, то цікавий оглядач не може в теперішнім монастири Маерлінґ пізнати колишнього мисливського замку на Маерлінґу.

Давнійше ціле крило замку, в яким мешкав архикнязь Рудольф, творить тепер середину всеї будови. Pokій, в яким помер Рудольф і Марія, найперше хотіли замінити в каплицю. Позаяк однак сей покій був за малий на сю ціль, то порадили собі в сей спосіб, що добудували ще до сего покою ще иншу будівлю, відповідну до ціли з вежою, і з окремим входом з надвору і так замінили сю частину замку на каплицю, в якій колишній покій остав осередною частию.

Город, який за часів архикнязя окружав цілий замок, тепер зменшено, щоби мати вільний вступ до каплиці. Старий мур, який давнійше окружав праве крило замку вздовж доїздної улиці, тепер

ірвано і вибудовано новий. Монастир Маєрлінг робить тепер цілком інше вражінє, як давнїйше мисливський замок, і сї що колись знали мисливський замок архикнязя можуть тепер ледви пізнати старі його розміри і риси, які тільки в часи замінено; особливо монастирська каплиця, в яку замінено покій небіщика, головно причиняє ся до того, що робить вражінє зовсім іншого образу.

Ширина сеї каплиці відповідає цілковито ширині покою, в яким помер архикнязь і Марія, а тільки довжину первісну побільшено о половину. Щоб би одначе зі взгляду на більше число побожників пристроїти каплицю, добудовано ще середню нову. Окраса каплиці хоч позірно виглядає простою, то в дійсности є вона богата. Шість гранітових колономн підпирають склепінє каплиці. Головний, голицький вівтар є викутий з істріяньського мармору і знаходить ся на против порталю (входовий передвінок) і саме на тїм місци, де стояло ліжко архикнязя, на яким знайдено його вже як небіщика разом з Марією Вечерою. Численні коштовні вікна в найбільшій часті даровані членами цісаревому, дають богато сьвітла і окрашують Божий дім.

Західна будова давнїйшого лівого крила зістала тепер підвисшена о оден поверх більше і добудовано ще праве крило в північно-всхіднім напрямі. Ся нова будова має два поверхи і дванадцять вікон від фронтвої сторони. В тїм крилі живуть монахині підчас коли в лівім крилі знаходять ся комнати для путників. Монастир має 21 цель для монастирських сестер, дві проповідальниць оден ре

фектар, хор, каплицю для хорих, помешкане для сьвященника, читальню і т. и.

Зі старого замку лишилась незміненою ще тільки задня часть, так званий тракт Елисавети. Є се низенький будинок, який подобає радше на селянську хату, чим на замковий будинок. Стара замкова церков, яку давнійше бачено понад всіма мурами Маєрлінгу, зістала цілковито збурена, щоби дати місце для монастирських гробів, яких там побудовано 48, бо саме положене замку, і всі прочі обставини промовляють проти закладаня кладовища. Подібно як тракт Елисавети осталась і решта города разом з каварняним павільоном і з одного каміня побудованим і густовно оздобленим городовим домом незміненою. Побічні будинки замку, так званий Маєрлінгоф, замінено в дім для неспосібних лісничих, і поміщено в нім всіх сих лісничих, які працювали в поблизьких ревірах і не могли дальше сповняти своїх обовязків.

Дня 15 жовтня 1889 в день сьвятої Тереси обняли кармелітанки разом зі своєю ігуменею нового монастиря, сестрою Марією Кавфман в числі 21 в посіданє монастир Маєрлінг. Двірський парох Маєр відправив в новій каплиці першу службу Божу і посвятив цілий будинок. Слідуючого дня в день всіх сьвятих відправлено панахиду в присутности цісаря Фравца Йосифа. Також Елисавета відвиджувала часто каплицю монастиря. Коли тільки приїжджала до Відня, не зебувала ніколи за Маєрлінг, за віденський ліс в яким тільки споминів блукало по небіщичку Рудольфі, Ніколи скорше не вибрала ся з Відня в яку подорож доки не побачила найперше на пра-

щане каплиці на Маерлінгу. Та за те вдова по архикнязю Стефанія не бачила Маерлінгу після смерти Рудольфа ні оден раз

Заряд маєтку Маерлінг, до якого ще належало досить велике господарство, і нагляд над доглядунням сих дванайцятих лісничих які діставали ще в додатку місячні датки, припоручено одному, давньому служникови Рудольфа іменем Звергер. Але скоро показало ся, що на удержане того всего потреба було досить багато гроша, що спонукало цїсаря покривати сї видатки в части своїми власними грїшми, доки вкінци не подаровано і сих додаткових будинків враз з маєтком на власність монастиря. Ігуменця приняла радо сю пропозицію цїсаря, і сама тепер перебрала на себе і заряд маєтком і догляд над сими вислуженими лісничими. На запевнене покриваня всіх коштів додано ще новий дарунок в сумі 150 тисяч гульденів.

Треба признати, що цїсар Франц Йосиф посьвятив памяти свого дорогого сина великі суми гроша. Коштувало його майже мільон гульденів переміна мисливського замку в монастир, але сї вкладки суть гідним памятником батьківського жалю.

Відгуки і спостереження.

Для цілоти годить ся ще дещо сказати про жите сих осіб, яких доля звязала з драмою на Маєрлінгу. Досить часу вплинуло від сеї нещасливої ночі і косар смертоносний пригадав неодному з них, що дні смертельників суть почислені. Не треба вже тепер виписувати пламенних слів на стіні, як се колись діялось за добрих часів Ізраїля, смерть сама заходить.

Найменше симпатичним показав ся після сего сумного докінчення на Маєрлінгу тайний фіякерник, архикнязя, Б р а т ф і ш . Ласа на сензації столиця Франції хотіла подати щось особлившого і всі брукові часописи описували фіякерника Рудольфового, як свистуна. Братфіш не дав довго на себе ждати і виїхав до Парижа, де знайшов великий попит зі сторони цікавої, парижської товпи. Розуміеть ся, не довго тревало те все зацікавлене, бо свист скоро їм проїв ся, коли вже перша бабська цікавість була вдоволена. Братфіш замітив, що „слава“ його, а з нею і його доходи маліли, тому він скинув невдячний Париж. Правдоподібною річю є, що найперше опублікований „Фігаром“ лист Марії, яка в дописці листа вихвалює штуку свистаня Братфіша, стоїть в звязи з гостинними виступами фіякерника

в Парижі і відповідав потребам реклами цих тінгель-танглів, які ангажували Братфіша на виступи в себе. Ще заки Братфіш виїхав до Парижа зараз після смерти архикнязя, казав сей набожний Братфіш всі дарунки, які тільки одержав від Рудольфа, продати через публичну ліцитацію. Матеріальним недостатком не можна його усправедливлувати бо він як тайний дорожкар архикнязя був винадгороджуваний золотом і міг заощадити собі більше, як неодея урядник. Коли Братфіш виїхав з Парижа. ніхто не журив ся ним більше. Тільки якийсь час згадував його сьвіт, коли який там репортер, голодний на сензацію подав новинку про смерть Братфіша, а опісля проснував сю вістку. Можливо, що се були тільки штучки самого Братфіша для своєї реклами, який думав в сей спосіб знова звернути на себе увагу. Але раз новинки про его смерть справили ся, іменно в грудни 1892 р. Смерть захопила его при граню в карти. Шляхотний візник помер з картами в руках.

Граф Гойос, який перший вліз дня 30 січня 1889 р. до комнати в якій лежав застрілений Рудольф, міг подати про причину смерти архикнязя найпевніші докази, помер в маю 1899 р. в віці 60 літ. Граф Гойос власне видумав легенду про „серцевий удар“, на який після австрійських гісториків мусів померти наслідник престолоа. Десять літ довше від архикнязя жив сей винахідник „серцевого удару“, щоби потім померти самому на — серцевий удар. Як вірний служник свого пана оберігав він тайну вірно і взяв навіть смерть Бальтазого на себе, якого він мав вбити в двобою. Дня 26

мая 1899 р. зістав граф Гойос похований на кладовищі в Гутенштайні.

А н н а В е ч е р а , сестра Марії померла в році 1901. По смерті Марії віддалась вона за графа Генрика Биляндта. Відносини обох сестер не були дуже сердечні, що пояснюється ріжницею характерів. Марія була романтично успосіблена, підчас коли Анна була чисто реальної вдачі і тому відносини Марії до Рудольфа ганила від самого початку. Анна сказала вже наперед, що не буде мати доброго закінчення, чого мрійлива Марія не хотіла ніколи навіть слухати. Стараня Анни розбити ці зносини Марії з Рудольфом нічого не осягнули, а Марія вважала через се свою сестру, як свою неприємельку, і ніколи не звіряла ся з нічим перед нею і втікала від неї.

Рік 1898 приніс одну подію, яка знова пригадала цілому світови Маерлінг. Бо кожний мусів мимовільно згадати Рудольфа і його трагічний кінець, як тільки почув телеграфічну вістку про смерть цїсареві Єлисавети, яка впала з руки анархіста Лючінього. В тім році туга опанувала цїсареву, як ще ніколи доси, і в неї вже показувались признаки близького божевіля. В половині липня принесли офіціяльні австрійські і малярські часописи слїдуюче донесене:

„Іх Величество цїсарева і королева виїде в половині липня до Навгайму, щоби користати з тамтейших купелей.

Іх Величество терпіла довго на недокровність, яка ще в наслідок сильного запаленя нервів при довго треваючій цілими тижднями безсонности знач

но побільшила ся послідної зими. Крім сего розширювалось їй серце.

При цілковито спокійних обставинах хвороба не дає поважних причин до побоювань. Однак лікарі радять Іх Величеству як найусильнійше, піддати ся курації в висше згаданім місци купелевім, щоби скріпити мушкули серця“.

Дня 29 серпня виїхала цісарева спеціяльним поїздом до Монт де Ко, де почувала себе дуже добре, і майже що днини вибирала ся на поблизькі гори. Вона задумувала побути в тій околиці яких чотири або пять тижднів.

Дня 9. вересня вибрала ся вона на прогульку до замку Прегні, який належав до родини Ротшильдів. День перед тим ходила вона на прохід зі своїм читальником, Фридрихом Баркером близько помосту водного Терітет. Обое посідали на мохом оброслій скалі на березі. Цісарева оббирала бросквиню і подавала половину свому товаришеви.

В тій самій хвилі надлетів близько них чорний ворон і видер їй овоч своїми крилами з рук.

В історії габсбургского дому відіграв крук кілька разів ролю дуже кепського віщуна. Тому і тепер читальник уважав для цісаревої наглу появу сего птаха як кепський знак. Він радив їй понехати зовсім задуману подорож до Женеві і Прегні.

„Любий приятелю відповіла Елисавета, я не боюся нічого. Я є фаталістка. Що має стати ся то-станеть ся!“

Зустрічаємо в неї віру в фаталізм як се було і в Рудольфа. Чуді розказує дальші події в слідуючий спосіб

Цісар і цісарева на спаціру (последна знимка).

На другий день холила вона тільки в товаристві одної двірської дами графині С. до Преґні. Була в як найкращім гуморі і почувалась незвичайно добре. Обсипала баронову Ротшильд приязністю.

Того самого пополудня виїхала до Женеви і заїхала до готелю Боріваж, де вже давнійше перебувала.

„Женева єсть моїм найлюбійшим місцем перебування, сказала вона раз кілька років перед своєю смертю, бо там ходжу незамітна між космополітами.

Господиня готелю розумієть ся знала хто вона була. Цісарева пчтала ся, чи додержить єї інкогніта.

„Так, сказала господиня але додала ще, що правдоподібна служба пізнала єї ще з попередних відвідин.

З прибутем Елисавети до Швайцарії уряд сего Кантону поручив тайній поліції стерегти цісареву але вона як звичайно просила щоб заощадити їй такого товариства, бо вона любить ходити своїми дорогами сама.

Дня 10. вересня 1898 р. саме в полудне, вийшла цісарева з готелю зі своєю двірською дамою щоби на пароплаві „Женеві“ переїхати ся. Служба готелева гляділа за нею і завважила єї легонький, скорий хід.

Треба було сумніватись, чи обі дами вспіють ще прийти на час на пароплав; графиня С. спішилась о оден крок вперед перед цісаревою.

В одній хвили виступив оден чоловік, який сидів на лавці саме там куди вони переходили. Був се Італіянець Л. Лючені, небезпечний анархіст, на якого звертано увагу швайцарській поліції, щоб

держала його на оці.

Він прискочив до Єлисавети і встромив їй острий ніж в груди.

Вона впала на землю. Двірська дама, яка не почувала, що стало ся, захопила її в свої рамена, як тільки побачила, що вона паде на землю.

„Чи Вашому Величеству недобре?“ спитала вона.

„Я не знаю“, звучала відповідь.

„Чи хочуть Ваше Величество прийняти мое рамя?“

„Дякую.“

Графиня старалась піддержувати її, але се не видавалось конечним. Вони пішли обі на поклад корабля.

„Чи я є бліда?“ спитала цїсарева. „Так Величество!“

Вона впала знов і сталась безсилою.

Пароцлав тимчасом рушив з місця. Графиня С. і кілька інших дам які також були на покладі старались прикликати її знова до пам'яті. Ніхто не думав про атентат. Але коли вона відчинила її одїж щоби могла свобіднійше віддихати, завважала двірська дама сліди крові.

Єлисавета прийшла ще раз до пам'яті.

„Що стало ся?“ спитала ся вона голоснійше і чистійшим голосом. Се були її послідні слова.

Доперва тепер двірська дама перелякалась поважно. Вона донесла капітанови корабля, що хора дама є австрійська цїсарева і корабель навернув до Женеві.

Принесено Єлисавету на барах з корабельного вітри

Цісарева Єлисавета в останнім часі життя.

ла до готелю Боріваж, Як тільки там положили, цїсарева вдихнула ще два рази глибоко, і се був послїдний знак життя.

Кілька днів перед тим сказала вона до свого читальника:

“Я бажаю скорої і безболїсної смерти; — я би не хотїла вмирати в своїм лїжку.;

Три лїкарі і оден духовник знайшли ся сейчас в готели. Але дослїди лїкарів могли тільки ствердити, що вона лагідно і спокійно померла.

Смерть спричинив штилет, який в лївім боці коло четвертого ребра перебив легкі і серце цїсаревой.

Вбійник Люченї, який скоро після свого злочину зістав арештований, сповнив бажанє цїсаревой “скорої і безболїсної і не на своїм лїжку смерти.”

* * *

Ось так ми прийшли до кінця нашого опису і думаємо, що все зістало осьвітлене, що тільки співділало в тїй сумній катастрофі. Що до роль поодиноких осіб то не має найменшого сумніву; а так само і полишені листи залюбленої пари Рудольфа і Марії без всякого сумніву доказують, що обоє рішились вмерти добровільно. Також спосіб смерти наслїдника престола мусить бути признаним без всякого сумніву.

Сам протокол лїкарських оглядин стверджує по над всякій сумнів, що Рудольф застрілив ся,

Ті всі, що вірять, що се стверджено на виразний приказ з гори страшно милять ся. Наукові си-

ли ніколи не подадуть до загальної відомості того, чого вони не можуть ствердити. Протокол отже треба вважати за ненарушимий документ так довго, як довго не доказано чогось противного, коли ми тепер вважаємо самовбійство, як доказане, то остається ще до висвітлення питання, чи се самовбійство надається до сих всіх душевних браків Рудольфа, які він показував за життя.

Коли ми поглянемо на ці браки, як на вплив його хоробливого успособлення, то не надають ся вони до обговорюваня. Небезпечною однак є річею усправедливлювати, або відкривати ці браки, які сповнено такою свідомою особою, при помочи хороби. Так само, як знаємо про істнуванє реальної політики, так само можемо говорити про реальну етику, яка з загальних етичних причин відкидає поодинокі усправедливлюваня. Тому ми лишимо питанє хороби зовсім на боці, бо воно виринає завсїгди, коли стане ся яка кривда близько трону. Не можна також прилучитись до опінії і сих, які твердять, що Рудольф відпокутовав сим своїм самовбійством всі свої гріхи.

З нашими поглядами згаджають ся цілковито виводи якогось безіменного автора який про питанє самовбійства так написав: „Самовбійство є неспраседливостию не тільки з точки погляду християнізму, але також з точки погляду чистої людської моралі і державного порядку. Тільки в цілком відосібнених случаях можна осуджувати самовбійство прихильнійше, в случаях, після чисто людського вирахованя не остається ся самовбійствови нічого більше, де вже знищена його честь, його ціла

будучність, і він розлучається від світа, якому нічого більше не винен. “

Щоби Рудольф попав аж в таке положення, про се можна спорити. Він не може скористати з сего виїмкового усправедливлення самовбійства і він сим своїм самовбийством нічого не відпокутував, тільки додав до своїх гріхів ще оден новий.

Деякі сторони усправедливають його самовбійство в сей спосіб що не вважають його самовбийником але тільки жертвою морду. Так власне представила справу принцезна Одескальхі, що нібито Рудольф впав жертвою з рук Марії, але хто перечитав пильно сю книжку, сей зрозумів, що се прямо не можлива річ. Ще глупішою видумкою є, що Рудольфа вбито дня 29. січня при забаві на Маєрлінгу фляшкою від шампанського вина. Як доказ поповненого самовбійства можна вважати слідуєчий лист написаний бельгійським королем Леопольдом до свого брата, графа Пилипа з Фляндрії з датою 3. лютого 1889 року.

„Мій брате!

Наша подорож була дуже вражуюча і королева перебула єї з тяжким трудом. Аж до нашого прибуття до Штрасбурга не могла вона ані на хвилинку за спокоїти ся. В нашім переїзді через Австрію ми були здоровлені правдивими ознаками симпатії, поважання. В Відни ми знайшли цісаря і цісареву менше хорими і пригнетеними, чим ми сподівались. Ми лишаємо опис десперації нашої дорогої Стефанії. Королева пересиділа разом зі мною чотири години зараз після нашого приїзду коло неї, і найбільшою річю є, що самовбійство потверджується вповні.

Се виходить для нашого католицького населеня тяжким до зрозуміння, як в такім домі як дім габсбургський, може потверджувати ся подія самовбійства. Самовбійство і божевіле були одинокими средствами, оминути незабутний шкандал, якого подробиці не можу повірити сему листови, які я тобі однак широко роскажу в суботу 9. лютого. Ми будемо в п'ятницю вечером в Бруксели і доси постановлено що наша улюблена Стефанія за дозволом цісаря на якійсь час товаришити буде нам аж туди. Роскажи про зміст сего листа князеві Шімей і уповномочую тебе до сего, що се є одиноке донесення яке я роблю від часу мого виїзду. Бальдвін вказує себе дуже цінним і держить ся з такою гідністю і повздержливістю, яка очаровує мене.

Леопольд.“

Лист сей якого автентичність не заперечено ані одні раз, не доказує зовсім нічого проти сего протоколу лікарських оглядин, який є підписаний тільки особами. Вкінці потреба тільки вказати на полишені листи Рудольфа і Марії, щоби представити безпідставність твердження про замордоване. Як би була тоді причина полишати вбійника зовсім безкарним?

Також ще оден лист з дня 31 січня 1889 р., який написав архикнязь Альбрехт до свого приятеля, наводить доказ, що Рудольф зістав забитий. І сей рідкий доказовий документ треба навести, який звучить:

„Дорогий Г.!

Страшний удар судьби, який навістив цісаря і нас всіх, потряс мною до глибини моєї душі, на-

Цісар Франц Йосиф І. в часі смерти цісареві.

віть смерть власної моєї дитини ледви чи могла би мене вже більше пригнести. Але ще инша річ во-рушить мене, іменно: через що помер наш наслід-ник престола, се повинно бути найперше означене і усталене. Чи вдійсности треба вважати самовбій-ство за слушне, щоби тільки зменшити злобу? В двірськiм замку не мав я доси спосібности виска-зати своїх поглядів на справу і загалом звести бе-сїду на сю річ. Тому прийдіть сьогодні до мене в означений час, щоби мене з'орентувати, бо думаю, що ви знаєте про все докладно. Потім можете по-чути і мій погляд.

Ваш Альбрехт“.

Легенда про замордоване Рудольфа Марією пропускає, що між Рудольфом і Марією мусіло прийти до цілковитого зірваня зносин, і що Марія вечером 29. січня мала послїдні сходини з Рудоль-фом. Марія мала також старати ся вимусити на Рудольфови більші грошеві средства, проти чого Рудольф показав ся твердим. Вуйко Марії, його на-зивають в тій легенді Генкриком Бальтаззі, приї-хав був також з кількома своїми товаришами на Ма-ерлінг. Його наміром було підперти Марію в єї на-мірах о сі грошеві запомоги. Втаємничиний в сю справу ніби так дальше розказує про се:

„Архикнязь Рудольф забавляв ся, заки ще за-сіли до стола, невимушено з сими панами про рівно-душні річи а опісля киристаючи з нагоди покликав Марію Вечеру до бічного покою, щоби там з нею про щось нарадитись. Коли опісля обоє знова вер-нули до ідальняного покою, Рудольф здавав ся бути зворушеним, підчас коли баронівна держалась з ви

мушеною веселостію, спокоем і розвагою і тільки кивнула своєю головою до свого вуйка заперечуючо.

Скоро потім засіли до стола. Архикнязь був підчас їди і опісля, помимо сего, що гості були веселі і свобідні, що фіякер братфіш виспівував їм своїм свистом кіллка пісень, спокійним і позірно дуже пригнобленим. Він звиняв себе болем гоолови. Однак справа дійшла до краю. Скоро тільки Бальтаззі дістав спосібність, ні сіло ні пало звів бесіду на відносини Рудольфа до Марії, а сама Марія заговорила про свою будучність, а в разі розлуки з Рудольфом про відповідне замуже, о яке Рудольф мусить постарати ся для неї. Мала вона на оці князя Брагонца. Дальше говорила вона про свої дальші товариські зносини, про своє страшне положення і про се, що мало не задовго з нею стати ся і т.д.

Тут Рудольф не втерпів вже і вмішав ся сам в розмову. Він осьвідчив коротко присутним, що вже не думає дальше журити ся будучністю їх ані їм подібних осіб і що він уважає відносини з Вечерою так як він їй сам сего вечера в чотири очи розказав, за розв'язані. Коли тсвариство почуло таку нечувану ще досу бесіди архикнязя, повставало зі своїх місць, захопило за випорожнілі фляшки шампанського вина, як би на команди напали на наслідника престола і вдарили на него фляшками. Архикнязь Рудольф не знав зовсім природно що стало ся. Рішучий посьпішив до свого мисливського сурдута, витягнув з него свій револьвер і вистрілив з конечности zagrożений небезпекою життя два рази до напасників. Дав ся чути оден зойк і Марія Вечера

впала нежива на землю.

Коли се побачили заговірщики, Бальтаззі був легко зраний другим вистрілом — вдарили вони ще раз повними і злученими силами на наслідника престола і били його так довго, доки він також не повалив ся бездушний на землю.

Не кажучи ні слова, розібрали вбийники трупів, перенесли їх до їдальні, яка притикала до робітні і спальні, положили їх там і поставили револьвер по лівій стороні на знаходячу ся нічну шафку коло ліжка архикнязя.

Служба не чула нічого про сей скандал ані про стріли. Се мало бути пізно вже ночію 29, січня і новий день зближив ся.

Скрито і спокійно віддалились звідтам мордерці і втекли незамітно в свояси“.

Се однак представлене річи, яке ми вповні навели, щоби читачам показати сі найбільше поширені байки про смерть Рудольфа, скоро осудить кожний, як чистий винахід.

Характер Марії представлено в тім описі як зовсім несправедливо видуманий, бо Марія не потрафіла би була кіколи вимушувати щонебудь від Рудольфа. І полишені листи обоїх залюблених противорічать зовсім сим сплетням. Представлене, яке подано в тій книжці є одинокий вірний опис сеї страшної, любовної драми на Маерлінгу.

Ми знаємо також і се, що про сю трагедію на Маерлінгу ще будуть писати не раз, не два, чи радше сказати щось нове змишляти, поки вкінці не

наступить час, коли історія, без ніяких заборон, висвітлить і сю драму. І ми бажаємо, щоб ті часи надійшли як найскорше, бо ми є пересвідчені, що се наше представлєне справи може видержати всяку критику і перетрєває всякі „обявленя“.

Письменницька спадщина Рудольфа.

Як се виходить з листів Рудольфа, написаних ночью 29 - 30 січня, назначив архикнязь свого приятеля Седені - Маріха своїм повномочником в справі видавництва своєї письменницької спадщини. Сей Седені числить ся до найбільших австро-угорських штатсманів і недавно відзначено його ордером золотого руна. Найперше служив він як державний секретар в заграничнім уряді, або як се називають в Австрії, був секційним шефом. В рік посперти Рудольфа вступив він до Мадярського міністерства. Служив опісля як австро-угорський амбасадор в Німеччині.

Сю отже письменницьку спадщину по Рудольфі приготував сей Мадяр до публікації на пізнійше. Архикнязь полишив досить обширний тестамент, з якого показуєть ся такою, яке напружене істнувало між ним а Степанією за життя Рудольфа. Тільки кілька слів посвятив Рудольф своїй жінці в тім тестаменті, підчас коли загальним спадкоємцем назначив він свою одиноку дитину. Тестамент містить також приписи і то дуже докладні для способу виховуваня своєї доньки і означує, що принцезна має рішучо лишити ся на австрійським

дворі.

Не малою є письменницька спадщина Рудольфа. Писані власною рукою наслідника престола його дневники, які виповняють кілька томів і численні його після диктату писані артикули, віськового, наукового і політичного характеру мають бути дуже значні, тя доси не оголошено друком нічого з них, бо не хочуть викликувати на ново спогадів про сю драму на Маєрлінгу. Все се, що тільки пригадує сю подію, старанно уникаєть ся і всякий друк, в яким приходять імена Рудольфа, або Вечери, є абсолютно зборонений. Звідси власне походить, що в самій Австрії поширені суть про сю цілу справу найдивачнійші поголоски а навіть много ще вірить, що він живий.

Ми вже згадували про деякі його літературні описи, як про твір „Пятнадцять днів на Дунаю“: Дальше написав він описи своєї „Всхідної подорожі“ і „Мисливські подорожі по Угорщині“. Всі ці писання суть частию його власної житєписи. Та найвизначнійший його твір, який „як діло кронпринца Рудольфа“, здобув собі сьвітову славу, є „Австро-угорська монархія в слові і образах“. Ідея і основа цілого сего твору походить від самого Рудольфа, який для виведеня сего твору покликав собі тодішних найвизначнійших письменників і млярів Австрії і Угорщини. Провід праці полишив Рудольф при собі, а співредакторами поназначував для Австрії, гофрата, Л и ц а р а з В а й л е н, а для Угорщини звісного письменника М а в р а Й о к а я.

В марті 1884 року появилій ся програмі сего

твору, зладженій самим Рудольфом сказано: „Австро-Угорщина в слові і образі“, і твір сей можна вважати правдивою книгою народів сеї держави, яка може мати велике і поважне патріотичне значінє.

Літературні і артистичні круги всіх народів сеї держави злучать ся до спільної праці; знані імена мусять причинитись до блиску сего твору і молодшим силам подасть ся нагоду, дати себе пізнати ширшому сьвітови. Твір сей має показати, скільки то духової сили посідає монархія у всіх своїх краях і народах, і як вони всі спільно працюють над одним гарним ділом, яке має послужити почуттю і силі великої, спільної вітчизни всіх.

На нещастє не дозволила судьба Рудольфови допровадити до кінця сей твір. Шістьдесят семь випуск був послідним, який він видав як видавець і головний редактор, а який появил ся в два дні по його смерті. Дивним ливом випуск сей подає на своїх сторінках образки двох похоронів; молода дівчина і молодий чоловік, несені до гробу підчас похорону і перша частина сего випуска має наголок „Смерть — Смуток“. Припадок тут відіграв ролю, який впрочім треба приписати тільки творчій фантазії.

Розумієть ся сей чудовий твір не міг бути перерваний разом зі смертю Рудольфа, і Стефанія сейчас виступила на чолі сего видавництва, як видавець. Та се булоб схліблюванєм, наколиб хто хотів твердити, що Степанія дійсно співділала як видавець і до сего бракувало їй всего знаня, а передовсім вона як чужинниця, яка дуже мало знала

відносини монархії, не була зовсім до сего покликана і вивінована. Її імя мало менше або більше послужити тільки для розголосу, щоби сему видавництву заневнити сі круги, які в сім ділі були заінтересовані тільки через особистість наслідника престола. Степанія отже писалась тільки на титуловій окладині, підчас коли аби співредактори Вайлен і Йокай працювали, як видавці. Гофот Вайлен помер однак в році 1889 так, що Йокай мусів сам провадити дальше се величезне діло.

Як дух Рудольфа панував в цілій тій роботі, єї опановував, описує давнійший угорський президент міністрів А. Векерле в однім альбомі, який видано в ціли помочи в будові одної церкви, присвященій його памяти. Він пише:

„Народи опанувати не було ніколи предметом його бажаня: але він хотів опанувати духів. Хто обговорював з ним предмети, які належать в обсяг наукового світа, мусів здивувати ся і над силою його ідей. Спосіб його поведеня був такий невимушений, його виступи такі ясні і природні, що хоч мало ся вражіне бесідованя з наслідником престола, але ніхто сим не чув ся стісненим. Як незрівнана ніжність його товаришського обходженя полягала в тім, що він ніколи не знижував ся, але противно старав ся кожного піднести висше, так в світі думок провадив він чоловіка в висші сфери свого взнеслого світа думаня.

Там він не борював свого противника, тільки переконував його і визначував йому напрям його муманя. Я був сам свідком сего його духового впливу, коли розходило ся о сотворене твору „Ав-

стрийско-угорська монархія в слові і образах“. Архикнязь нараджував ся в своїх комнатах цісарського замку. Не були се високі державні мужі, ані полководці але громадка писателів і учених була покликана на сю нараду під проводом двох духових князів, Йокая і Гайнальда. Найперше йшло привитане архикнязя через промову Гайнальда, та архикнязь не любив таких церемоній і заженував ся сим. Але коли зійшла мова на властиву річ, тоді доперва показала ся в цілій повні і значна сила його духа, коли саме нараджувано ся над найголовнішим, щоби твір видати гідно для свого творця. В яснім, гарнім і богатим змістом представленю вивели присутні дорадники, що твір сей мусить стати на височині теперішної науки і що він мусить обнімати географію, геологію, етнографію, господарство, і національну економію, релігію, штуку поезію і науку. Коли вже поважна громадка присутних висказала ся про се все, підніс ся архикнязь Рудольф не щоби виголосити велику і довгу промову, але щоби перебрати провід в виміні ідей.

Він висказав свої три бажаня. Найперше він бажав, щоби твір під кожним оглядом відповідав, правді, нічого не вкривав, нічого не прикрашував лиш послуговував ся правдивими красками, бо фалшиві скоро збліднуть і не знесуть правдивого світла. Його другим бажанем було, звертати головну увагу на історичну часть твору. Він був завсїгда приятелем історії і слїдив коли студіював єї, за правдою. Все він хотів бачити в правдивім освітленю, навіть торкаючі його рідного дому неща-

сливі події щоби міг в основнім досліді пізнати їх причини. Сей погляд свій хотів зробити руководимим в його творі, бо історія, говорив він, криє в собі не тільки спогади і напрям для будучности. Його третім бажанем було, щоби співробітники сего твору менше дбали про зверхній вигляд явищ, а старались тим більше представити найглибшу соціально науку і народне жите в його дійсности. Скоро міняють ся зверхні явища господарські відносини переживають зміни, а розвій комунікації може сим вплинути на значіне та вагу географічного положеня; але тревалим останеть ся психологія життя народного. Не тільки привички народу можна описувати, але також його склонности, звичаї, блуди і чесноти, його цілий характер і силу, яку він в собі криє.

Від тогди судьба зломилла нашу надію і полишив ся нам тільки спомин, як його спадщина сей вияв його взнеслого духа, який викликає в нас нові гадки і правди, але також вкладає нам їх в наш ум і наше зрозуміне“.

При однім з засідань угорскої академії наук в Будапешті, висказав ся Мавр Йокай, його найблизчий, літературний співробітник так про нього самого:

„Його дух лучив сферу духа зі сферою оружа. Перо і меч навчились, взаїмно себе цінити, коли зістали сполучені в одній руді, і коли вибирають ся з тою самою цілію до борби за побіду якоїсь ідеї. Була се згідлива гадка, що сей якого покликанем було стояти на чолі армії, вибрав собі заразом найперше місце між робітниками спокою.

Він пізнав історію і філософію не з дранти-вих підручників, написаних умисне для наслідників престолів, але його свобідне думане заявилось вже вчасно за цілковитим сьвітлом. Його поважний батько дав таку вказівку його учителям: „Вчіть мого сина того, що є правдиве“. І се доповнив цісарський син в отсих словах: „Все я хочу знати“. І він вчив ся з желізною пильністю, з геніяльною силою пам'яті, припавши дитинячою любовію до своїх учителів“.

Літературна діяльність Рудольфа оберталась виключно на природничих, а передовсім на орніто-льогічних полях. Про се сьвідчать його цитати з твору Брема „про жите звірят“, а так само його два твори. „Ріжні зібрані орнітольогічні поміченя, і „Кілька мисливських виправ по Угорщині“, як овоч його в році 1879 відбутої наукової подорожі по побережях Іспанії дають докази його сильної обсервації природи. Подібне можна сказати і про його твір „Польованя і спостереженя“.

Заслуги Рудольфа для науки орнітольогії суть признані в цілім науковім сьвіті. Йому треба завдячити, що на цілій кулі земській побудовано цілий ряд орнітольогічних, обсерваційних стацій. Своє знане здобув він собі виключно своєю власною силою і хто слїдив за його участію в році 1884 вдбувщім ся в Відни орнітольогічним конгресі, сей мусїв пізнати, що він сю область опанував цілковито і заслужив вповні на почесний титул доктора сих наук, який надали йому аж чотири університети. Він родив ся на вченого, а не на володаря. Треба жалувати, що лаври вченого стратили тільки

на вартости через вчинки наслідника престола.

Весь інтерес архикнязя концентрував ся на ліс і його жите, і тому він не міг заприятити ся з двірским церемоніялом. Він втікав до ліса як тільки міг і на замку в Маерлінг віддавав ся він більше любови до ліса, чим до жінки. „Чоловік потребує, писав Рудольф в однім своїм письмі, зміни, щоб покріпити свого духа і тіло: він мусить мати нагоду втечи від часу до часу навіть від того що він сам сотворив, в свобідну природу, в одиноку, правдиву велич, якої він не встані творити, а з якої він сам колись вийшов. Там тільки на самоті може чоловік обтріпати ся зі всіх сих дрібничкових, і йому противних справ щоденного житя і там тільки може почувати себе добре правдивий чоловік — в не пригноблюючій його сьвідомости, але будуючій чоловіка. де елементи, які його окружують, суть від него сильнійші.

Всі труди і невигоди, які приносить з собою лісне і мисливське жите, зновив Рудольф з охотою. В тім своїм запалі мисливським не щадив він себе. Коли раз його товариш замітив йому, що жите наслідника престала належить до нарада, і тому він повинен себе більше шанувати він відповів: „Я мушу привикати до всіх невигод. Колиб вибухло війна, то я буду мусів в таборі літом і зимою зносити всякі невигоди. Не журіть ся мною зовсім; я маю сильну конституцію тіла. А впрочім кожний чоловік жие так довго, як довго судьба его потребує від него сего житя.

Коли отже сей фаталізм, який власне виражений

е в сих його послідних реченях е правдивим поглядом на сьвіт отже правдою, то тогді Рудольф помер тільки через се, що судьба вже більше не потребувала його.

Ілюстрації:

	сторона.
Цісар Франц Йосиф І.	3.
Архикнязь Рудольф	IV
Цісар Франц Йосиф І. в молодім віці	11.
Цісарева Елисавета	21.
Новий, ще не докінчений цісарський палац, який був будований для престолонаслідника Рудольфа	23.
Пам'ятник цісареві Елисаветі	26.
Сад. Volksgarten перед пал.	29.
Michaelplatz — Старий палац	33.
Цісар Франц Йосиф І. в часі срібного весілля	36.
Цісарева Елисавета в часі срібного весілля	37.
Пам'ятник цісареві Марії Тересі	39.
Природо-історичний музей	41.
Архикнязь Рудольф жених	54.
Бельгійська королівна Стефанія	55.
Ловецький замок Маєрлінг	65.
Марія Вечера	74.
Лицарський замок Ляксенбург	116.
Цісарський замок в Шенбрун	145.
Церква Спасителя (Votivkirche)	151.
Архикнязь Рудольф в останньому році життя	157.
Цісар Франц Йосиф І. в різному віці	162.
Цісар і цісарева на прогулянці	192.
Цісарева Елисавета в останні дні життя	195.
Цісар Франц Йосиф І. в часі смерті цісареві	200.

Зміст:

	сторона
Лист до Стефанії	1.
Кілька уваг для читачів	8.
Родичі Рудольфа	9.
Перші кроки подружого життя цісарської пари	16.
Цісарева Елисавета як мати	22.
Хлопачі літа Рудольфа	25.
Парубочий вік Рудольфа	35.
Часи перед женитьбою	45.
Баронова Вечера	69.
Злобна приятелька	79.
Рудольф і Марія Вечера	84.
Дальша історія	95.
Наслідки сих зносин	103.
Трагічний кінець	138.
Ранок 30. січня на Маєрлінгу	150.
Затиране слідів	161.
Що стало ся з трупом Марії Вечери	167.
Офіційне Закінчене	176.
Вілгуки і спостереження	188.
Письменницька спадщина Рудольфа	205.

ВЖЕ ВИЙШЛА!

ВЖЕ ВИЙШЛА!

Довго очікувана а найпотрібніша книжка для кожного, що приїздить в новий Сьвіт, а то:

 „ПРОВІДНИК“ або практичний підручник до науки англійської мови,

В КОРОТКІМ ЧАСІ І БЕЗ ПОМОЧИ УЧИТЕЛЯ.

Книжка обнімає 10 великих аркушів друку (320 сторін) а містить в собі: азбуку руску і англійску писану і друковану з вимовою, найновішу і найленшу граматику, розмови руско-англійські на всякі случаи, великий дуже гарно уложений і повний руско-англійський і англійско-русский СЛОВАР з вимовою кожного виразу, порадник, як писати рускі і англійські листи на ріжні оказії, взір на Моні-Ордєр і всі найпотрібніші інформації для всіх як: за міри, ваги, час гроші і т. д.

Ціна сеї книжки \$1.50, а в полотняній оправі з золотим витиском \$2.00.

Хто ордерує 5 штук нараз даемо оден даром.

Замовляйте у Видавництва на виразну адресу:

Ruska Knyharnia

850 MAIN ST.

WINNIPEG, MAN.

КАТДЛЮГІ КНИЖОК ДАРОМ.

Русько-Англійський і Англ.-Руський Кишенковий Словарець

обнімає 8,000 виразів, 208 сторін дрібного друку, з граматикою, азбукою друкованою і писаною і що найважнійше з вимовою англійських слів. Словарець оправлений в мягоньку шкірку оздоблений гербом України і золотим витиском.

Є то перше, одиноке виданє в українській мові.

Словарець є тим konieczний для кожного Русина, що дасть ся носити завсїгди в кишени, а щоби скоро знайти потрібне слово, на те є поазбучний рѣджістер так в руській як в англійській часті.

Ціна словарця 75 центів.

Замовленя посилайте до:

RUSKA KNYHARNIA
850 MAIN ST. WINNIPEG; MAN

Чого учив Христос	15 ц.
КАРОЛЯ, прегарна повість з життя дівчини, 160 сторін	40 „
УБІЙНИКИ, гарна драма в 5-ох діях, II видане	25 „
ГОРЕСЛАВ, Історія про сина Геновефи, его жите і страсти	25 “
О ДВАНАЙЦЯТИ ТАБЛИЦЯХ, байки	30 „
СЕРЦЕ ЧОЛОВІКА сьвятинею Бога, або осідком діавола	15 „
ІСТОРІЯ про сироту Івася	15 „
ПІСНІ про КАНАДУ і АВСТРІЮ, 4-те побільшене видане з образками. Гарні вірші про подорож і жите в Канаді	40 „
СЛАВНІ ПРОРОЦТВА Арабської цариці Михальди	30 „
ЯК утік СІЧИНСЬКИЙ з Діброви	10 „
КОЛИ ЛЕКШЕ БУДЕ	5 „
ГРІШНИЦЯ, Гарне Оповідане	5 „
ЗЛОЧИН і ЗЛОЧИНЦІ	10 „
ЩО думають Соціялісти	10 „
ПРИЧТА про Воду	5 „
ОБОРОНЕЦЬ ПРОСТИТУТКИ	5 „
НОВИЙ ЗБІРНИК Народних Пісень, Дум, Думок, Колемийок і пісень Весільних	25 „
Пишіть по цінники книжок і музичних інструментів на адресу:	

RUSKA KNYHARNIA

850 Main St.

Winnipeg, Man.

є читане, котре таксамо є загальне для
всіх а незвичайно інтересне є

ЕЛИСАВЕТА

мучениця на цїсарськїм престолї у сьвітлї
правди.

Се є незвичайно правдива і гарна історія про
жите Елисавети, єї поводженє і мученичу
смерть. В книжцї сїй є описана згадана смерть
подорожі і жите Елисавети. Граф Мароти по-
казує перший раз характер сеї високої панї,
показує яка була, як дуже любила свій нарід
і як богато спричинялась до помочи бідного,
поневоленого люду.

В Австрії єю книжку заборонє
по друкувати.

Книжка ся обіймає 224 сторін з 30 гарними
образками і портретами цїсаря, цїсарєвої, пре-
гарних замків і внших гарних образків.

Цїна примірника 60 центів.

Найновїйшї книжки, які можете дістати
в Руській Книгарни є

Перший атлас в українськїй мові зладжений
проф. Др. Мироном Кордубою:

ГЕОГРАФІЧНИЙ АТЛАС

24 картин.

Цїна брошури 1 дол., оправл. в полотно \$ 1.25
Атлас сей зроблений після всіх здобутків на
поли географії.

„КОНЕЦЬ ТИТАНІКА“

40 центів.